INITIA PHILOSOPHIAE PLATONICAE: PHILOSOPHIA JUSTI...

Philip Willem van Heusde

INITIA
PHILOSOPHIAE
PLATONICAE.

INITIA PHILOSOPHIAE PLATONICAE.

AUCTORE

PHIL. GUIL. VAN HEUSDE.

VOLUMEN TERTIUM.

PHILOSOPHIA JUSTI,
PLATONIS DE REBUS DIVINIS EFFATA,
EPILOGUS.

TRAJECTI AD RHENUM,
APUD JOANNEM ALTHEER.
1836.

ΠΕΡΙ
ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ.

PHILOSOPHIA JUSTI

SIVE

DE VITA BEATA.

Οὐκ ἔςι θεῷ ὁμοιότερον οὐδὲν ἢ ὃς ἂν ἡμῶν γένηται ὅτι δικαιότατος.

A quo tempore haec scribere *philosophiae Platonicae initia* coepi, in dies mihi magis, instaurandum nunc maxime philosophiae illius studium esse, patuit. Nam cogitanti mihi saepenumero de novâ illâ philosophandi ratione, quae superiore saeculo per totam Europam invaluit, vim quidem illa habere etiamnunc et salutarem adeo magnam partem, visa est. Ad usum enim vitae, quod praecipiebant tanto studio parentes nostri, inventa nos item omnia accommodamus, nec quicquam, ut illi, spectamus magis, quam ut humani generis saluti prospiciamus. Sed primum, capimus fructus philosophiae, quae pueris nobis effloruit; ipsa philosophia temporibus nostris jacet. Tum vero,

ut salutaris partim fuit nova illa superioris saeculi philosophandi ratio, ita, prouti in praecedentis disputationis exordio monuimus, partim etiam et tunc nocuit Europae gentibus et nobis etiamnunc nocet vehementer. Quod profecto haud facile in dubium vocaverit, quicunque praesentem philosophiae conditionem diligenter animadverterit. Adsunt quidem ubivis germani philosophi, viri liberaliter instituti, literis artibusque exculti ac perpoliti, nec desunt, qui illis faveant, fierique eorum sapientiâ meliores sapientioresque nitantur. Sed rari sunt illi in singulis fere gentibus, et vox eorum quominus ab optimis quibusque et honestissimis exaudiatur, clamor strepitusque aliorum efficit, qui se solos sapere jactant, idque profano vulgo persuadent facile, quippe in summâ orationis obscuritate, quam nemo intelligit, reconditam quandam, si Dîs placet, sapientiam proferentes. Itaque neglecta hodie contemtaque philosophia est: ac malunt erectioris indolis juvenes vel literis vel doctrinis vel naturae perscrutationi operam navare, quam istis immisceri philosophis, quorum numerus in dies hominum genere augetur, quo nullum naturâ magis a sincero philosophiae studio abhorret, fanaticorum et mysticorum. Sed praesens philosophiae conditio majoribus etiam cladibus prostrata jacet. Nam patrum memoria, ut diximus, una cum excellentissimis philosophis, sophistae ubivis, praesertim in Angliâ et Franciâ, prodierunt, qui moralis doctrinae, quam tueri pro-

fi-

fitebantur, reapse labefactarent fundamenta et sanctam doctrinam nostram, cujus assequi sublimitatem non poterant, ludibrio haberent. Quorum doctrinae tum quidem paucorum mentem adverterunt, sed serpere deinceps latius per omnes gentes ac nulla non hominum genera coeperunt. Id, si quid aliud, labem adspersit philosophiae, ut sint hodieque, qui eam non solum sive propter jactantiam spernant, sive obscuritatis caussa fugiant, sed impietatis accusent adeo, atque opinionum, quae humano generi pestiferae sint, matrem habeant. Quo magis acriusque fanatici homines caussam suscipere religionis, sed suâ, id est, ineptâ prorsusque perversâ ratione instituunt.

Quaerunt igitur multi temporibus hisce nostris, quemadmodum restitui in dignitatem suam pristinam auctoritatemque philosophia debeat. Qua de re aliae sunt aliorum maximeque diversae sententiae. Nonnulli resuscitandam unius cujusdam sive veteris sive recentioris philosophi doctrinam putant, quam purgemus vitiis diligenter inventisque posteritatis et nostris mehercule item, augeamus. Alii longeque plurimi ex omnibus, quae exstiterunt unquam, philosophorum sectis optima quaeque delibare malunt atque in doctrinae formulam redigere. Sunt item, qui instauratorem philosophiae, nescio quem, sed divino virum ingenio, qui nova omnia genus hominum doceat, expectent. Equidem, si is apparuerit in genere humano, nihil profecto quod desiderem habebo, modo nova illa,

quae

quae attulerit, vera sint simul et mortalibus salutaria. Sed, dum frustra exspectamus talem scilicet philosophum, nolim vel jurare in unius philosophi verba, vel, eligendo e singulis, universa, sicuti fit, commiscere. Commiserunt id omni aevo eclectici, qui fuerunt fere iidem appellatique sunt *syncretistici:* eoque nihil umquam ad confundendam obscurandamque philosophiam evaluit magis. Persequi malim et perficere, quidquid patres nostri ad veram provehendam philosophiae utilitatem inchoarunt, illud vero agere potissimum, quod nobis commendare etiam atque etiam solebant, ut nullis non studiis nostris *criticae*, tamquam veri obrussae, adhibeamus diligentiam. Sic demum, quo magis prodesse philosophando generi humano possimus, proficere ex temporum memoriâ et esse vero nomine *eclectici* poterimus. Id agere perseverant hodieque rari illi, quos significavi, sed germani philosophi, quos in primis audiendos putem, aguntque maximam partem eruditi, qui, quamvis haud appellentur philosophi, philosophâ ratione literas et suam quique doctrinam tractant excoluntque. Quodsi viam normamque desideramus, qua, in philosophiae studio, ad nova invenienda, quae expetere vehementer homines solent, procedamus recte, id suadeam philosophis, quod commendare me in superioribus memini, ut, priusquam manum operi admoveant, erudiendos sese ipsis philosophiae parentibus, Socrati et Platoni, tradant: quo facilius certiusque, in hac sci-

scilicet verâ philosophiae scholâ eruditi, et nova inveniant, quae verissima sint, et apte haec temporibus nostris accommodent. Sic scilicet aggressi opus iidem illi sunt, qui optime praecedente saeculo de philosophiâ fuerunt meriti.

Quae cum animo volverem mihique in dies magis, scribendo hoc opere, probarem ac persuaderem, sic existimavi, instaurandam his maxime temporibus esse antiquam Graecorum, praesertim Platonicam philosophiam. Nam *Platonicam* cum philosophiam dicimus, non unius significamus viri sive placita sive doctrinam; ipsorum dicimus Graecorum philosophiam, a poëtis ac philosophis antiquitus apud illos proditam, a Socrate autem et Platone ad ipsum hominem cognoscendum interius perficiendumque adhibitam. Non enim ex eorum numero Plato erat, qui sibi solis se debere omnia, ac solos iccirco se sapere putarent. Imbutus ille informatusque Socraticâ institutione, susceperat simul animo quicquid Ionici, Eleatici, Pythagorei philosophi, quicquid adeo poëtae, epici, lyrici, tragici, scriptoresque in omni literarum genere cum sublime tum bonae frugis in lucem emiserant. Quorum omnium, praecipue vero Socratis sui, dictis monitisque veluti pastus et corroboratus, eam tandem scribendo philosophiam prodidit, quae ipſorum adeo Graecorum sive sapientiam, sive, ut dicere ipsi malebant, sapientiae studium referret. Nec vero *doctrina* fuit quaedam philosophia Platonis, qua gravissimae explicarentur philosophiae quaes-

quaestiones: erat illa, ut nobis modo patuit, *institutio hominis*, *hominis erat*, ut sapere recte disceret atque has explicare quaestiones haud frustra niteretur, *ad veritatem conversio*. Hanc igitur philosophiam, quae ita sponte, ipsâ naturae vi et ubertate et unice profecto ad excolendum penitusque erudiendum genus hominum in Graecia effloruit, Platonis autem ingenio, divino illo, exculta perfectaque est, hanc, inquam, quidni scholam dicamus philosophorum optimam, instaurandamque hac nostrâ aetate esse? Faciendum id autem maxime in juvenum gratiam censemus. Veterani philosophi, quotquot quidem alieni fere fuerunt a studiis hisce nec a tenerâ inde aetate hanc philosophandi rationem degustarunt, aegre se trahi ad hos fontes sapientiae patiuntur; juvenes vero, quibus naturâ inest philosophia quaedam, ut semel, hac ingenii animique integritate, ex his naturae fontibus hauserunt, incredibile dictu est, ut vigorem inde trahant continuo, aptique deinceps fiant sive ad philosophandum sive ad nullum non artium doctrinarumque genus et colendum et provehendum. Quod expertus equidem per omne hoc tempus sum, quo philosophiam illam antiquam, maximeque Socraticam et Platonicam generosis adolescentibus tradidi. Est enim non vulgaris institutio quaedam philosophia illa Platonis, sed, ut ipsa philosophia appellari apud antiquos solebat, ita haec, uti vidimus, artium omnium majorum et doctrinarum et parens et magistra est. Imo vero

prop-

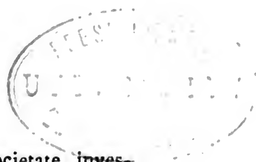
propterea, quod tantà illa tamque singulari ubertate atque amplitudine est, iccirco una dici verissime παιδεία potest.

Sed renovare veterem illam philosophandi rationem hoc maxime proposito decet, ut *justi philosophiam* tractare recte discamus. Refertur ea, ut omne sapientiae studium, ad veritatem exquirendam, sed proprie ad veram et virtutem colendam et vitae felicitatem obtinendam pertinet: exstiterunt autem tam recentiore, quam antiquo aevo, in sophistis, quos diximus, qui ad hunc nobis praeclarum finem perversam praeirent viam. Fuerunt, qui ad commodum unice hominis ac civitatis, ad id, quod utrique conducere maxime videretur, omnem referrent moralem disciplinam: nec defuerunt adeo, qui physicam hominis naturam explorarent diligenter, moralem negligerent, quin etiam esse negarent. (1) Quorum doctrinae eo valuerunt necessario, ut *nervos virtutis*, quod de Theophrasto dixit Cicero, *inciderent*, (2) descenderetque in his

(1) In illo genere prae caeteris insignes sunt Helvetii libri *de l'Esprit* et *de l'Homme;* in hoc Cabanis dissertationes, *Discours sur l'homme physique et moral.* Praeclare autem Victor Cusinus, doctissimus unus in paucis et elegantissimus Platonis interpres. » *Le nom de Platon rappelle à l'esprit cette philosophie, qui voit dans l'homme autre chose que son enveloppe, qui lui reconnait une autre activité qui l'irritabilité des organes, une autre source d'idées que l'impression des sens, une autre regle que l'intérêt personnel, une autre destinée que les jeux du sort.''* Prosp. de la trad. (2) Cic. *Acad. Quaest.* I. 10.

his cavillationibus homo ad vilem abjectamque conditionem, ut solis satisfacere corporis sensuumque, honestioribus quidem ac liberalioribus, verumtamen corporis unice sensuumque voluptatibus videretur, ac sibimet ipsi et primum et praecipue prospiceret. His auditis, quo esse animo juvenem putabimus, qui rectâ institutione meliora edoctus ac naturae ipse suae instinctu virtutem ac justitiam, non commodi lucrive spe, sed ipsarum unice caussa prosecutus amplexusque, nunc his argutiis sollicitatur ac movetur? At non movebitur ille, verissimam contra, quâ adhuc est progressus, ad justitiam felicitatemque viam persequetur constanter, si quidem philosophiam justi, ut tradita a Socrate ac Platone est, mente animoque totam perceperit. Non illi hominem, uti anatomi ac physiologi solent, tamquam animal quoddam perfectius, explorarunt, unam attendentes physicam ejus naturam; a semetipsis suisque studiis naturalibus boni, justi, sancti, quin etiam immortalitatis ac perpetuae progressionis, quae in caeteris animantibus nulla sunt, orsi, ex ipsa hominis indole justitiae beataeque vitae principia duxerunt. Et Plato quidem, quae nostris his temporibus nóva videri indagandi ratio possit, hominem in civitate, civitatem in homine consideravit. Quaerit ille justitiam continuo, ubi lateat in animo hominis, ut, quae sit et qualis et quam vim in rebus nostris tam publicis, quae privatis habeat, exploret: aperit autem nobis perfectam rempublicam, ut ipsi

eam

eam in hac optimorum hominum societate investigemus, quippe quae hîc facilius, quam in uno homine deprehendi possit. Complectimur ita disquisitionibus nostris una cum hominis naturâ naturam totamque conditionem civitatis: civitas nobis spectaculum fit, in quo hominem tam optimum, quam pessimum, tam beatissimum, quam miserrimum spectemus, ut judicare nobis aliquando de quaestione liceat, omnium facile quaestionum ad vitam recte instituendam gravissimam, num, sine emolumenti ullius commodive spe, ad vitam beatam justitia sufficiat. Hoc enim consilio, non fingendi studio, ut vulgo opinantur, perfectam illam rempublicam finxit Plato. Idem vero hac disquirendi philosophandique ratione doctrinam morum tantâ exposuit cum evidentiâ tum amplitudine, quantâ haec in recentiorum philosophorum scriptis vix ullis unquam explicata est. Nam ut civitatem nobis spectandam praebuit, in qua virtutes hominis omnes, sapientiam, fortitudinem, temperantiam, praecipue autem justitiam exploraremus, ita ad hominem deinceps, ad nosmet ipsos mentem nostram convertit, ut in homine, in nobis ipsis civitatem omnesque civitatis cum partes tum virtutes attenderemus ac deprehenderemus. Arctissima igitur apud Platonem est *politicae* doctrinae ac *moralis* necessitudo; altera autem alteri mirifice prodest. Nam *politica*, ne civitatem tamquam machinam quandam vel construere vel instruere partibus adaptandis conetur, *hominis* prohi-

hi-

hibetur in eâ consideratione; *moralis* autem doctrina civitatis in homine considerans cum partes et virtutes, tum conditiones varias, perfectam maxime et pessimam, haec igitur magna et illustria in homine attendens atque explorans, admirabili quadam et perspicuitate et probabilitate de ipsius hominis perfecta conditione beatissimaque vitâ judicat.

Haec autem cum ita sint, vident lectores, esse denuo hanc nostram progressionem, cum ad *philosophiam justi* sumus perrecturi, in sapientiae studio gravissimam quandam. Nam *philosophia pulcri* ad recte erudiendum hominem valet, ut per totam deinceps vitam pulcrum bonumque prosequatur; sed proprie ad puerorum pertinet institutionem, quo magis 'a tenerâ nos aetate cum caeteris tractandis artibus, tum musicâ maxime et poesi, Uraniae Musae amore incensi καλοκἀγαθοι fiamus. Majus illustriusque munus *philosophia veri* habet. Excultnm enim in hunc modum puerili aetate juvenem suscipit haec deinceps, ut, prouti artibus adhuc ad pulcrum, ita nunc porro gravioribus disciplinis ad verum verique scientiam perducatur. Sed longe gravissimum maximumque illud est, quod *justi* nos *philosophia* jubet peragere. Erunt enim nobis illi civitatis custodes, quos hac spe artibus disciplinisque erudivimus, ut ipsi aliquando civitati, pro rei dignitate atque ad ipsius salutem maximam, praeessent, erunt hi nobis reipublicae gubernaculo adhibendi, ut, quemadmodum et le-

gi-

gibus condendis et moribus temperandis prosint civitati, ipsi videant. Non, ut, quae singula ipsis singulatim singulis locis temporibusque facienda sint, sciant: id non est philosophiae exquirere: ipsi illi si rite fuerint exculti ac nostrâ institutione e spectabili mundo in ipsum veritatis regnum escenderint, id facile perspicient. Sed hoc ipsum, quod dicimus, quemadmodum quae in pueritia et adolescentiâ, duce philosophiâ, perceperunt, ad bene beateque vivendum et provehendam civium honestam beatamque vitam adhibere debeant, id exquirere, id palam facere omnibus, id generi humano, ut cesset aliquando his malis laborare et recte sibi consulat, persuadere, *philosophia justi* debet.

Pervenire nobis, in hac philosophiae Platonicae progressione gravissimâ, ad sacra ejus majora, *τὰ τέλεα καὶ ἐποπτικὰ*, ad *sanctum* et *divinum* nondum licebit: tum demum licebit, quum a rebus humanis fuerimus ad divinas progressi; veruntamen in his ipsis de justitia ac felicitate disquisitionibus accedemus illuc proxime. Nam hoc proposito exquirenda nobis perfecta civitas, exquirendus in primis homo perfectus erit, ut, quid sit justitia, quid vita beata, reperiamus. Valebunt autem eo simul disquisitiones nostrae, ut exemplum habeamus aliquando, ad cujus perfectam speciem res nostras tam domesticas quam politicas, tum vero maxime nosmet ipsos conformemus. Quae una verissima apud Platonem est ad sacra illa ma-

jo-

jora praeparatio. Patere enim homini ad sanctum divinumque aditum negat, nisi veri ductus amore ad puram intaminatamque veritatem sinceramque virtutem ac justitiam, sive per sese, sive per artes disciplinasque majores processerit: statuit vero, quo quis majores hac in re progressus fecerit, eo illum facilius certiusque ad vitae morumque sanctitatem pervenire: ad illud autem assequendum necesse ipsi esse, ut sive Deum sive perfecti hominis, justissimi cujusdam et sanctissimi imaginem, exemplum sibi ad imitandum proposuerit. Prope iccirco sumus per philosophiam justi ad τέλεα illa et ἐποπτικὰ accessuri; sed eo nobis magis in id incumbendum est, ut lucido eam ordine et vero hac viâ et ratione tradamus, qua ad omnis philosophiae finem summum pervenire certissime nobis liceat.

De animi natura.

Ordiendum nobis denuo et hîc quidem maxime a nobismet ipsis et animi nostri naturâ erit. Nam quomodocunque de vitâ beatâ existimandum censeamus, sive eam a physicâ hominis, quam vocant, sive a morali conditione repetiverimus, ut recte de re gravissimâ judicemus, quid justitia sit, qualemque esse hominem perfectum oporteat, deditâ operâ exquirendum est. Utrumque autem declarare, nisi animi naturam exploraverimus satis, non possumus. Hîc vero longe ampliorem ple-

pleniorem que explicationem hoc argumentum, quam in superioribus, postulat. Tum enim nos veluti instituentes hominem, quemadmodum is pulcri verique amore incensus, riteque in ipso veritatis ὀργανῷ purgato, quoque decet converso, ad pulcri verique scientiam adducendus esset, inquirebamus: quocirca et amorem ipsi insitum pulcri verique et vero hoc ὄργανον explorasse sufficiebat. Nunc vero, cum de civitate agendum nobis sit, cui praefuturi sunt illi, quos sic erudivimus, homo nobis totus penitusque explorandus erit. Non enim e lapide et ligno, quod verissime ajebat Plato, (1) confectae civitates sunt, ut machinarum instar moveantnr: hominibus constant. Sunt autem hi variae indolis, variarum facultatum, diversissimorum sensuum ac studiorum. Alii ad eas regendas apti sunt: alios et longe maximam partem regi a prudentioribus oportet: sunt item, qui opitulari illis, hos autem coërcere debeant, custodes civitatis ac vindices. Singulis illis sui sunt mores, suae propensitates: in iis autem, qui reguntur infinitae fere et numero et genere cupiditates sunt. Hanc hominum in civitate varietatem attendere, perspicere praesertim, quemadmodum, moderandis temperandisque diversissimis hisce hominum facultatibus et studiis, saluti prospicere civitatis liceat, frustra conabitur sane, qui animi humani naturam non totam exploraverit. Quid? quod

(1) *Rep.* VIII. initio.

quod moralis politicaeque doctrinae caussa, perfecta nobis tam civitatis, quam hominis, imago adumbranda erit? Id facere recte, nisi qui intus totum perscrutatus animum hominis sit, partesque ejus et facultates varias diligentissime exploraverit, quis poterit?

De vi amoris ad virtutem felicitatemque hominis.

Exploraturis autem nobis animi humani naturam, non aliud est continuo principium exquirendum, atque illud fuit, unde omnes nostrae de pulcro et vero disceptationes fluxerunt. Amor est, amor, inquam, fons ille optimorum in animo nostro studiorum uberrimus, idemque certissimus homini ad veram felicitatem dux. Nam ad pulcri adspectum accensus in nobis, ut ab initio nos monuit apud Platonem Socrates, ad ipsum nos pulcrum trahit, nosque illud referre deinceps sermonum, actionum vitaeque omnino elegantiâ atque honestate studemus. Idem autem amor nobis, quod item affirmavit apud eundem Platonem Socrates, veri, quin etiam justi sanctique principium est. Pulcra enim non amat philosophus, nisi quae vere sint pulcra, veritatem autem eodem, quo amasium ipse suum, amore prosequitur. Quo fit, ut veritatis assequendae caussa nil non et facere et pati velint sapientes, mori adeo cupiant: quod unus efficere amor

amor potest. Quodsi de justitia ac caeteris virtutibus majoribus, deque vitae morumque sanctitate quaerimus, *virtutis auctor* amor est, quod Phaedrus nos in Symposio docuit, imo vero solus hic homines *ad virtutem* ἐνθέους facit: estque idem ille, de divinâ Diotimae sententiâ, inter Deos hominesque intermedius, illorum ad hos beneficia, horumque ad illos preces transferens, ut immensum, quo separantur a se invicem, intervallum compleat: hominemque omnino, Deorum cultu et veneratione, ad vitae integritatem sanctitatemque, ad divinae adeo naturae similitudinem informat. Quidni igitur, ut adhuc fecimus, sic deinceps amorem principium, unde optima quaeque ducamus, habebimus? Sed amor praeterea hanc apud nos vim habet, ut, optimarum rerum cupiditate, pravas cupiditates, quae item insunt animi naturae, accesserit modo rationis imperium, vincamus ac coërceamus. Haec autem naturalis animi nostri conditio, ut ad finem aliquando disquisitionum nostrarum, qui vita beata est, feliciter perveniamus, hîc nobis continuo diligenter exponenda est.

Amor in animo hominis *desiderium* est proprie. Ex indigentia enim oritur, ut Socrates nos in Symposio, itemque Aristophanes docuit. (1) Id enim, quo caremus, quod requirimus, quod desideramus, non, quod habemus, appetere atque amare solemus. Cujusmodi appetitus ac desideria in brutis ani-

(1) Vol. I. p. 117 et 119.

animalibus non minus, quam in hominibus, animadvertimus. Cibum potumque expetunt vehemente desiderio atque ardore, eodemque, et majore etiam, satisfacere veneriis cupiditatibus student: homines vero has cupiditates, insanas hasce libidines, quamvis indignae hoc nomine sint, amorem vocant. Est scilicet hic πάνδημος, *vulgaris* amor, vulgo illique hominum generi proprius, qui brutorum instar, solis indulgent corporis sensuumque appetitibus ac voluptatibus, iisque se rapi in pessima quaeque sinunt. Quocirca hi ab iis omnibus, quae unice homines decent, a pulcro et bono, a virtutibus, ab ipsâ philosophiâ abripiuntur procul. Veruntamen, ut apud Euripidem est:

ἀλλ' ἔστι δή τις ἄλλος ἐν βροτοῖς Ἔρως
ψυχῆς δικαίας, σώφρονός τε κἀγαθῆς. (1)

Uranius amor scilicet, quem a vulgari diligenter apud Platonem Pausanias distinguit, cuique et ipse et Phaedrus et vero Diotime justas laudes tribuit: ad animum ille animique desideria explenda, non ad corpus sensusque pertinet. Hoc qui ducitur, quod poëta ait, amasium desiderat atque anquirit, ψυχὴν δικαίαν σώφρονά τε κἀγαθὴν, quem ubi invenit amplexusque incredibili ardore, imo furore, est, tantum abest, ut a philosophiâ rerumque optimarum studio et amore vel illum abripiat vel abripiatur ipse, ut mutuis ambo de pulcro et bono de-

(1) Eurip. apud Plut. *de educ. puer.* p. 11 E. Cf. Valcken. *Diatr.* p. 241. et nos supra Vol. I. p. 105.

deque virtute et justitia sermonibus incalescentes, quo se invicem amore, eodem philosophiam, colant ac prosequantur. Hujus autem puri coelestisque amoris, quique unus dicendus *amor* est, ejusmodi est, quod diximus, in animo hominis vis et efficacitas, ut vagas illas ac vulgares libidines inhibeat ac coërceat. Id autem quo plenius intelligatur, *rationis* item in libidines istas totumque animum auctoritas consideranda nobis exquirendaque est.

De rationis in animo auctoritate.

In libris *de Legibus* hospes Atheniensis, duo nobis insunt, ait, contrarii ac dementes consiliarii, quos *voluptatem* et *dolorem* nuncupamus: accedunt opiniones de rebus futuris, quae universo nomine ἐλπὶς, quatenus autem ad res tristes referuntur, φόβος, *timor*, quatenus ad laetas, θάῤῥος, *confidentia* dicuntur. Praeëst hisce omnibus, quae, quid melius in iis sit, quid pejus, discernit, *ratio*, λογισμὸς. (1) Rem deinceps hospes ille Cliniae et Megillo, quo haec assequantur facilius, imagunculàrum, quae funiculis moventur, comparatione explicat. „Affectus hi, inquit, ut funiculi quidam aut nervi nobis naturâ insunt, quibus, ludicrorum istorum instar trahimur retrahimurque in varias et con-

(1) *De Legg.* I. 644. C. Cf. VII. 803 C.

contrarias partes. Talium imaguncularum ridicula conditio est, quum ad vulgus oblectandum, tamquam *θαύματα*, ostenduntur. Nos similiter mortales immortalibus Diis *θαύματα* quaedam sumus, quippe quos voluptas et dolor, spes ac metus, sibi invicem renitentes, huc illuc inque contrarias partes distrahunt." Valent haec egregie ad animi naturam declarandam. *Patiens* in affectibus, non *agens* conditio nostra est, ut hoc ipsum vocabulum *affectus*, magisque etiam illud, quo Plato utitur, *πάθη*, demonstrat. Movemur igitur et trahimur plane illis, et hinc intelligimus, quare homo *ἥττων ἑαυτοῦ*, *semetipso inferior* dicatur. Dicitur ita, ubi submissus plane affectibus suis est, in primis vero, ubi amore totus, affectuum omnium facile vehementissimo, regitur. Sed Hospes ille de animi naturâ, ut monuimus, hoc animadvertit praeterea: praeësse dicit affectibus nostris omnibus *rationem*, quae, quid melius sit, quid pejus, discernit: idemque in festivissimâ comparatione, quum *ἕλξεις* memorat, quibus intus agitamur, unam item memorat, cui obsequi decet hominem, nec deficere et vero una cum illâ caeteris reniti, *ἀνθέλκειν*. *Ταύτην δὲ εἶναι*, ait, *τὴν τοῦ λογισμοῦ ἀγωγὴν χρυσῆν καὶ ἱερὰν· — ἄλλας δὲ, σκληρᾶς καὶ σιδηρᾶς· τὴν δὲ, μαλακὴν, ἅτε χρυσῆν, οὖσαν· τὰς δὲ ἄλλας, παντοδαποῖς εἴδεσιν ὁμοίας, δεῖν τῇ καλλίςῃ ἀγωγῇ τοῦ νόμου ἀεὶ ξυλλαμβάνειν. ἅτε γὰρ τοῦ λογισμοῦ καλοῦ μὲν ὄντος, πρᾴου δὲ καὶ οὐ βιαίου, δεῖσθαι ὑπηρετῶν αὐτοῦ τὴν ἀγωγὴν, ὅπως ἂν ἡμῖν τὸ χρυσοῦν*

σοῦν γένος νικᾷ τὰ ἄλλα γένη. Hic rationis ductus est, aureus ille et sacer: caeteri duri sunt et ferrei; hic vero mollis, quippe aureus: quumque caeteri variae sint formae, hos oportet pulcerrimo legis ductui obsecundare: nam praeclara res ratio est, sed, quum lenis sit nec vehemens, ductus ejus ministris opus habet, ut aureum nostrum genus caetera genera vincat. (1)

Animi cum equorum jugo et auriga comparatio.

Sed rationis in animo auctoritatem, praecipue autem, quod in his monuit Hospes ille, ὑπηρετῶν δεῖσθαι ejus ἀγωγὴν, ut auctoritatem hancce suam atque imperium exerceat recteque ita regat animum, haec igitur Plato longe pulcerrimo ac sublimi loco cum explicuit, tum poëtarum instar veluti oculis nostris proposuit, ubi Socratem induxit animum equorum jugo comparantem, quos auriga moderetur. Exstat locus in hymno amoris Platonico, quem partim tractavimus, quum in pulcri philosophiâ de ἐνθουσιάσει amoris agebamus: (2) nunc autem gravissima ejus pars, quae praesens hoc argumentum spectat, attendenda nobis diligentissime videtur. Qualis sit animus, sic pergit illic Socrates,

(1) *Legg.* I. 645 A. V. Intppr. et de Geer, *Diatribe in pol. Pl. princ.* p. 86. (2) Vol. I. p. 87.

tes, divinae prorsus prolixaeque narrationis sit; cui vero similis sit, humanae et brevioris: hoc igitur dicamus. Ἐοικέτω δὴ ξυμφύτῳ δυνάμει ὑποπτέρου ζεύγους τε καὶ ἡνιόχου· *similis esto concretae vi jugi equorum alati et aurigae.* Deorum quidem equi et aurigae omnes et ipsi boni sunt et e bonis oriundi, caeterorum vero mixti: principio igitur nostri princeps bigas habenis moderatur; alter vero equorum ipsi pulcer bonusque est et ex talibus ortus, alter e contrariis et ipse contrarius: χαλεπὴ δὴ καὶ δύσκολος ἐξ ἀνάγκης ἡ περὶ ἡμᾶς ἡνιόχησις: *difficilis igitur ac molesta sit nostri gubernatio necesse est.* (1) Quae difficultas tum maxima gravissimaque est, quum animus ad pulcri vultus, divinae formae adspectum cupiditatis voluptatisque stimulis intus agitatur totus. Est scilicet unus equorum, quos moderandos habet, σκολιὸς, πολὺς, εἰκῆ συμπεφορημένος, κρατεραύχην, βραχυτράχηλος, σιμοπρόσωπος, μελάγχρως, γλαυκόμματος, ὕφαιμος, ὕβρεως καὶ ἀλαζονείας ἑταῖρος, περὶ ὦτα λάσιος, κωφὸς, μάστιγι μετὰ κέντρων μόγις ὑπείκων: *intortus, ingens, membris temere compositis, durâ cervice, brevi collo, simo vultu, atro colore, oculis caesiis sanguineque suffusis, superbus ac contumax, hirsutis auribus atque surdis, vix flagello stimulisque obtemperans.* (2) Cui equo si semel relaxaverit frena, totus sensuum appetitibus abripiatur necesse est. Quo vero eum facilius regat, imo

(1) *Phaedr.* 246 A.B. (2) *Phaedr.* 253 E. ubi V. Heind.

imo vero, ut regere furiosum istum et pervicacem possit, adjunctum illi alterum equum habet, *εὐήνιον*, freno monitisque et adhortationi parentem. Est hic *ἐν τῇ καλλίονι στάσει ὢν, τό τε εἶδος ὀρθὸς καὶ διηρθρωμένος, ὑψαύχην, ἐπίγρυπος, λευκὸς ἰδεῖν, μελανόμματος, τιμῆς ἐραστὴς μετὰ σωφροσύνης τε καὶ αἰδοῦς καὶ ἀληθινῆς δόξης ἑταῖρος, ἄπληκτος, κελεύσματι μόνον καὶ λόγῳ ἡνιοχεῖται: excellentiore habitu, specie rectus, membris rite expressus, ardua cervice, naso aquilino, nitido colore, nigris oculis, honoris cupidus, sed modestiae simul ac pudoris plenus, verae opinionis amicus, nullis stimulis indigens, cohortatione sola ac ratione regitur.* (1) Ergo, ubi auriga in animo, amatorium adspiciens vultum, totumque sensu inflammans animum, titillationis ac desiderii stimulis concitatur, tum qui aurigae obediens est equorum, ut consuevit, pudore cohibitus semet ipsum continet, ne prosiliat in amatum. Alter vero neque stimulis neque verberibus coërceri potest, sed exsultat vi et impetu, atque conjunctum sibi equum et aurigam perturbans, rapit utrumque ad amasium, ut indulgeat sibi voluptatem. At illi initio adversantur quidem, indignati, quod ad gravia nec licita trahantur, tandem vero, cum exitus mali nullus sit, compulsi feruntur, ceduntque jam et consentiunt, quod jussi sunt, facere. Hinc ad amasium accedunt, intuenturque ejus vultum quasi ful-

(1) Eod. l.

fulgurantem: quod ut vidit auriga, *ipsius pulcri* recordatur, illudque cernit una cum temperantia in puro sanctoque loco repositum: mox autem ad ejus adspectum cohorret, reveritusque recidit supinus, simulque cogitur habenas tam vehementer retrahere, ut ambo equi coxis humi resideant: alter quidem sponte, quia minime freno reluctatur, procax vero ille perquam invitus. Recedentes vero longius, alter prae pudore et verecundiâ omnem animum, sudore irrigat: alter vero dolore liberatus, quem per frenum et casum contraxerat, aegre respirans, irâ fertur, et conviciis cum aurigam tum adjunctum equum petit, quasi qui ignaviâ socordiâque ordines deseruissent solvissentque pactum: tum rursus eos nolentes invitosque accedere cogens, aegre concessit illis, differri in posterum exorantibus. Accedente autem statuto tempore, cujus esse immemores illi quidem simulant, hic vero illos commonefacit, urgens, hinniens, trahens compellit iterum iisdem verbis amasium adire. Postquam vero prope accesserunt, inflexus, extensâ caudâ, frenum mordet impudentissimeque rapit. Sed auriga, multo magis eadem, quae antea, passus, velut statim a carceribus retro relapsus, habenis longe vehementius retractis, dentibus contumacem equum reprimit, atque impuram linguam maxillasque cruentans, crura et coxas humi defigit poenisque coërcet. Quod posteaquam saepe jam pravus equus ille perpessus est, lascivire desistit, mansuefactusque tandem aurigae obe-

obediens est providentiae, atque, ubi adspicit formosum, formidine perit. Ὥστε ξυμβαίνει ποτ' ἤδη τὴν τοῦ ἐραστοῦ ψυχὴν τοῖς παιδικοῖς αἰδουμένην τε καὶ δεδοικυῖαν ἕπεσθαι. *Fit ita aliquando, ut amasium amantis animus cum verecundia metuque prosequatur.* (1)

Descriptio haec animi Platonica quantopere a posteris celebrata imitandoque expressa sit, *Phaedri* interpretes docent. Nobis, qui ipsam interpretari Platonicam philosophiam studemus, de mente consilioque philosophi in his celebrandis dispiciendum est. Naturam animi hac imagine, ut sponte cernimus, declaravit, nec quisquam haec legerit, quin rationis cum cupiditatibus certamen descriptum et veluti depictum viderit. Sed locus hic de domandis cupiditatibus, quamvis gravis sit in ethicâ nostrâ, nec minus a poëtis atque oratoribus, quam a philosophis celebratus, tamen, ut id, quod sentio, libere profitear, *communis*, quod ajunt, *locus* est. Plato autem, quod neglexerunt fere philosophi, equo illi ferocienti, quo cupiditatum vehementiam insaniamque significat, alterum equum adjunxit, placidum frenoque obtemperantem, cujus maxime ope ratio cupiditates inhibet ac domat. Est scilicet ille recti amor in animo nostro: amor omnino est, quem laudavimus, *uranius*, quo nos ducti pulcrum, bonum, justum assequi nitimur. Nam affectus apud Platonem non

(1) *Phaedr.* 253 E. — 255 A.

non omnes ipsi per se vel mali sunt vel nocent: trahunt mentem, ut vidimus, in omnes partes; sed unus est, cujus ductui et veluti tractui obsequi debemus unice: illum dico, qui cum ratione consentit ejusque minister est. Id nempe est, quod de rationis ductu Atheniensis ille Hospes monuit, δεῖσθαι ὑπηρετῶν τοῦ λόγου ἀγωγήν. (1)

Vim igitur amoris in animo hominis, si quidem rationis accesserit moderamen, ad virtutem honestatemque permagnam esse, hinc patet. Cernitur autem in iisdem hisce arctissima quaedam virtutis felicitatisque necessitudo. Quod in eodem illo amoris hymno Plato, ut in superioribus animadvertimus, mirâ sublimitate celebravit. Nam amans, ait Socrates, ut eo quo diximus modo, altero illo equo adjutus, pravas cupiditates vicit domuitque, quo ipse agitatur amore, eodem jam imbuit amasium. Amat igitur et hicce, quamquam quid amet nescit. Fit autem amore mutuo, ut tamquam in speculo, sic in amante, semet ipsum adspiciat. Absens igitur desiderat eum, ut ab eo desideratur vicissim, nec quidquam cupit vehementius, quam ut semper cum eo sit una. Et sic quidem ambo beatam atque concordem praesentem agunt vitam, mo-

(1) Altero fere equo Platonici τὸν θυμὸν intellexerunt V. Intpp. ad h. loca. Non quidem inepte: nam apud Platonem tam θυμὸς, quam recti amor, rationi succurrit; sed philosophus, cum Phaedrum scriberet, nondum videtur notionem θυμοῦ satis sibi distincte proposuisse: hoc demum in Politiâ egit, ut infra monebimus.

modesti et sibimet ipsis imperantes, subactis, e quibus vitia, in libertatem vindicatis, e quibus virtutes oriuntur; mortui vero, recuperatis alis, praepetes evolant, cum trium certaminum Olympicorum unum pervicerint: quo sane praestabilius bonum nec humana temperantia, nec divinus furor homini afferre ullum potest. (1)

De justitia et felicitate. Sufficitne homini ad beate vivendum justitia?

Verumtamen quae ex philosophia pulcri ad quaestionem de justitia ac felicitate attulimus hactenus, praeparaverint haec nos quodammodo forte, ut quod quaerimus, inveniamus aliquando; philosophia justi aliam postulat disquisitionem. De justitiâ hîc agendum nobis est: discernere eam a caeteris virtutibus majoribus, a sapientia, fortitudine, temperantiâ oportet: quaerendum praecipue, num ad bene beateque vivendum ipsa sufficiat una. Attigimus haec, quum in philosophiâ veri tractandâ *Philebum* explicaremus Platonis. Sed Plato, ut vidimus, cum scriberet dialogum illum, minus Socratis suamve sententiam declarare, quam adhibere Philolai placito *περὶ τῶν ἀπείρων τε καὶ περαινόντων* dialecticam studuit. Et vero de sapientiâ illic et voluptate, utri ad beatam vitam plus tribuendum sit,

(1) *Phaedr.* 256 A. B. Cf. Vol. I. p. 134 et 135.

sit, non de justitiâ egit. (1) Hic autem Socraticâ ratione nobis, quod in *Politia* instituit Plato, de vitâ beatâ, et omnino eum in modum agendum est, ut, quid sit in animo hominis justitia, ex ipsâ animi naturâ explicemus. Explorare igitur multo diligentius interiusque, quam adhuc fecimus, animum decebit. Discrevimus jam in eo a cupiditatibus rationem, cui parere istae debent: socium item cupiditatum, sed qui idem rationis minister adjutorque est, deprehendimus: unde partes animi, quas vocat Plato, τὸ ἐπιθυμητικὸν ac λογικὸν, quales sint, cognoscere jam coepimus. Verum tertiam is partem adjecit illis, τὸ θυμοειδὲς; haec vero nondum, quae sit et qualis, patet nobis: certe nec Socrates eam in hymno amoris, nec in senili sermone Hospes Atheniensis nomine memoravit. Ut vero cum caeteras virtutes, tum justitiam assequamur, θυμοειδὲς illud in animo nostro non minus, quam τὸν λόγον ac τὸ ἐπιθυμητικὸν et cognoscere ipsum et ab his discernere debuerimus. Mitto caetera; sed, quod diximus, conjunctam apud Platonem cum morali doctrina politicam esse, id ex omni hac nostra superiore disceptatione haud facile duxeris. Sunt scilicet poëtica fere, quae hactenus attulimus, in quibus exstant forte eorum, quae investigamus, principia, sed latent, certe, ut appareant dilucide, aliunde videtur lumen adhibendum esse. Quamobrem, age, aliam institua-

(1) V. Vol. II. P. III. p. 212.

tuamus, uniceque philosopham, imo Socraticam disquirendi rationem, si forte sic licuerit nobis et partes animi singulas singulatim conspicere, et, quid sit in animo justitia, quamque vim ad beatam vitam habeat, assequi et perspicere.

Thrasymachi de justitia ac felicitate placita.

Sed ut disquisitionem instituere in justitiam vitaeque felicitatem paramus, ecce! denuo nobis occurrunt sophistae: quodque jam dudum clamarunt, hic repetunt, inanem rem esse, quam quaerimus: opinione hominum ferri justitiam, esse autem nihil reapse, vel, si quid sit, *ἀλλότριον* esse *ἀγαθὸν, οἰκείαν βλαβήν.* (1) Simile quid nobis tum objecerunt Gorgias, Callicles, Polus, quum in veri versaremur disquisitione. Verum esse nihil dictitabant, nisi quod videretur, idque ad justitiam tollendam adhibebant. Sed horum omnium inprimisque Protagorae cavillationes *idearum* auctoritate ac veritate confutavit apud Platonem Socrates. Thrasymachi vero istud in justitiam dictum, *injustis eam prodesse, justis vero nocere*, habet, quo mentem continuo nostram advertat, nec omni est sane, si vitam hominum moresque attendimus, verisimilitudine destitutum. Nam tantum

(1) *De Rep.* I. 388. III. 392. B.

tum abest, ut suus habeatur justitiae honos, ut injusti, qui item callidi sunt, in coelum ferantur laudibus, contemnantur vero justi ac rideantur. Et vero nihil accidere in vita crebrius videmus, quam ut injustis bene, justis male sit. Verum, ut, cognitâ caussâ, rem dijudicemus recte, ipsum audiamus Thrasymachum, in *Politiâ* Platonis et ista et alia placita profundentem.

In dialogo hocce, quem de hoc ipso argumento, de justitia et felicitate philosophus scripsit, ut convenerunt in Cephali senis aedes, qui in Piraeo habitabat, cum alii multi, tum Socrates et Glauco, oriuntur continuo de justo et de justitiâ sermones, in quibus primum Thrasymachus, tum ipse cum Glaucone et Adimanto Socrates partes dicendi maxime habet. Nam posteaquam cum Simonidis, tum aliorum in justitiam dicta interrogando, ut solebat, exploravit Socrates, Thrasymachus hunc derepente et ira, ut apparebat, excandescens plane aggreditur: nullâque retentus verecundiâ, quid sentiat de justitiâ, libere et palam profitetur. Exclamans igitur continuo, quae vos, o Socrates, inquit, dementia tenet, cedentes vobis invicem? Quodsi revera nosse cupis justum quid sit, ne interroga solum neve vincere concupisce reprehendendo, postquam tibi responsum fuerit — id scilicet tenens, facilius esse interrogare, quam respondere — sed tu ipse responde ac dic, quaeso, quid esse justum existimes: nec vero mihi dicas, esse illud *quod oportet*, vel *quod utile est*, vel

quod

quod convenit, vel *quod lucrum affert*, vel *quod prodest;* sed plane mihi accurateque dic, quid esse illud putes: nam haud admittam equidem, ubi talia nobis argumenta attuleris. (1) Quibus dictis perculsus Socrates (nam ferae iste instar in ipsum caeterosque quasi discepturus proruerat, ut perterriti pavescerent —: ad haec igitur tremiscens Socrates, o Thrasymache, inquit, ne tu ita in nos saevias: nam si in disquirendis rationibus lapsi sumus, egoque et hic, pro certo habeto, invitos errasse nos. Ne enim existima, si aurum quaereremus, nos non sponte nobismet ipsos in disquisitione cessuros esse et inventionem impedituros: nunc autem, cum justitiam quaeramus, rem multo auro longe pretiosiorem, inepti adeo inter nos cedere, nec omni studio anniti, ut quale istud sit appareat. Verum arbitror. o amice, invenire illud non possumus. Quamobrem nostri misereri vos, quippe sapientes, multo magis decet, quam irasci. Ille vero, auditis hisce, in cachinnos effusus et plane Sardonium ridens, o Hercules, ait, haec scilicet solita est illa Socratis ironia! Noveram id equidem et hisce praedixeram, te quidem non responsurum, sed usurum ironiâ esse atque omnia facturum potius, quam interroganti responsurum. Hic Socrates, quo tandem modo, inquit, vir optime, respondere quis possit, primum, qui neque sciat neque scire se fateatur, dein-

(1) *De Rep.* I. 336. C. D.

deinde, qui, si vel maxime de his aliquid sciat, prohibitus sit a viro non contemnendo quidquam dicere eorum, quae existimaverit. Sed te magis aequum est dicere: tu enim scire profiteris posseque dicere: gere igitur tu mihi morem nec docere recuses Glauconem huncce et caeteros qui adsunt. (1) Quibus dictis et Glauco et caeteri excitati, flagitant Thrasymachum, ne aliter agat. Thrasymachus autem perquam, ut patebat, dicere avebat, ut ostentaret doctrinam, ratus scilicet pulcerrimum esse, quod esset responsurus; simulate autem a Socrate contendebat, ut ipse responderet: tandem vero concessit. *Ἄκουε δὴ*, ait, *φημὶ γὰρ ἐγὼ εἶναι τὸ δίκαιον οὐκ ἄλλό τι ἢ τὸ τοῦ κρείττονος ξυμφέρον· Audi ergo: statuo equidem, justum nihil aliud esse nisi quod superiori sit utile* (2). Quam sententiam ut paucis verbis emisit, ita deinceps pluribus declarat, hunc in modum Socratem interrogans. Ignorasne, inquit, civitates alias a tyrannis, alias a populo, ab optimatibus item alias regi? — Novi equidem. — Nonne in quaque civitate id princeps est, quod eam regit? — Quidni? — Fert autem leges principatus quisque ad suam semper utilitatem: ubi penes populum est, populares fert, ubi penes tyrannum, tyrannicas, et sic in caeteris: probant sic autem principatus, id justum iis esse qui reguntur, quod sibi sit utile: quocirca qui migrant illud, hos poenis affici-

(1) Ib. 337 E. — 338 A. (2) Ib.

ciunt, quippe injustum et contra leges agentes. Id igitur est, o bone, quod dico: in omnibus esse civitatibus unum idemque justum, hoc scilicet, quod principatui conducit: principatus autem superior est: ut, recte subductis rationibus, ubivis idem justum sit, quod superiori est utile. (1)

Haec apud Platonem Thrasymachus. Nec vero is unus in hunc modum de justitiâ existimabat. Communis haec omnium fuit propemodum sophistarum opinio. In *Gorgia* Platonis sic Callicles: „ *naturâ*, inquit, quidquid pejus est, idem turpius, ut pati injuriam; *lege* vero et pejus et turpius est injuriam inferre. Non cadit naturâ in virum injurias pati, sed in servum, cui mori quam vivere satius est, quia nec sibi illatas injurias contumeliasque propulsare potest nec suis opitulari. Censeo equidem, illos homines primum leges tulisse, qui minus viribus, quam numero, valerent, eosque illa constituisse, quae sibi fore utilissima putarent. Hi igitur robustiores quosque cum laudibus, tum vituperiis terruerunt, quo minus in aliorum fortunas invaderent, ac turpe esse dixerunt et injustum, plus aliis habere velle, quin hoc ipso contineri injustitiam: tum denique haec lege sanxerunt. Ipsi enim, quippe imbecilliores ac deteriores, satis habebant, si modo aequali jure uti possent. Natura vero hoc justum esse declarat, ut qui melior sit ac fortior, idem plus habeat dete-

(1) *Rep.* I. 338 D. — 339 A.

teriore atque infirmiore, idque persaepe ostendit cum in caeteris animantibus, tum in hominibus. Semper enim gentibus ac nationibus justum visum est, ut debiliori imperaret fortior. Nam quo alio jure Xerxes Graeciam exercitu est adortus, aut Scythas ejus pater? Quibus sexcenta alia addi possint. Scilicet arbitror, recte hos fecisse, quoniam fecerunt, quae justa essent lege naturae, lege autem civili injusta. Hanc enim homines posuerunt, ut optimates quosque et robustissimos, tamquam leones, incantamentis quibusdam ac praestigiis delinitos, vincirent, eosque docerent, et aequali jure uti, et id pulcrum justumque habere. Sin vero exsistéret aliquis optimae naturae vir, is omnes istas praestigias, incantamenta ista et omnino leges, praeter naturam scriptas rejiciens, rumpens, infringens, conculcans, e servo statim omnium fieret dominus, ac suo exemplo, quid naturâ justum sit, ostenderet." (1) Commendabant id decretum Sophistae Pindari auctoritate, cujus haec fuerat sententia: *νόμος ὁ πάντων βασιλεὺς, θνατῶν τε καὶ ἀθανάτων, ἄγει δικαιῶν τὸ βιαιότατον ὑπερτάτᾳ χειρί.* Efficiebant inde, legem, omnium cum mortalium tum immortalium reginam, praepotente manu demonstrare, quod validius sit, idem aequius esse. (2)

Sed ad Thrasymachum redimus. Communi huic So-

(1) *Gorg.* 483. A. (2) V. docta hac de re cultissimi Geerii animadversio. Op. cit. p. 20.

Sophistarum placito illud deinceps in sermonibus illis adjicit, quo sibimet placuisse mirifice videtur: *ἀλλότριον* esse *ἀγαθὸν* justitiam, *οἰκείαν βλαβήν*. Nam, ut Socrates ex eo de medico quaesiverat, utrum tamquam medicus, quid ipsi, an vero, quid aegrotis conduceret, spectaret, Thrasymachus: „dic mihi, inquit, o Socrates, estne tibi nutrix? — Quid? nonne respondere decebat magis, quam talia quaerere? — Quoniam te negligit et oppletas tibi nares non emungit, cum tamen indigeas, qui neque pecudum neque pastoris cognoscis officium. — Cur istud? — Quia putas, opiliones et bubulcos pecudum boumque bonum considerare, eosque pascere et colere, ad aliud respicientes, quam ad dominorum ipsorumque utilitatem, tum etiam illos, qui in civitatibus reapse regnant, aliter ad eos, qui ipsis subsunt, existimas respicere, quam tanquam pastor ad oves, et aliud cogitare noctes atque dies, quam unde utilitas ad ipsos redundet: atque adeo tu procul abes, ut quid justum ac justitia, quid injustum atque injustitia sit, teneas, ut ignores, justitiam justumque alienum esse bonum ac revera imperantis et potentioris emolumentum, detrimentum vero proprium obedientis et subditi; injustitiam vero contra in bonos justosque homines imperium exercere: qui autem parent, facere quae imperanti potentiorique conducunt, illumque obsequio beatum reddere, sibi autem ipsis non consulere. Considerare, optime Socrates, sic decet. Vir justus omni in caussa minus, quam injustus, habet: pri-

mum in mutuis commerciis, cum aliquid contrahunt ambo, nusquam in dissolvenda societate reperies, plus justum, quam injustum, sed semper minus reportare: tum in rebus publicis, ubi tributa conferenda sunt, justus plus confert, quam sui aequales, injustus minus: ubi vero aliquid accipiendum est, justus nihil, injustus multa reportat. Etenim si quando magistratu quodam uterque fungitur, si nulla alia justo jactura contingit, haec saltem illi non deest, ut res domesticae deterius per negligentiam disponantur: ex publico autem nihil propterea, quod justus est, lucretur. Accedit, quod domesticos ac familiares sibi infestos reddit, cum illis prospicere nullâ in re ultra justum velit; injusto vero omnia contra eveniunt: dico autem, quod et supra, de eo, qui multum prae caeteris potest lucrari: hunc igitur attende, si vis judicare, quanto magis conferat, privatim sibi injustum esse, quam justum. Facillime autem disces, si ad extremam perveneris injustitiam, quae injuste agentem felicissimum efficit, eos contra, qui afficiuntur injuriâ ac neminem injuste laedere volunt, infelicissimos. Est autem haec tyrannis, quae non paulatim, sed simul omnia aliena usurpat, et clam et vi, et sacra et sancta, et privata et publica: in quibus singulis si quis singulatim deliquerit deprehensusque fuerit, mulctatur et opprobrio afficitur maximo: sacrilegi enim, plagiarii, effractores, fures, latrones et omnino per singulas partes peccantes, ab hujusmodi criminibus nomen habent. Sed ubi

ubi quis praeter hujusmodi rapinas pecuniarum, cives etiam ipsos in servitutem sibi redigit, non tam probrosis nominibus notatur, sed felix ac beatus praedicatur, non a civibus suis tantum, verum ab omnibus, qui eum audiunt nequitiam omnem explevisse. Non enim ideo vituperant injustitiam, quicumque eam vituperant, quod injuste facere, sed quod perpeti metuunt. Hoc igitur pacto, o Socrates, injustitia omnibus suis partibus absoluta, robustius quiddam et liberalius, quam justitia est: utque ab initio dicebam, id quod potentiori confert, justum est; injustum vero sibimet ipsi utile est et proficuum." (1)

In his sermonibus Thrasymachum Plato sic descripsit, ut, quo audaciae, quo temeritatis, quo impudentiae haec doctrina homines efferat, in illius exemplo cernamus. Ut ferae iste instar in Socratem, tamquam discerpturus, irruit, ita ab hoc deinceps, ut serpens, deliniri dicitur. Hoc adeo de eo usurpat Socrates, nunc primum se vidisse Thrasymachum erubescentem. Quamquam, quod hominis doctrinam attinet, non caret illa, ut dicere jam instituimus, probabilitate ac verisimilitudine. Probarunt eam agendo principes, paucis exceptis, omnes, quotquot res magnas moliti sunt. Quid? quod ipsa omnium temporum politica, quamvis a philosophis e melioribus principiis duceretur, in administrandis gentium rebus, id quod utile magis, quam

(1) *De Rep.* I. 343. A. — 344. C.

quam quod justum et honestum esset, spectavit? Unde dedecus politicae, quod ipsius nomini ad hunc usque diem adhaesit. Nec vero ipsi apud recentiores adeo philosophi ab his agendi principiis alieni fuerunt. Ne dicam de Macchiavello ac famoso ejus opere, *del Principe* inscripto, patrum nostrorum memoriâ illa prodiit denuo politica, quae *τοῦ συμφέροντος* philosophia recte est appellata. Haud ita perpetua profecto et constans haec doctrina fuisset, nisi habuisset, qua se commendaret, veritatis speciem. Quod de altero item Thrasymachi placito, *ad felicitatem plus injustitiam, quam justitiam valere*, et majore etiam probabilitate dicendum est. Quamobrem Plato in hoc dialogo, postquam consopita tandem Socratis oratione Thrasymachi ferocitas est, Glauconem et Adimantum rem interius inquirentes induxit, ut, quid tandem de rei gravissimae non veritatis quadam specie, sed veritate existimandum esset, pateret.

Iustissimi hominis et injustissimi, felicitatis ratione habitâ, comparatio.

Sic igitur deinceps apud Platonem Glauco. Thrasymachus, ait, in celebrandâ injustitiâ, ac justitiâ vituperandâ rejiciendâque, utriusque respexisse commodum et incommodum videtur. Ego vero, quid ipsae sint, *καὶ τίνα ἔχει ἑκάτερον δύναμιν αὐτὸ καθ' αὐτὸ ἐνὸν ἐν τῇ ψυχῇ; quam utraque*

vim

vim ipsa per se in animo nostro habeat, inquirere velim. Quamobrem, quod ille neglexit, ego faciam. Renovabo equidem Thrasymachi orationem, et primum dicam, qualem esse justitiam dicant atque unde exortam: deinde, omnes, quicunque justitiam colunt, invitos quodammodo eam sequi, tamquam rem necessariam, non vero bonam: tertio, merito eos sic agere: multo enim meliorem injusti vitam esſe, quam justi, ut tradunt. Haec Glauco: quamquam non sine verecundiâ et pudore generosus adolescens eo accedit. Mihi quidem, o Socrates, ait, non ita videtur; veruntamen dubito subinde, quippe obtundor quotidie auribus, Thrasymachi aliorumque sermones audiens; orationem vero pro ipsa justitia, meliorem eam, quam injustitiam esse, ex nullo adhuc audivi, ut cuperem; cuperem autem ipsam per se ipsam laudatam audire: maxime vero ex te hoc me arbitror auditurum. Quapropter dicam latius, injustam vitam laudans: dicendoque ostendam tibi, quonam maxime modo audire te velim, vituperantem injustitiam, justitiam laudantem: sed vide, num hoc tibi placeat. (1) Ad haec Socrates, maxime, inquit, omnium: qua de re enim quis sapiens saepius cum dicere tum audire velit? Tum Glauco, praeclare, inquit, loqueris: quod autem primum de hoc dicere pollicitus sum, jam audi quale id sit, et unde sit orta justitia. Naturâ dicunt injuriam facere bonum esse, inju-

(1) *De Rep.* II. 358. B. C. D.

juriâ autem affici malum; sed longe plus mali esse in patiendo injuriam, quam boni in inferendo: quamobrem, postquam vicissim injuriam et intulerint et acceperint atque utrumque gustaverint, qui nequeunt vitare illud, id consequi operae pretium fore ducunt, ut ita invicem componant, ut neque inferri neque accipi possit injuria: hincque volunt originem habuisse leges atque instituta, et nominata esse praecepta legum legitima ac justa. Hanc igitur justitiae esse originem et vim contendunt, quae media quodammodo sit optimum inter et pessimum, quandoquidem optimum est inferre injuriam nec dare poenas, pessimum vero pati nec posse ulcisci. Justum ergo, horum in medio constitutum, non amari tamquam bonum, sed, ex imbecillitate ad injuriam inferendam, honorari: neminem enim, qui hoc efficere possit vereque vir sit, cum alio pacisci, ne ultro citroque injuria inferatur: insanire enim istum. Haec est, o Socrates, naturae justitia atque e talibus est, ut ferunt, progenita. Illos autem, qui justitiam servant, invitos id agere, cum ex imbecillitate injuriam inferre nequeant, plane perspiceremus, si tale quid animo fingeremus: si utrique, tam justo, quam injusto, licentiam largiremur, quodcunque luberet, agendi, tum pone sequeremur spectantes, quo raperet utrumque libido: inveniremus profecto, justum aviditate compulsum, ad eadem se, atque injustum, conferre: id scilicet natura omnis, ut bonum, appetit; lege vero ac vi ad aequalitatem servandam ducitur. Erit autem licen-

centia illa, quam dico, talis, istis si detur, qualem aliquando ferunt fuisse Gygi; qui, cum terra discessisset magnis quibusdam imbribus, in illum hiatum descendit, aeneumqne equum, ut ferunt fabulae, animadvertit, cujus in lateribus fores essent: quibus apertis, hominis mortui vidit corpus magnitudine inusitatâ, annulumque aureum in digito: quem ut detraxit, ipse induit: erat autem regius pastor: tum in concilium pastorum se recepit. Ibi cum palam ejus annuli ad palmam converterat, a nullo videbatur, ipse autem omnia videbat: idem rursus videbatur, cum in locum annulum inverterat. Itaque hac opportunitate annuli usus, reginae stuprum intulit, eaque adjutrice regem dominum interemit, sustulitque, quos obstare arbitrabatur: nec in his eum quisquam facinoribus potuit videre: sic repente annuli beneficio rex exortus est Lydiae. Si igitur duo tales annuli essent, alterumque justus, injustus alterum possideret ac ferret, nullus profecto esset, ut videtur, adeo adamantinus, qui in ipsa justitia permaneret et ab alienis abstinere vellet, cum liceret ipsi ex foro intrepide, quodcumque vellet, arripere, ingredique alienas domos, et clanculum pro libidine cum quoque congredi, et pro arbitrio quemlibet interficere, et ex carcere solvere, et alia, quasi par Deo esset, inter homines pro arbitrio facere: haec igitur cum uterque faceret, nequaqnam alter ab altero in agendo differret, sed ambo eodem tenderent. Quae quidem maxima apud omnes esse potest

est conjectura, neminem volentem, imo invitum, esse justum; quasi id secundum se et privatim non sit bonum; quoniam ubicunque injuste agere quisque se posse confidit, agit protinus. Prodesse enim quisque privatim multo magis existimat injustitiam, quam justitiam, recteque sentit, quisquis ita judicat, ut sermonis hujus perhibent auctores. Quod si quis, hujusmodi facultatem nactus, velit ab injustitia abstinere neque aliena tangat, infelicissimus omnium et stolidissimus apud eos, qui hoc adverterent, putaretur: laudarent tamen illum palam, vicissim se decipientes, quia maxime timent, ne afficiantur injuria. Atque haec quidem ita sint dicta. Vitam vero utriusque, justi videlicet et injusti, ita plane dijudicabimus, si justissimum virum seorsum et injustissimum distinxerimus: aliter vero nequaquam. Sit autem haec discretio talis, ut nihil auferamus injustitiae ab injusto, sed perfectum utrumque in suo studio ponamus. Primum igitur injustus, tanquam optimi artifices, faciat: quemadmodum gubernator summus vel medicus, quae arte sua confici possint et quae non possint, sentit, et illa aggreditur, haec relinquit, et si qua praeterea in re peccaverit, corrigere potest, ita et injustus recte injurias aggrediens, lateat, si maxime injustus futurus est: extrema enim injustitia est, justum videri eum, qui non sit justus: danda est igitur injustissimo extrema injustitia, neque auferenda, sed permittendum,

ut is, qui injuste multa patravit, apud omnes justi habeat opinionem: et si qua in re peccavit, corrigere possit, sitque ad persuadendum idoneus, si quid de ipso mali facinoris nuntiatur, et ad vim, si opus fuerit, inferendam. fortitudine et robore opumque et amicorum copiâ validus. Cum hunc talem finxerimus, juxta ipsum virum ponamus justum, simplicem hominem et ingenuum, qui secundum Aeschylum non videri sed esse bonus studeat. Removenda quippe ab eo justitiae omnis opinio, ne justus cuiquam videatur: si enim videbitur justus esse, aderunt ipsi honores et praemia: incertum igitur erit, justine an honorum munerumque gratia talis sit. Privandus igitur rebus omnibus praeter quam justitiâ, atque ita ponendus, ut superiori contrarius sit, cum nihil agat injuste, injustissimus esse credatur; ut quasi quodam examine ad justitiam sit probatus, ex eo quod nec infamia nec his rebus, quae eam sequuntur, a proposito suo dimoveatur, sed usque ad mortem immobilis perseveret, dum per omnem vitam, injustus existimetur, sit tamen justus: ut cum ambo ad extremum pervenerint, hic quidem justitiae, ille autem injustitiae, judicetur, uter eorum sit beatior. (1)

Haec postquam Glauco tam diserte atque admirabili sane orationis impetu et flumine dixerat, Socrates, vah! inquit, quam vehementer, o suavis-

(1) *De Rep.* II. 358. E. — 361. D.

vissime Glauco, utrumque virum, quasi statuam quandam, in judicium inducis! Ille vero, feci, inquit, quam optime poteram. Cum ergo tales sint, nihil jam, ut arbitror, difficile narratu est, qualis utrumque vita maneat: dicendum igitur: quodsi vero asperius quid dicatur, ne existima, *me*, Socrates, haec dicere, sed *eos*, qui prae justitia injustitiam laudant. Dicent enim hujuscemodi quaedam: sic cum se habeat justus, caedetur flagris, torquebitur, vinculis constringetur, eruentur illi oculi, tandemque pessima quaeque perpessus in crucem tolletur, ac tum demum cognoscet, non esse, sed videri justum, concupiscendum esse." (1)

Sufficere haec Glauconis videatur tam diligens ac copiosa in justitiam oratio, ut huic anteponenda ad vitae felicitatem injustitia existimetur. Socrati certe arduum fit, quod semel suscepit, negotium, justitiae patrocinium. Sed habet Adimantus, Glauconis frater, quae his subjiciat. Satisne, quaerit, o Socrates, hac de re dictum putas? — Quid tandem? — Illud ipsum, inquit, quod dicendum maxime erat, nondum est dictum. — Ergo, reponit Socrates, quod dicitur vulgo, frater fratri adesto: quare tu, si quid hic praetermisit, adjuva: quamquam me, quae dicta sunt ab illo, vincere possunt atque efficere, ut defendere justitiam nequeam. Tum Adimantus: nihil dicis; sed et haec

(1) *De Rep.* II. 361. D. — 362. A.

haec audi praeterea. Decet enim contrarios sermones inducere eorum, quos hic attulit, quibus laudatur justitia, injustitia vituperatur: quo manifestius fiat id, quod Glauco velle videtur. Praecipiunt scilicet patres filiis omnesque qui curam aliorum habent, oportere justum esse, non ipsam justitiam laudantes, sed summos, qui inde oriuntur, honores. Fingunt item poetae cum aureum justorum saeculum, tum praeclaram eorum in sedibus beatorum post vitam felicitatem. Haec justis tribuunt, injustis vero dedecus, gravissimasque post vitam poenas. Praeter haec considera etiam, Socrates, aliud quoddam orationis genus, quo omnes imprimisque poetae utuntur, ubi de justitiâ atque injustitiâ agunt. Universi enim uno ore canunt, bonum quid temperantiam atque justitiam esse, difficile autem et laboriosum; intemperantiam vero et injustitiam, jucundum quidem et facile comparatu, opinione autem ac lege turpe. Caeterum injusta fere utiliora esse dicunt justis, ac malos homines, si divites sunt ac potentes, beatos praedicant, bonos, si imbecilles ac pauperes sunt, miseros vocant. Mirum autem maxime, quod de Diis ac virtute ajunt, Deos plurimis bonis hominibus infelicem vitam dedisse, malis vero felicem. Circulatores insuper et vates ad januas divitum accedentes, persuadent illis, se vim habere divinitus sibi concessam, ut si quod scelus sit perpetratum, expient illud et parvo adeo sumtu, tum etiam, si quis ini-

mico

mico sive justo sive injusto nocere velit, se id facere. Asserunt quippe, Deos se cum blandimentis, tum vinculis inducere, ut sibi in his obsequantur. Ad haec omnia poetarum afferunt dicta, Homericum maxime:

— ςρεπτοὶ δέ γε καὶ θεοὶ αὐτοί. (1)

Libros adeo Musaei et Orphei circumferunt, secundum quos sacra celebrant, persuadentes non privatis solum, sed etiam civitatibus, expiationes scelerum per sacrificia ludorumque oblectamenta fieri tam viventibus quam mortuis; praetermissis vero sacrificiis, gravia nos manere. Haec omnia, o Socrates, talia ac tanta, de virtute ac vitio, deorumque et hominnm de his existimatione feruntur; quid vero putemus acturos haec audientes juvenum animos, qui solertes ingenio et ad omnia dicta veluti involantes, ex iis quae dicuntur ratiocinari possunt, qualem eum esse deceat et quam viam ingredi, qui optime vitam agat? Sic facile quis loquetur secum secundum Pindarum: arduamne ad justitiae arcem viam ingrediar, ut sic munitus recte vivam, an ad fraudes me obliquas convertam? Nam, sicut ajunt, justo mihi, si non videar, nihil virtus proderit, contra labores et poenae instant; injusto vero, si justitiae speciem induero, vita futura divina est. Quapropter, cum species, ut ajunt sapientes, veritatem vincat atque ad

(1) *Il.* Θ. vs. 493.

ad beatam vitam unice valeat, huc me totum convertam. Veruntamen, dicat aliquis, haud facile est latere, ubi injustus fueris. At vero eorum, quae magna sunt et praeclara, nil est facile. Quapropter, si beati esse velimus, illuc tendendum, quo sermonum vestigia ferunt. Ut lateamus, conjurationes societatesque ineundae. Sunt item persuasionis magistri, quorum ope populo ac judicibus cum persuadebimus tum vim inferemus, ut nullas facinorum poenas luamus. Verum, inquit, Deos neque latere neque vi aggredi licet. Atqui, si non sint Dii vel res humanas non curent, nobis non curandum, ut lateamus illos; sin adsint atque homines regant, id non aliunde, quam e poetarum carminibus cognovimus: dicunt autem iidem, posse Deos sacrificiis suavibusque precibus et muneribus flecti. Quibus vel utrumque credendum est vel neutrum. Si credendum, injuste agere licet, si modo ex ipsa rapina Diis sacrificia offeramus. Nam si justi sumus, illaesi quidem a Diis erimus, sed lucra, quae per injustitiam comparantur, respuemus; injusti vero, divitias parabimus; sceleribusque perpetratis, illos precibus flectentes, a poena liberabimur. Dicat tandem aliquis: apud inferos poenas dabimus eorum, quae hic injuste commiserimus, vel nos vel nati natorum. At, o bone, respondebimus, expiationes pro peccatis commissis multum valent, exorabilesque Dii sunt, ut maximae civitates affirmant ac Deorum filii, poetae. Ergo quae ratio nos adducat, ut summae injustitiae

jus-

justitiam anteponamus: quandoquidem, si injustitiam sub adulterina specie occultaverimus, et apud Deos et apud homines omnia nobis e sententia succedent, et viventibus et defunctis: quemadmodum multorum excellentiumque virorum testatur oratio? Ex omnibus jam dictis, o Socrates, quis crediderit, eum hominem justitiam velle colere, cui sit aliqua vis, sive fortunae, sive opum, sive corporis, sive generis, ac non potius subrisurum, si laudari eam audiverit? Nulla autem alia horum omnium caussa est, nisi ea, unde haec tota oratio mihi et huic, o Socrates, adversus te profecta est: quoniam ex vobis, o mirifice, quicunque laudes justitiae profitemini, a priscis illis heroibus incipientes, de quibus aliqua exstat memoria usque ad nostros homines, nullus unquam aliter laudavit justitiam vel injustitiam vituperavit, quam ad gloriam muneraque vel poenas respiciens, quae ab illis proficiscuntur. Ipsum vero utrumque quid per se sua sponte agat in habentis animo latens Deos et homines, nullus unquam vel in poëmate vel in alio sermone enarravit, esse scilicet injustitiam maximum malorum, quae in sese habeat animus, justitiam vero maximum bonum. Si enim sic ab omnibus vobis fuisset a principio dictum, nobisque ab ipsa pueritia persuasum, non sane nos invicem prohiberemus ab injuria inferenda; sed unusquisque sui ipse custos esset, timens, ne injuste agens maximo malo laboraret. Haec, o Socrates, et plura forte Thrasymachus aut aliquis

ali-

alius de justitia et injustitia, utriusque vim invertens, diceret, importune admodum, ut mihi videtur; sed ego, nihil abs te celari volens, cupiensque ex te audire contraria, quam maximo impetu ac fervore dixi. Ne ergo solum oratione demonstra, *ὅτι δικαιοσύνη ἀδικίας κρεῖττον· praestantiorem injustitiâ justitiam esse; ἀλλὰ τί ποιοῦσα ἑκατέρα τὸν ἔχοντα, αὐτὴ δὶ αὐτὴν, ἐάν τε λανθάνῃ, ἐάν τε μὴ, θεούς τε καὶ ἀνθρώπους, ἡ μὲν ἀγαθὸν, ἡ δὲ κακόν ἐστι· sed quid utraque efficiens in utroque, ipsa per sese, sive lateat deos hominesque, sive non lateat, altera bonum, altera malum sit.* (1)

Utriusque adolescentis de justitia sermonem, paucis exceptis, totum apposui. Nam ita dixerunt, me hercule, ut dubitem, num unquam exstiterit orator, qui hoc de argumento disertius, accuratius, copiosius dixerit. Quo accidisse videtur, ut locus hic de justitiâ et injustitiâ commune deinceps fieret oratoribus ac philosophis argumentum, in quo tractando aemularentur secum invicem. Quod cum aliorum, tum Carneadis ac Ciceronis exemplo probatur. Sed sunt in utraque oratione, quae nobis diligentius attendenda explicandaque videantur. Nam intelligimus inde, quantopere hae de justitia opiniones apud Graecos invaluerint passim: *ἀπορῶ*, ait Glauco, *διατεθρυλλημένος τὰ ὦτα, ἀκούων Θρασυμάχου καὶ μυρίων ἄλλων.* (2) Tum hoc inde ducimus simul, quam pa-

(1) *De Rep.* II. 562 E. — 367 E. (2) Eod. II. 358 C.

parum adhuc justitiae caussa Socratis aetate vindicata fuerit. Subjicit his Glauco: τὸν δὲ ὑπὲρ τῆς δικαιοσύνης λόγον, ὡς ἄμεινον ἀδικίας, οὐδενὸς πω ἀκήκοα ὡς βούλομαι. Adimantus autem sic statuit, omnium, qui adhuc scripserunt, neminem unquam aliter cum laudasse justitiam tum injustitiam vituperasse, quam gloriam, honores atque munera, quae ab illis proficiscuntur, respicientem: ipsum vero utrumque suapte natura quid agat in habentis animo latens deos et homines, nullum unquam vel poëmatis vel alio sermone satis enarravisse, ut pateret, injustitiam maximum esse malorum omnium, quotcumque in se haberet animus, justitiam vero maximum bonum. (1) Sed illud in primis nobis in Adimanti sermone animadvertendum est, quod de vindicibus dixit justitiae, hos ipsos ei quam maxime fere nocere, quum felicitatis cujusdam spe et opinione traducendos ad eam homines esse dicunt. Illorum non unum recenset, ut vidimus, genus. Sunt, ait, qui famae, honorum, divitiarum caussa justitiam celebrent: haec enim esse integrae justaeque vitae praemia. Alii tam difficile negotium esse dicunt justitiam, tam facile tantisque illecebris commendatum injustitiam, ut ad hanc alliciant homines, ab illa absterreant. Accedit leve maximeque noxium mortalium genus eorum, qui peccantibus persuadent, peccatorum esse remedia, si quidem et ipsis pecunias, et diis, quorum ministri

(1) *De Rep.* 366 E.

tri sunt, munera et sacrificia largiri velint. Omnes hi, dixit, quamvis a se invicem diversi, in eo conveniunt, ut nec justitiam propter se ipsam esse expetendam dicant, et felicitatem longe a justitia esse separatam, imo vero voluptatibus sensuum atque aeternâ ebrietate contineri ferant. Haec autem, quae nos docuit de moribus Graecorum Adimantus, reputantes, cernimus, quae vitia nos quamque superstitionem tribuere fere aetati nostrae barbarae, quae medio aevo cernitur, solemus, propria haec pariter antiquis Graecis fuisse: cernimus item, quantopere iccirco temporibus illis in Graecia talis desideraretur, qualis Socrates fuit, philosophus, qui *exsecrari solebat*, ut ait Cicero, *illos, qui primum haec naturâ cohaerentia, utilitatem et honestatem opinione distraxissent.* (1) Cernimus tandem, quantum negotii susceperit Plato, quum, eâdem illâ Politiâ conscribendâ, justitiam per se ipsam sufficere ad bene beateque vivendum, demonstrare niteretur.

Quid in animo hominis justitia est?

Sed de opinionibus moribusque Sophistarum, imo Graecorum, diximus satis, ut, quales illi sint et quid sibi velint, quibuscum nobis agendum erit, perspectum habeamus. Accedendum igitur illuc est

(1) Cic. *de Off.* III. 3.

est nobis, quo et ipsi ab initio tetendimus et Adimantus nos deinceps itemque Glauco propius adduxit, ut, quid in animo nostro justitia sit, quidque illic praesens in nos efficiat, attendamus. Cujus rei quae sit et quanta cum gravitas tum difficultas, penitus percepit Plato. Socratem, ut finem disserendi uterque juvenis fecit, sic eos alloquentem induxit. Non male in vos, filii illius viri, principium elegorum carminum amator Glauconis scripsit: qui, cum in Megarensi proelio fortiter pugnavissetis, illud usurpavit:

παῖδες Ἀρίστωνος, κλεινοῦ θεῖον γένος ἀνδρός.

filii Aristonis, inclyti viri divinum genus. Id mihi, amici, recte dictum videtur. Nam divinum plane vobis accidit, si vobis non persuaseritis, injustitiam justitiae praestare, cum sic pro illa dicere possitis. Videmini autem mihi id vobismet ipsis non persuasisse: conjecturam capio e vestris moribus: quoniam secundum orationem ipsam vobis minime credidissem. Quo autem magis credo, eo magis, quo me vertam, ambigo. Nam quomodo adjuvem, nescio: videor enim non posse: neque rursus, quomodo succurram invenio: *δέδοικα γὰρ, μὴ οὐδ' ὅσιον ᾖ παραγενόμενον δικαιοσύνῃ κακηγορουμένῃ ἀπαγορεύειν, καὶ μὴ βοηθεῖν, ἔτι ἐμπνέοντα καὶ δυνάμενον φθέγγεσθαι· vereor enim, ne impium sit, ut, qui justitiam coram vituperari audit, subterfugiat: nec pro ejus defensione verba faciat, quamdiu spirare et loqui conceditur:* praestat igitur eam

eam pro viribus propugnare. (1) Quae cum Socratem dicentem faceret Plato, quin suos ipse de re sanctissimâ intimos sensus expresserit, nemo, qui haec legit, in dubium vocaverit.

Justitiae exquirendae caussa civitas fingitur.

Ergo quo facilius aptiusque gravissimum argumentum idemque difficillimum explicaret, iter ingressus Plato est disquisitionis, quod haud scio, an nunquam a philosopho tentatum, nedum confectum sit. Cum in singulari homine, quid justitia sit, non appareat, continuo in civitatem nos inducit, in qua nos eam, quippe in majore atque ampliore negotio, celerius certiusque inventuros arbitratur. Haec nova est illa disquirendi ratio, quae, ut in prooemio significavimus, una cum morali doctrinâ, politicam nobis recludet: idque effectura est, ut in civitate hominem, in homine civitatem et agnoscamus et exploremus. Quamquam id raro et vixdum, quod mirum nobis accidat necesse est, animadverterunt philosophiae Platonicae interpretes. Longi sunt fere in judidicandâ republicâ Platonicâ, quam vel laudant admiranturque vehementer vel reprehendunt; quo vero proposito eam finxerit auctor, quidque in perficiendo proposito, ad moralem in primis disci-
pli-

(1) *Rep.* II. 368 A—C.

plinam recte dilucideque exponendam, perfecerit simul, non quaerere magnopere solent. Id autem exquirendum in primis erat, ut nec temere admirarentur rempublicam illam, et vero, si reprehenderent, justâ de caussâ reprehenderent. Quo magis nos, qui nostrum esse putamus, non laudare vel culpare Platonem, sed *interpretari*, rationem interpretandi, quam adhuc sumus secuti, tenebimus in his praesertim, ut aditum praebeamus lectoribus ad intelligendum judicandumque Platonem: facturi id autem hîc potissimum videmur, ubi Socratem iis proposuerimus una cum Glaucone et Adimanto, generosissimis adolescentibus, cum condentem sermonibus civitatem, tum exquirentem in eâ, ubinam lateat, quidque sit, justitia. Opportunitates autem nobis sponte exsistent identidem, quibus haec cum ex moribus antiquitatis, tum ex aliorum philosophorum doctrinis, tum vero maxime ex ipsius Platonis sive placitis sive philosophandi ratione illustremus.

Initia civitatis. Undenam repetenda sunt?

Quum igitur rogassent Socratem Glauco et Adimantus caeterique qui aderant, ut quocumque posset modo spretae rejectaeque justitiae succurreret, sic exorsus ille est. Non leve profecto negotium quaestio haec de justitia est, sed hominis acute cernentis. Nobis autem, cum non magnopere acu-

acuti solertesque simus, sic instituenda ejus explicatio videtur, prouti si quis homines non acute cernentes literulas quasdam parvulas, magno distantes intervallo, legere juberet: hi si forte easdem literas alio loco majores atque in majore spatio scriptas exstare deprehendissent, optime sibi consultum existimarent, ut, primum his lectis majoribus, deinde minores illas legere instituerent. Quod sic deinceps Socrates ad rem praesentem interrogando adhibet. Uniusne tantum hominis, quaerit, an vero civitatis etiam justitiam esse dicimus? — Civitatis etiam, reponit Adimantus. — Civitas autem nonne uno homine major est? — Est omnino. — Justitia igitur amplior in majore inest, faciliorque est cognitu. Quare, si vultis, prius quaeramus in civitatibus quidnam sit, tum id in singulis hominibus consideremus, majoris similitudinem in minoris specie contemplantes. — Scite mihi loqui videris. — Si igitur civitatem oratione constitutam conspiceremus, justitiam quoque ejus et injustitiam videremus? — Forte. — Id autem si apparuerit, spes erit fore, ut id quod quaerimus, facilius cognoscamus? — Maxime. — Id igitur aggredi oportet: non enim leve illud negotium est. (1) — Tum Socrates opus hoc permagnum suscipiens, de initiis quaerit civitatis. Et continuo quidem ab *indigentiâ* illa repetit. Unusquisque enim nostrum, ait, non sibi sufficiens est,

(1) *De Rep.* II. 368. E. — 369. B.

est, sed multorum indiget. Quamobrem, cum alii sibi alios ad alia negotia adjungant, multos in unam habitationem adjutores congregabunt: inde universorum coetus, quem urbem appellamus. Constabit ille autem continuo quatuor vel quinque viris. Nam prima et omnium maxima indigentia praeparatio *victus* est, ut et simus et vivamus, secunda *habitationis*, tertia *vestitus* cura. Agricolâ iccirco nobis opus erit, tum aedificatore, porro textore, coriario aliisque, qui corpori tuendo vacent. In his autem illud teneamus, singulis illis hominibus non sibimet solum, sed universis prospiciendum esse. Nam primum, non similes sunt omnes naturâ, sed aliis alia est ad alia negotia indoles. Deinde singuli singulas artes melius excolent, quam unus universas. Praeterea non data opportunitate quis, sed id unum agens, rem perficiet recte: non enim quod faciendum est, facientis otium exspectare vult. Non igitur quatuor aut quinque, sed pluribus opus est civibus ad ea, quae diximus, peragenda. Haud enim agricola aratrum ac caetera agriculturae instrumenta sibi conficiet: nec rursus aedificator: multis enim et huic opus est: idemque de textore et coriario dicendum. Fabri igitur atque omnis generis artifices oppidulum nostrum frequens incolis efficient. Accedent autem illis bubulci, opiliones, pastores, ut et agricolae ad arandum bobus, et architecti ad convectandam materiam jumentis, et textores ad rem vestiariam pellibus ac lanis utantur. Verum ne sic quidem

dem sufficiet sibimet ipsa civitas: desiderabit, quae aliis in locis exstant: esse igitur mercatores aliosque ministros oportebit, qui invehant itemque evehant singula: quodsi maritima insuper mercatura requiritur, esse insuper decebit, qui harum sint rerum gnari. Caeterum et forum adsit necesse est in media urbe, et hominum genus, quod, ad alia negotia inutile, emendo vendendoque occupabitur, et vero mercenariorum multitudo, quae civitatis erit complementum. (1)

Hic Socrates, conditâ jam quodammodo civitate, ex Adimanto quaerit: itane vero, Adimante, aucta jam nobis civitas est, ut perfecta dici possit? Quod cum non negaret ille, Socrates denuo, ubinam jam, inquit, in ea esse justitia et injustitia videtur et quanam cum re simul in eam inducta? Id vero Adimantus nondum sibi apparere fatetur: nisi forte, inquit, *ἐν αὐτῶν τούτων χρείᾳ τινι τῇ πρὸς ἀλλήλους*, *in mutuo eorum, quae diximus, usu exstet.* Quod cum esset suspicatus, Socrates considerandum hoc ait diligenter esse, nec studio remittendum. Quaerit igitur de vitae genere. Nonne cibos, ait, vinum, vestes, calceos, aedes parantes, aestate fere nudi, hieme vero vestibus induti, operi incumbent? Nutrientur autem, ex hordeo et frumento farinam, indeque praeclaras placentas conficientes, ipsique in lectis ex herbis, smilace atque myrto factis, discumbentes, una cum

(1) *De Rep.* II. 369. B. — 371. E.

cum liberis commessabuntur, vinum gustantes subinde, atque ita coronati deosque celebrantes, jucunde vivent? Hîc vero Glauco Socratem excipiens, atqui tu, inquit, sine obsonio viros epulantes fingis. Cui Socrates, recte mones, reponit. Haud memineram, habituros eos esse obsonium, sal, oleas, caseum, bulbos. Imo vero olera iis apponemus et bellaria ficorum, cicerum, fabarum: baccas praeterea myrti ad ignem torrebunt, bibentes identidem, et sic quidem vitam in pace sane et incolumes degentes, senio confecti talem deinceps vitam posteris suis relinquent. Ad haec autem Glauco, *εἰ δὲ ὑῶν πόλιν, ὦ Σώκρατες*, inquit, *κατεσκεύαζες, τί ἂν αὐτοὺς ἄλλο ἢ ταῦτα ἐχόρταζες; si porcorum, o Socrates, civitatem instituisses, quibus eos aliis cibariis saginasses?* Quod cum subito dixisset, efficit inde continuo Socrates, duplex jam repertum ab ipsis esse civitatis genus, alterum simplicis ac temperantis, luxuriosae alterum. (1)

Lectis hisce perceptisque animo, quae de initiis civitatis Plato tantâ tamque admirabili suavitate ac diligentiâ exposuit, quaerat forte quispiam de rebus gravissimis, quas attigit: veluti de *principio civitatis:* e quonam maxime ille haec initia duxerit: sitne illud, ut hinc patere videatur *ἐνδεία*, *indigentia hominis*, seu utilitatis propositum, an aliud quoddam: tum etiam de *statu naturae:* finxe-

(1) *De Rep.* II. 372. A. — D.

xeritne aliquem Plato, prouti recentiores fecerunt politici, ut hinc repeteret civitatis omnisque politicae rationem. Nobis vero de his quaestionibus, gravissimis sane latissimeque patentibus, hîc nondum agere vacat. Condere civitatem, opus haud sane exiguum, coepimus: hanc prius absolvere totam, quam *Politicam Platonis* aggrediamur, oportebit. Sed de hoc ipso Platonis perfectae condendae civitatis consilio nonnihil hîc juvat animadvertere. Fuerunt, uti diximus, quam plurimi, qui reprehenderent hoc philosophi propositum, confundentes scilicet cum viro divino et propemodum singulari, turbam illam philosophorum, quorum tam proposita, quam placita, aegri fuerunt capitis somnia. Nobis jam ex iis ipsis, quae hactenus in ejus *Politia* legimus, apparet, quo maxime consilio ille hoc opus scripserit. Nam cernimus, justitiae beataeque vitae exquirendae caussâ fictam in eo a Platone civitatem esse, non id spectasse proprie auctorem, ut *perfectam* nobis contemplandam rempublicam daret. Apponere jam simplici huic et sobriae civitati luxuriosam coepit: id vero quo consilio, cur ita continuo aggressus videatur, nisi ut tam injustitiam quam justitiam, cum in civitate, tum deinceps pariter in homine investigaret? Proponere autem nobis sobriam illam quam *perfectissimam* studuit, quo facilius in ea cernere justitiam possemus. Scilicet, ut in hominibus, ita in civitatibus quibusque perfectissimis virtutes elucent clarissime. Sed his ita animad-

adversis, age, ad opus illud nostrum redeamus. Quaerendum nobis porro est, quales esse oporteat civitatis nostrae custodes, quaque sint a teneris institutione excolendi.

Civitatis custodes. De recte eorum, per musicam et gymnasticam institutione.

Nam ut increvit, prouti vidimus, et numero et varietate hominum civitas, bellique inde opportunitates apparuerunt, custodibus videt Socrates opus esse, qui tam *humanitate*, quam *fortitudine* excellant. Quae naturae dotes virtutesque quum raro in hominibus conjunctae reperiantur, putasne, quaerit, generosi canis et juvenis generosi naturam ad custodiam agendam differre? Cui Glauco, quale istud dicis? Veluti, inquit, utrumque esse oportet cum sagacem ad sentiendum, tum velocem ad insequendum, tum vero, ubi assecutus fuerit, ad pugnandum robustum. — Opus certe est omnibus illis. — Atqui fortis sit oportet, si quidem bene pugnaturus sit. — Quidni? — Fortisne autem et audax erit, qui iracundus, *θυμοειδὴς*, non sit, sive equus sive canis sive quodvis aliud animal? Nonne animadvertisti, inexpugnabilem invictamque esse iram, qua praesente, animus ad omnia intrepidus est et invictus? — Animadverti. — Patet igitur, qualem corpore custodem esse deceat? — Patet. — Quin etiam, qualem animo,

mo, nempe iracundum? — Hoc item. — Quomodo igitur fiet, o Glauco, ut non asperi sint et agrestes adversus se invicem civesque caeteros, cum tali sint naturâ praediti? — Haud facile istud, per Jovem. — Verumtamen oportet illos erga suos mansuetos, adversus hostes autem feros esse: caeteroquin non exspectabunt, donec ipsos alii perdant, ipsi semet ipsos perdent. — Vere dicis. — Quid igitur faciemus? Ubinam mansuetum simul et iracundum ingenium reperiemus? Contraria enim iracundae naturae natura mitis apparet. — Apparet. — Verum qui alterutro horum carebit, custos bonus non erit: ut vero utrumque habeat quis, fieri non posse videtur: (1) quo fit, ut bonus custos inveniri non possit. — Videtur. Hic vero Socrates haesitans secumque superiora animo reputans, merito, inquit, dubitamus, amice: nam ab ea, quam supra induximus, comparatione digressi sumus. — Quo pacto id ais? — Nonne invenimus, tales esse quasdam naturas, quales minime putaveramus, habentes haec simul in se contraria? — Ubinam? — In aliis hoc animalibus videre licet, non vero minime in eo custode, quocum nostrum custodem comparabamus. Nosti enim, generosi canis hunc naturâ morem esse, ut erga familiares et notos mitissimus sit: contra ve-

(1) Graece: ταῦτα δὲ ἀδυνάτοις ἔοικε. Haec autem corrupta. Supplevi: ταῦτα δὲ ἀμφότερα ἔχειν, ἀδυνάτοις ἔοικε.

vero erga ignotos. — Novi. — Fieri iccirco potest, nec praeter naturam est quod quaerimus, ut talis sit custos. — Non est sane. — Nonne vero praeterea opus tibi esse videtur, ut qui bonus futurus sit custos, ad iracundiam illam adjungat, ut naturâ φιλόσοφος sit? — Quomodo istud ais? non enim intelligo. — Atqui et hoc in canibus animadverteris, quod quidem in bestiâ dignum admiratione sit. — Quale istud? — Quem enim ignotum viderit, graviter fert, etsi nihil mali ab eo sit perpessus: noto autem blanditur, quamvis nihil ab eo acceperit. Nondumne hoc admiratus es? — Haud magnopere id adhuc animadverti: facere id autem illum, manifestum. — Hoc autem in ejus natura praeclarum videtur et vere φιλόσοφον. — Qua ratione? — Quoniam adspectum nullâ re aliâ amicum et inimicum discernit; quam quod hunc novit, illum ignorat. Quidni autem discendi studium probet, cognitione et ignorantiâ proprium et alienum discernere? — Probat. — Atqui discendi studiosum esse et φιλόσοφον, idem est. — Idem. — Audacter iccirco de homine item statuamus, si erga familiares et notos mitis futurus est, naturâ ipsum philosophum esse et discendi cupidum oportere. — Statuamus. — Ergo philosophus et iracundus et velox et robustus naturâ erit, qui civitatis custos optimus est futurus. — Sic est omnino. (1)

Fic-

(1) *De Rep.* II. 375. A. — 376. C.

Fictis in hunc modum optimae civitatis custodibus, optimam iis Plato perfectamque educationem adhibuit. Id autem incredibili studio ac diligentiâ peregit. Nam civitas apud eum non hominum est multitudo, una in urbe communiter viventium, nec vero urbs est, moenibus cincta, arce munita, instructa portubus, templis denique et aedificiis ornata: *civitas* est, *civium* constans mutuâ conjunctione, quorum *moribus* invalescit vigetque maxime. In condenda igitur civitate, ut antiquorum ferebat legislatorum consuetudo, mores unice respexit civium: rectius autem his prospicere non poterat, quam eximium in modum excolendis iis, qui fortitudinis, imo vero humanitatis et solertiae caeteris essent civibus exempla futuri. Itaque antiquitus Lycurgus atque ante Lycurgum Minos has in primis leges suae uterque civitati dederant, quae eaedem esse optimae viderentur institutionis normae: factumque ita fuerat, ut custodibus suis Sparta tantam, quantam nacta est, gloriam deberet maxime. Quid dicam de Thebanis? Apud quos cohors illa sacra exstitit, juvenibus constans generosissimis, qui, mutuo amore conjuncti, pro patria et civibus mori, quam turpiter vivere maluerunt? Horum pariter moribus Thebae et gloriam suam et salutem adeo aliquoties acceptam retulerunt. Quamobrem Plato, quum civitatem fingeret perfectam, quum hoc proposito, hac spe fingeret, ut cum caeteris virtutibus *justitia* in ea pateret dilucide, nil habuit antiquius, quam ut cus-

custodes ei et optimos e caeteris eligeret et perfectum eos in modum per musicam et gymnasticam informaret.

Quo jam deinceps apud eum Socrates progressurus, civitati recens natae excolendae philosophiam pulcri adhibet, ut per artes, quae pulcri amorem in animo excitant, in primis per musicam, artium omnium longe principem, hunc ipsum pulcri amorem in custodibus excitet: adjicitque gymnasticam musicae, vindicibus civitatis, ut armis eam naviter propugnent, si quid aliud, necessariam. Nobis quidem illa hoc loco non nova accident. Exposita jam magnam partem sunt, quum in ipsâ versaremur philosophiâ pulcri; veruntamen reminisci eorum, quae tum de artibus maximeque de musica accepimus, hîc non ingratum fuerit: et vero quae tum unice de singularibus hominibus excolendis diximus, nunc in universam civitatem applicaturi sumus: eritque nobis vis attendenda praecipue, quam ad mores civium integros servandos artes habere in civitate oporteat.

De artium in civitate, ad ipsam excolendam recte, vi et auctoritate.

Nam musicae quidem Plato hanc tribuit in rem publicam vim et auctoritatem, ut pronunciare haud vereretur: εἶδος γὰρ καινὸν μουσικῆς μεταβάλλειν, εὐλαβητέον, ὡς ἐν ὅλῳ κινδυνεύοντα· οὐδαμοῦ γὰρ κι-

κινοῦνται μουσικῆς τρόποι ἄνευ πολιτικῶν νόμων τῶν μεγίστων: ne novam inducamus musicae speciem, cavendum, quippe vertitur in eo rerum summa: nusquam enim musicae modi mutantur, quin mutentur simul leges civitatis gravissimae. (1) Quod placitum Platonis, utpote a moribus nostris et politicis institutis alienum plane et abhorrens, multorum et mentem advertit recentiore aetate et vero studium excitavit vehementer, ut probabiliter id ex antiquitatis ratione explicarent. Nobis explicari idem placitum facillime posse videtur, si quidem ipsum ei Platonem interpretem adhibuerimus. Nam *musicae* nomine Socrates apud illum omnem complectitur poësin: poësin autem ad res sacras, ad hymnos, quibus Dii celebrantur, ad fabulas antiquas, quae hymnis caeterisque carminibus continentur, quarumque vis magna est cum ad excolendum tum etiam ad corrumpendum puerorum animum: ad haec igitur, quae tantam vim in utramque partem ad mores formandos habent, refert maxime. Quodsi moribus unice, de ejusdem sententiâ, stat civitas, quantum efficere ad eam commovendam evertendamque hujuscemodi musicae corruptio debeat, intelligimus sponte. Sed ipsum audiamus Socratem.

Indole igitur verissimi custodis descriptâ definitâque, talis igitur, ait, custos nobis esto. Quem vero in modum educandi illi erunt et instituendi? Quae

(1) *De Rep.* IV. 424. C.

Quae sane disquisitio conferet magnopere ad illud, quod spectamus, perspiciendum, qua ratione in civitate justitia et injustitia oriantur. Hic frater Glauconis, vero, inquit, et, me quidem judice, maxime illuc conferet. Cui Socrates, per Jovem igitur, mi Adimante, non desistendum nobis erit, etiamsi longior futura disquisitio sit. — Minime vero. — Age igitur, quemadmodum in fabulis otium agentes confabulantesque, oratione hos homines instituamus. — Sic decet. — Quae igitur erit disciplina? Haud facile melior reperiatur illâ, quae a longo inde tempore reperta est: est autem, quod ad corpus attinet, gymnastica, quod ad animum, musica. — Est sane. — Nonne a musicâ prius quam a gymnasticâ disciplina ducenda? — Certe. — Musicam dicens, nonne sermones intelligis item? — Intelligo. — Sermonum autem duplex genus est, alterum verum, falsum vero alterum. — Est ita. — Instituendum utroque est; prius autem falso. — Id non intelligo. — Tu vero non intelligis, pueris nos primum fabulas narrare? hae autem, ut universe dicam, falsae sunt: insunt tamen etiam vera; prius autem fabulis ad pueros, quam gymnasiis utimur. — Est, ut dicis. — Hoc ergo volebam, cum dicerem, tractandam prius esse musicam, quam gymnasticam. — Recte. — *Οὐκοῦν οἶσθα, ὅτι ἀρχὴ πάντος ἔργου μέγιςον, ἄλλως τε καὶ νεῷ καὶ ἁπαλῷ ὁτῳοῦν; μάλιςα γὰρ δὴ τότε πλάττεται καὶ ἐνδύεται τύπος ὃν ἄν τις βούληται ἐνσημήνασθαι ἑκάςῳ. An nescis,*

in

in unaquaque re principium omnium esse maximum, praesertim juveni et tenero cuique? maxime enim tum fingitur induiturque forma, quam quis unicuique imprimere velit. — Omnino. — Facilene igitur sinemus, quaslibet fabulas a quibuscunque fictas audire pueros, animisque imbibere opiniones ut plurimum contrarias illis, quas, cum adoleverint, habere illos debere existimamus? — Nullo id modo sinemus. — Primum igitur, ut videtur, fabularum auctoribus imperandum est, et, si quam fabulam bonam fecerint, adsciscendum, sin contra malam, rejiciendum est: tum etiam, quas adsciverimus, per nutrices et matres pueris narrandas curabimus, *καὶ πλάττειν τὰς ψυχὰς αὐτῶν τοῖς μύθοις πολὺ μᾶλλον ἢ τὰ σώματα ταῖς χερσίν, ut ipsorum animos fabulis multo magis informent, quam corpora manibus.* (1) His dictis longam deinceps Socrates de fabulis cum Hesiodeis, tum Homericis disquisitionem subjecit, illas rejiciens maxime, quae moribus sanisque de divina natura opinionibus noceant: denique *τύπους* indicat, ad quos poëtarum exigere carmina jubet, ut, quae conveniunt illis, admittantur, quae non conveniunt, repudientur. Tam late iccirco musica, de sententia Platonis, per totam civitatem patet.

De

(1) *Rep.* II. 376 D. — 377 C.

De placito Platonis, mutata musicae ratione, ipsam mutari ac commoveri civitatem.

Nec vero nunc dubitaverimus magnopere, quid Plato voluerit, quum tantam, quantam diximus, musicae in civitatem vim et efficacitatem tribueret. Respexit fabulas sacras et populares, quibus sic puerorum animi, ut manibus eorum corpora, fingebantur. Tragoediam respexit et comoediam, musica spectacula, sed quae, ut ipsae fabulae, ad sacra referebantur proxime, eoque magis spectantium animos movebant, quo plenius mores varios imitando exprimebant. Sed praeterea et vero potissimum ipsius vim musicae respexit, quae una artium omnium maxime ad *εὐαρμοστίαν* quandam et *εὐρυθμίαν* hominem componit, caeterisque artibus, ut idem efficiant, veluti exemplum praebet. Praeclaras Platonis hac de re sententias supra attulimus: (1) hic vero nobis effatum philosophi, quod omnium gravissimum est, attendendum in primis videtur. Est illud hujusmodi. *Τὸ δὴ φυλακτήριον*, ait, *ἐνταῦθά που οἰκοδομητέον τοῖς φύλαξιν, ἐν μουσικῇ. Ἡ γὰρ παρανομία ῥαδίως λανθάνει παραδυομένη — κατὰ σμικρὸν εἰσοικισαμένη, ἠρέμα ὑποῤῥεῖ πρὸς τὰ ἤθη τε καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα· ἐκ δὲ τούτων εἰς τὰ πρὸς ἀλλήλους συμβόλαια μείζων ἐκβαίνει· ἐκ δὲ*

(1) Vol. I. p. 153.

δὲ δὴ τῶν συμβολαίων ἔρχεται ἐπὶ τοὺς νόμους καὶ πολιτείας, σὺν πολλῇ ἀσελγείᾳ· ἕως ἂν τελευτῶσα πάντα ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ ἀνατρέψῃ. Arx igitur ad mores propugnandos bonos hîc condenda custodibus nostris est, in musicâ. Nam legum negligentia morumque pravitas clam et facile surrepit: sensim paulatimque in res familiares se insinuans in mores serpit et studia, ex his deinceps ad mutua commercia procedit, magis magisque ingravescens, tum pervenit hinc ad leges et respublicas magna cum petulantiâ et lasciviâ, donec tandem privatim publiceque omnia pervertat. (1)

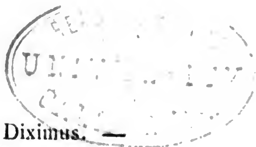
De gymnasticâ custodum educationi recte adhibendâ.

Tali igitur cum musicae tum caeterarum artium studio vigebit civitas, quam condere coepimus, eoque magis et vigebit et perfecta moribus erit, quo diligentius custodes nostros, quos praeire caeteris civibus decet, sic instituerimus. Sed musicae accedat gymnastica oportet. Hac enim a teneris per totam deinceps vitam exercitandi erunt. Id autem, ait Socrates, ita se habet quodammodo, ut opinor: animadverte et tu: *ἐμοὶ μὲν γὰρ οὐ*

(1) *De Rep.* IV. 424. D. Totum hunc locum de musicae in civitatem vi plene explicuit Den Tex, disp. *de vi musices ad excol. hominem*, praesertim p. 34 et 132.

οὐ Φαίνεται, ὃ ἂν χρηςὸν ᾖ σῶμα, τοῦτο τῇ αὑτοῦ ἀρετῇ ψυχὴν ἀγαθὴν ποιεῖν, ἀλλὰ τοὐναντίον, ψυχὴ ἀγαθὴ τῇ αὑτῆς ἀρετῇ σῶμα παρέχειν ὡς οἷόντε βέλτιςον· *mihi enim non videtur quod bene se habet corpus, hoc suâ virtute animum efficere bonum, sed contra, bonus animus sua ipse virtute corpus, quoad ejus fieri potest, optimum reddit.* Tibi vero quid videtur? — Idem sane ac tibi. (1) — Ergo rite cum musicâ temperanda gymnastica erit, nec vero ita existimandum, ut vulgo existimant, quasi altera harum artium corpus, altera animum solummodo spectet. Videtur utraque animi in primis caussâ tractanda esse. — Quo pacto? — An non vides, qua sint mentis conditione, qui multam per totam vitam gymnasticae operam dederunt, nullam vero musicae, tum etiam illi, qui contra fecerunt? — Qua de re dicis? — De rudi duraque eorum conditione ac de caeterorum mollitie. — Novi equidem, eos, qui solâ utuntur gymnasticâ, agrestiores, qui autem unâ duntaxat musicâ, molliores, quam decet, fieri. — Atqui iracunda illa naturae vis ferocitatem gignat: quae recte exculta, fortis sit, nimis autem intensa, ferox et dura evadat. — Sic mihi videtur. — Quid vero? mansuetudinem non habeat philosopha animi natura? quae nimis remissa, mollior, quam decet, erit, recte autem exculta, mansueta ac modesta? — Est ut dicis. — Dicebamus autem, custodibus nostris utram-

(1) *De Rep.* 403. D.

utramque naturam inesse debere. — Diximus. — Nonne congruere inter se et concinere oportet? — Quidni? — Animus ejus, in quo haec consonant, temperans est et fortis? — Omnino. — Ejus vero animus, in quo dissonant, timidus et agrestis? — Et maxime quidem. — Ergo quicunque musicam sinit per aures, tanquam infundibula, in animum suum infundere, quas modo diximus, suaves, molles ac flebiles harmonias, atque aetatem suam in cantibus animum delinientibus consumit, is primum quidem, si quid iracundum habebat, tamquam ferrum, emollit atque utile ex inutili duroque efficit, idem vero, ubi non cessat, sed mulcere ac delinire pergit, animum tandem totum liquefacit ac resolvit, donec vim omnem et iram sustulerit et veluti nervos exsciderit animi, eumque, ut apud Homerum est, *μαλθακὸν αἰχμητήν*, *mollem pugnatorem* effecerit. (1) — Sic est omnino. — Quodsi quis contra, musicâ et philosophiâ neglectâ, gymnasticae sese totum tradit, primum is firmum corporis habitum consecutus, animi viribus ac magnitudine invalescit, fortiorque quam fuerat evadit: idem vero, ubi nil aliud agit atque ab omni plane alienus musicâ est, nonne, si quod fuerat in ejus animo discendi studium, vi id suâ destituetur fietque surdum ac coecum, quippe cum nullam degustet disciplinam nec ullius sit disquisitionis aut ratiocinationis particeps, hebescant

(1) *Il.* XVII. vs. 588.

cant vero sensus, non excitentur, colantur, purgentur. — Sic plane. — A ratione igitur talis homo omnique cultu, qui musicae debetur, abhorrebit, nulla in sermonibus persuasione utetur, sed vi et agresti immanitate, ferae cujusdam instar, ad omnia agitabitur, inque inscitiâ et ruditate sine concinnitate ac gratiâ vivet. — Omnino. — Ad haec igitur duo, ut apparet, artes duas crediderim deum aliquem hominibus tribuisse, musicam et gymnasticam, ad iracundam nempe hominis et philosopham naturam, non ad animum et corpus, nisi per opportunitatem aliquam; sed ad illud, ut consonarent inter se, quatenus deceat, intensa atque remissa. — Sic apparet. — Τὸν κάλλιστ᾽ ἄρα μουσικῇ γυμναστικὴν κεραννύντα καὶ μετριώτατα τῇ ψυχῇ προσφέροντα, τοῦτον ὀρθότατ᾽ ἂν φαῖμεν εἶναι τελέως μουσικώτατον καὶ εὐαρμοστότατον, πολὺ μᾶλλον ἢ τὸν τὰς χορδὰς ἀλλήλαις ξυνιστάντα. — Εἰκότως γ᾽, ὦ Σώκρατες. *Eum igitur, qui pulcerrime cum musica gymnasticam temperat atque optime utramque animo adhibet, rectissime hunc perfectum musicum sibique ipsum concinentem dicamus, multo sane magis, quam si quis chordas scit temperare. — Et merito quidem, o Socrates.* (1)

Quo magis ita adumbrandâ Platonis civitate progredimur, eo patet nobis dilucidius, arcte ejus politicam cum morum doctrina conjunctam esse. Quae

(1) *De Rep.* III. 410. C. — 412. A.

Quae communis fuit universae antiquitatis sententia. Et vero,

Quid leges sine moribus
Vanae proficiunt? (1)

Sed cernimus ita simul, totam philosophi de pulcro, de bono ac de artibus philosophiam tantum abesse, ut theoretica sit uniceque philosophis relinquenda, ut ad res civitatis gravissimas, ad ipsam firmandam legum auctoritatem valeat. Quod dicto recte expressit Xenocrates. Nam, ut apud Ciceronem est, cum quaereretur ex eo, quid assequerentur ejus discipuli, respondisse fertur, *ut id suâ sponte facerent, quod coguntur facere legibus.* (2) Sed illuc spectat Platonis potissimum *περὶ τοῦ ὄντος*, de vero, de disciplinis ac de mundo *νοητῷ* philosophia. Explicuimus eam, postquam de artibus, inprimisque de musicâ dixeramus satis, vidimusque referri eam proprie ad recte excolendum erudiendumque hominem. Hic autem patebit nobis, destinatam eandem ab auctore maxime esse ad acuendum informandumque eorum ingenium, qui reipublicae, quam finxit, gubernaculo essent adhibendi. Quod ubi ex ipsa philosophi doctrinâ exposuerimus, haud mirabimur sane, sic de reipublicae rectoribus pronunciasse Platonem, ut finem futurum malorum in civitatibus negaret, anteaquam vel philosophi eas regerent, vel qui nunc eas regunt, philosophi es-

(1) Horat. *Carm.* III. 24. vs. 36. (2) Cic. *Rep.* I. c. 2.

essent facti. Sed nobis, ut ordine procedamus, primum de rectoribus civitatis, quemadmodum eligendi instituendique sint, agendum videtur.

De rectoribus civitatis.

Eligendi e custodibus sunt, ipsique erunt in primis *custodes* (1): delectum autem facere accurate oportet. Nam haud fuit Plato ex illorum genere philosophorum, qui paria esse naturâ hominum ingenia statuerent, diversitatem autem ex diversâ institutionis ratione ducerent. Rem adeo Socratem vetere quadam traditione illustrantem fecit. Persuadere custodibus illud, ait, debemus, quod a Phoenicibus accepimus, nostram institutionem nihili esse, ipsos vero reapse aliquando sub terrâ fuisse informatos, indeque deinde dotibus quosque suis in lucem prodiisse. „ Estis igitur, sic eos sumus allocuturi, omnes *fratres* inter vos, quippe terram communem habentes matrem, quam communibus studiis viribusque defendetis; sed Deus, qui vos finxit, quotquot vestrum ad imperandum apti essent futuri, aurum in eorum generatione admiscuit: quapropter honoratissimi sunt: illis autem, qui ad opitulandum custodiendumque, argentum: ferrum denique atque aes agricolis et opificibus. Vos igitur, quippe co-

(1) Itaque κατ' ἐξοχὴν vocantur φύλακες, caeteri ἐπίκουροι. *Rep.* 414. B.

cognati omnes, plerique generabitis, qui vobis sint similes; eveniet autem quandoque, ut ex aureo nascatur argenteus et ex argenteo similiter aureus, caeteraque pariter in hunc modum. Quamobrem principibus et primum et maxime Deus praecipit, ut nullius rei majorem curam custodiamque suscipiant, quam natorum, ut dignoscant, quid ex quatuor his illorum animis sit immixtum: et si quis ex ipsis nascatur *ὑπόχαλκος* vel *ὑποσίδηρος*, nullo pacto misereantur, sed suum cuique tribuentes, ad opifices vel agricolas dimittant: rursusque, si ex hisce nascatur aliquis *ὑπόχρυσος* vel *ὑπάργυρος*, extollant eum honore, hunc ad auxiliarios, illum ad custodes et principes referentes, quasi vetus sit oraculum, *τότε τὴν πόλιν διαφθαρῆναι, ὅταν αὐτὴν ὁ σίδηρος ἢ ὁ χαλκὸς φυλάξῃ· tum rempublicam perituram, cum ipsam vel aes vel ferrum gubernabit.*" (1)

Eligere igitur e custodibus ac summis ornare in republicâ honoribus decet, qui naturâ habent recte ejus regundae facultatem: hi autem quo magis indole ingenioque praestant, eo magis et musicâ excolendi et vero gravioribus disciplinis erudiendi sunt. Nam mediocria ingenia nec obsunt magnopere nec prosunt civitatibus: magna solum tam perdere eas, quam servare et illustrare solent. Id autem negligitur fere in civitatibus nostris, indeque repetendae potissimum sunt gravissimae, quibus

(1) *Rep.* III. 415. A. — C.

bus laborant, calamitates. Finge populum in civitatibus nostris gubernatoris instar, qui sit magnitudine et robore corporis prae caeteris eminens, subsurdus vero et oculis hebetior nec mente ad res nauticas cognoscendas melior: nautas autem inter se de gubernatione certantes, quorum unusquisque putet, se dignum imperio esse, quamquam nec artem didicerit unquam nec praeceptorem ostendere possit, nec tempus quo didicerit, dicat adeo, disci artem non posse, quique hoc statuerit, ferro aggrediatur: tales finge nautas ad gubernatorem illum confluere, obsecrare obnixeque contendere, ut ipsis gubernacula tradat: subinde adeo, ubi non persuaserint ipsi, sed alii, hos illos vel perimere, vel e navi ejicere, ac postremum, bono illo navis principe per mandragoram vel vinum occupato vinctoque, gubernationem navis arripere, praesentibus rebus uti, vino et epulis indulgere atque ita gubernare, ut hujusmodi homines gubernaturos, verosimile est: omnes praeterea eum laudare, eum nautam et gubernatorem vocare, eum, quae ad navem spectant, callere, quicunque ad navis usurpandum principatum, vel persuasione vel vi opitulari ipsis possit, qui vero id non possit, tamquam inutilem vituperare; veri autem gubernatoris officium ne suspicantes quidem, necesse illi esse, ut rationem habeat anni, tempestatum, coeli, astrorum, ventorum, omniumque, quae ad artem pertinent, si gubernator quis navis re vera futurus est: ut vero gubernet, sive

vo-

volentibus quibusdam, sive invitis, hujus ipsius artem nullam putantes accipi posse simul et gubernatoriam facultatem. *Τοιούτων δὴ περὶ τὰς ναῦς γιγνομένων, τὸν ὡς ἀληθῶς κυβερνητικὸν οὐχ ἡγῇ ἂν τῷ ὄντι μετεωροσκόπον τε καὶ ἀδολέσχην καὶ ἄχρηστον σφίσι καλεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἐν ταῖς οὕτω κατεσκευασμέναις ναυσὶ πλωτήρων; Haec si in navi ita sese habeant, nonne verum gubernatorem censes ab illis, qui talibus vehuntur navibus, inanem et curiosum rerum sublimium inspectorem, navique inutilem vocitari?* (1) Talis hodie conditio est civitatum nostrarum.

Quid caussae esse dicamus, ut pessime fere regantur civitates?

Quodsi perversae hujus miseraeque conditionis nostrae caussam exquirimus, exprimuntur eâdem hacce gubernatoris et nautarum imagine. Spernuntur si qui adsunt rerum politicarum periti; qui vero earum prorsus sunt ignari, contendunt secum invicem de imperio, proque populo, qui legitimus habetur quamvis ineptissimus gubernator, res student administrare. Quae cum ita sint, detrectant imperium optimi quique et sapientissimi viri. *Οὐ γὰρ ἔχει φύσιν, κυβερνήτην ναυτῶν δεῖσθαι ἄρχεσθαι ὑπ' αὐτοῦ, οὐδὲ τοὺς σοφοὺς ἐπὶ τὰς τῶν πλου-*

(1) *De Rep.* VI 488. A. — E.

πλουσίων θύρας ἰέναι· τὸ δὲ ἀληθὲς πέφυκεν, ἐάν τε πλούσιος ἐάν τε πένης κάμνῃ, ἀναγκαῖον εἶναι ἐπὶ ἰατρῶν θύρας ἰέναι, καὶ πάντα τὸν ἄρχεσθαι δεόμενον, ἐπὶ τὰς τοῦ ἄρχειν δυναμένου· οὐ τὸν ἄρχοντα δεῖσθαι τῶν ἀρχομένων ἄρχεσθαι, οὗ ἂν τῇ ἀληθείᾳ τὶ ὄφελος ᾖ. *Non enim naturae consentaneum est, ut gubernator nautas oret, ut suae se gubernationi committant, vel sapientes ad divitum fores accedant. Sic reapse naturâ comparatum est, ut, sive dives sive pauper adversâ valetudine utatur, necessario is fores medicorum petat, omnesque, qui gubernatione indigent, domos adeant hominum gubernandi peritorum, non gubernatores, si quidem alicujus sint pretii, inferiores rogent ut gubernare sibi liceat.* Quin si eos, qui his temporibus respublicas administrant, cum iis comparaveris nautis, quos modo commemorabamus, tum etiam, si illos, qui ab his appellantur inutiles ac rerum vanarum speculatores, veris gubernatoribus contuleris, non aberrabis. (1) Fit autem ita, ut vera, quaeque his unice malis mederi possit, philosophia male audiat. Nam primum, germani philosophi, tamquam inutiles rejiciuntur, tum vero, si qua praeclara exstiterit in juvenibus ad philosophiam indoles, corrumpitur illa, anteaquam ad maturitatem pervenerit. Sic enim sese res habet. Πάντος σπέρματος πέρι ἢ φυτοῦ, εἴτε ἐγγείων, εἴτε τῶν ζώων, ἴσμεν ὅτι τὸ μὴ τυχὸν τροφῆς, ἧς προσήκει ἑκά-

(1) *De Rep.* VI. 489. B. C.

ἑκάστῳ, μηδ' ὥρας, μηδὲ τόπου, ὅσῳ ἂν ἐῤῥωμενέστερον ᾖ, τοσούτῳ πλειόνων ἐνδεῖ τῶν πρεπόντων· ἀγαθῷ γάρ κακὸν ἐναντιώτερον ἢ τῷ μὴ ἀγαθῷ. *Scimus enim omne semen ac germen sive plantarum sive animalium, quod non fuerit eam nutritionem, eam tempestatem, eam regionem adeptum, quae ipsi naturâ conveniat, quo validius sit, eo pluribus indigere commodis: bono namque malum contrarium magis, quam non bono.* — Quidni? — Est igitur, ut arbitror, rationi consentaneum, optimam naturam, si alieno nutriatur alimento, deteriorem evadere, quam pravam. — Est utique. — Hac igitur ratione dicimus, Adimante, animos praestantissimâ indole praeditos, si male fuerint educati, pessimos fieri. Ἦ οἴει τὰ μεγάλα ἀδικήματα καὶ τὴν ἀκρατὴν πονηρίαν ἐκ φαυλῆς, ἀλλ' οὐκ ἐκ νεανικῆς φύσεως τροφῇ διολλυμένης γίγνεσθαι, ἀσθενῆ δὲ φύσιν μεγάλων οὔτε ἀγαθῶν οὔτε κακῶν αἰτίαν ποτὲ ἔσεσθαι; *An vero putas, maxima scelera, et extremam nequitiam ab ignava potius indole, quam generosâ, per educationem corruptâ, procedere? imbecillem vero naturam ingentium vel bonorum vel malorum quandoque caussam fore?* Haud sane, sed prorsus prouti dicis. — Philosophi igitur, quam adumbravimus, natura, si quidem disciplinam ipsi convenientem nacta fuerit, necesse est, arbitror, eam semper proficiendo ad omnem se virtutem explicare; sin vero in perversam inciderit, tamquam in alienam regionem, disciplinam, ad contraria omnia delabitur: nisi forte Deorum aliquis

eam

eam adjuverit. Existimasne autem tu, quemadmodum vulgus hominum, verum esse, quod dicunt, adolescentes quosdam a sophistis corrumpi, corruptores vero eorum sophistas quosdam esse privatos, ac non eos potius, qui ita loquuntur, maximos esse sophistas, maximamque esse eorundem institutionis vim, quippe qui juvenes ac seniores, foeminas ac viros tales informant, quales esse eos velint? — Quando id potissimum? — Quando frequentes multi vel in concionibus vel judiciis vel theatris vel castris vel alio quodam hominum coetu considentes, eorum, quae dicta factave sunt, alia vituperant, alia laudant, et ad utraque ingenti cum tumultu acrius efferuntur, explodentes applaudentesque summo strepitu et clamore, ut saxa circumcirca et loca in quibus adsunt, resonantia duplo majorem edant tumultum, quam qui laudant ac vituperant. Hîc juvenem quo esse animo existimes? vel qualem huic publicae disciplinae privatam disciplinam obsistere posse, quin tali vituperatione ac laudatione obruta, illuc labatur quo fluctus fert? ut eadem, atque illi, pulcra et turpia censeat, iisdemque, quibus illi, studeat et talis omnino fiat? — Necesse id omnino est, o Socrates. — Nondum vero maximam diximus necessitatem. — Quamnam? — Quam facto adjungunt, cum verbis persuadere institutores isti nequeant. An vero nescis, istos, si quis ipsis non obtemperat, infamia eum et mulcta et morte plectere? — Summopere. — Quem igitur

tur alium sophistam putas aut quales alios privatos sermones adversari istis et resistere posse? — Nullum. — Nullum sane; quin et reniti illis, summa stultitia est. *Οὔτε γὰρ γίγνεται, οὔτε γέγονεν, οὐδὲ οὖν μὴ γένηται ἀλλοῖον ἦθος πρὸς ἀρετὴν, παρὰ τὴν τούτων παιδείαν πεπαιδευμένον· ἀνθρώπειον, ὦ ἑταῖρε· θεῖον μέντοι, κατὰ τὴν παροιμίαν, ἐξαίρω λόγου. Nam indoles juxta istorum disciplinam formata, nec fit nec facta est unquam, nec fieri omnino potest ad virtutem aliusmodi, humana quidem, o amice, nam divinam quidem, ut proverbio dicitur, excipio.* (1) Certo enim scito, quaecunque generosa indoles in tali civitatum conditione servetur ac qualis esse debet, talis fiat, divino hanc fato integram servari. — Haud aliter mihi videtur. — Istud vero praeterea tibi videri debet. — Quidnam? — Unumquemque eorum, qui

(1) Ferri haec lectio et loci interpretatio potest. Quodsi de disciputi cujusdam mei conjecturâ legamus: — *οὐδὲ οἶν μὴ γένηται τέλεον ἦθος πρὸς ἀρετὴν· nec fieri omnino potest ad virtutem perfecta*, vim demum habeat, quam desideramus, effatum hocce solemne. Exquisiti usus et Platonica plane dictio est *τέλεος πρὸς ἀρετὴν*, ut in opere *de legibus* saepenumero: I. 647. D. *δεῖ τέλεον οὕτω γίγνεσθαι πρὸς ἀνδρείαν.* III. 678. B. *Ἆρ᾽ οἰώμεθα, τοὺς τότε, ἀπείρους ὄντας πολλῶν μὲν καλῶν τῶν κατὰ τὰ ἄςη, πολλῶν δὲ καὶ τῶν ἐναντίων, τελέους πρὸς ἀρετὴν ἢ καὶ πρὸς κακίαν γογονέναι;* IV. 708. D. *ἀλλ᾽ ὅμως ἐςὶ νομοθεσία καὶ πόλεως οἰκισμοὶ, πάντων τελεώτατον πρὸς ἀρετὴν ἀνδρῶν.* VII. 822. E. *οὐ τέλεος ὁ τοῦ διαφέροντος πολίτου πρὸς ἀρετὴν γίγνεται ἔπαινος.*

qui privatim accepta mercede homines docent, quos quidem sophistas atque aemulos suos vocant, nihil aliud docere, quam multitudinis opiniones, quas profert, ubi congregata est, easdemque unice sapientiam appellare. Veluti, si quis θρέμματος μεγάλου καὶ ἰσχυροῦ, *animalis cujusdam vasti ac robusti* iras ac cupiditates singulas observaverit, quaque ratione adire illud deceat, qua contrectare, item, quando vel ferocius sit vel mitius et quibus de caussis tale fiat: voces item, quas in singulis quisque usurpat, quibus praeterea vocibus aliorum efferetur vel mitigetur: postquam vero ob diuturnam consuetudinem percepit singula, peritiam hujusmodi *sapientiam* vocet, et, quasi artem inde confecerit, ad docendum accedat, ignorans revera quae potissimum harum opinionum cupiditatumque honesta sit ac turpis, bona ac mala, justa atque injusta: nominet vero singula ad ingentis bestiae illius opinionem, bona, quibus delectatur illa, mala, quibus offenditur: nec aliam prorsus ullam de his afferat rationem, sed quae necessaria sunt, justa nuncupet et honesta: quo vero boni ipsius ac necessarii natura differat, neque ipse perspexerit unquam, neque aliis possit ostendere: — si quis, inquam, ita se habeat, nonne per Jovem absurdus praeceptor esse tibi videbitur? — Mihi vero. — Differre vero tibi ab hoc ille videtur, qui, multorum variorumque hominum in unum convenientium iram et libidines callere, *sapientiam* esse ducit, sive in pictura, si-

sive in musica, sive in administrandae reipublicae disciplina? (1)

De miserâ philosophiae conditione.

Haud mirum iccirco est, ipsam philosophiam, quae eadem optima est παιδεία, non solum negligi prorsus, sed calumniam etiam suscipere. Cum enim corrumpantur continuo, qui naturae bonitate ac praestantiâ ornare eam et tueri debebant, sola relinquitur. Illam autem, tamquam cognatis orbam, alii aggressi, ejus nomine indigni, dedecorant ac calumniis exponunt, ut dicantur philosophi *οἱ μὲν οὐδενὸς ἀγαθοῦ, οἱ δὲ πολλοὶ πολλῶν κακῶν ἄξιοί εἰσι· partim nullâ re bonâ, plerique multis rebus malis digni.* (2) Καθορῶντες γὰρ ἄλλοι ἀνθρωπίσκοι κενὴν τὴν χώραν ταύτην γιγνομένην, καλῶν δὲ ὀνομάτων καὶ προσχημάτων μεστὴν, ὥσπερ οἱ ἐκ τῶν εἱργμῶν εἰς τὰ ἱερὰ ἀποδιδράσκοντες, ἄσμενοι καὶ οὗτοι ἐκ τῶν τεχνῶν ἐκπηδῶσιν εἰς τὴν φιλοσοφίαν, οἳ ἂν κομψότατοι ὄντες τυγχάνωσι περὶ τὸ αὑτῶν τεχνίον. *Conspicati enim homunculi sedem hanc va-*

(1) *De Rep.* VI. 49. D. — 493. D.

(2) Sic scribendum censeo, cum ἀγαθοῦ in vulgatis desideretur, auctoritatem secutus Ciceronis, qui huc videtur respexisse *de Rep.* I. c. 5. *cum ita dicunt, accedere ad rem publicam plerumque homines nullâ re bonâ dignos, cum quibus comparari sordidum, confligere autem, multitudine praesertim incitatâ, miserum et periculosum sit.*

vacuam factam, praeclaris vero nominibus dignitateque illustrem, instar eorum, qui ex carcere ad templa confugiunt, libenter ex artibus ad philosophiam prosiliunt, quotquot quidem eorum in artiunculâ suâ excellunt. Nam philosophia, quamquam ita sese habet, artibus tamen caeteris dignitate ac magnificentiâ praestat; quam affectant plerique, naturâ quidem viles, et artibus opificiisque sicuti corpora laesi, sic et animos mechanicis ministeriis fracti ac torpentes. *Δοκεῖς οὖν τὶ διαφέρειν αὐτοὺς ἰδεῖν ἀργύριον κτησαμένου χαλκέως, φαλακροῦ καὶ σμικροῦ, νεωςὶ μὲν ἐκ δεσμῶν λελυμένου, ἐν βαλανείῳ δὲ λελουμένου, νεουργὸν ἱμάτιον ἔχοντος, ὡς νυμφίου παρεσκευασμένου, διὰ πενίαν καὶ ἐρημίαν τοῦ δεσπότου τὴν θυγατέρα μέλλοντος γαμεῖν; An censes, eos adspectu quidquam differre a fabro aerario, divitias adepto, calvo parvoque, qui ut recens e vinculis exiit balneisque se lavit et nova se veste tamquam sponsum ornavit, mox filiam domini sui, quippe inopiâ pressi nec alium cui daret habentis, ducturus est?* — Haud multum differre existimo. — Qualem vero prolem ex his nasci putandum est? nonne notham et abjectam? — Necesse est omnino. — Homines autem disciplinâ indignos, quoties philosophiae praeter dignitatem adhaerescunt, quales cogitationes opinionesque parere dicimus? nonne quae verissime dici debeant, sophismata, nihil vero quod germanum veraque sapientiâ dignum sit? (1)

Sic

(1) *De Rep.* VI. 495. C. — 496. A.

Sic fecit Socratem Plato de praesente sui temporis et politicae et philosophiae conditione disserentem. In qua disputatione ipsius cernimus auctoris indignationem, tum intelligimus inde etiam, quid caussae fuerit, ut ipse fere detrectaverit rempublicam. Πάνυ σμικρὸν δή τι, sic pergit apud eum deinceps Socrates, λείπεται τῶν κατ' ἀξίαν ὁμιλούντων φιλοσοφίᾳ, ἤπου ἀπὸ φυγῆς καταλειφθὲν, γενναῖον καὶ εὖ τεθραμμένον ἦθος, ἀπορίᾳ τῶν διαφθερούντων, κατὰ φύσιν μεῖναν ἐπ' αὐτῇ· ἢ ἐν σμικρᾷ πόλει, ὅταν μεγάλη ψυχὴ φυῇ, καὶ ἀτιμάσασα τὰ τῆς πολέως ὑπερίδῃ· βραχὺ δέ που τὶ καὶ ἀπ' ἄλλης τέχνης δικαίως ἀτιμάσαν εὐφυὲς ἐπ' αὐτὴν ἀνέλθον (1) *Perexiguus igitur relinquitur numerus eorum, qui digne utuntur philosophiâ, sive relictum in aliorum fugâ generosum recteque excultum ingenium, quod, cum desint a quibus corrumpatur, naturae bonitate constans in ea manet: sive in parva civitate, ubi magnus exstiterit animus et in res illic civiles despexerit: exigua forte etiam eorum pars, qui bono nati ingenio ab alia arte merito contemtâ ad eam processerint.* Horum vero paucorum quicunque gustant et gustaverunt, quam dulcis haec sit et beata possessio, et insaniam vulgi perspiciunt, neminem videlicet, ut verbo dicam, quidquam

(1) Sic legendum conjeci ante hos triginta fere annos, cum unice legeretur: ὑπὸ φυγῆς καταληφθὲν — Quam conjecturam postea haud sine animi voluptate, novem Cdd. auctoritate confirmatam vidi. V. Geerii *diatr.* p. 68.

quam in rebuspublicis recte agere, nec socium reperiri, quocum justitiae suscipiens patrocinium, servetur incolumis; sed contra se rem habere: hominis instar, qui in feras inciderit, quique nec una injuste agere velit, nec solus ipse universis feris possit resistere, sic unumquemque, anteaquam vel urbi vel amicis consulat, perire, atque ita et sibi et aliis inutilem esse: haec igitur omnia quicunque diligenter attenderit, quietem agit et sua duntaxat curat, ac veluti in procellâ, pulvere et maris aestu agitato, sub murum aliquem recedens, contuetur hîc caeteros nequitiâ repletos, satis autem se habiturum putat, si purus ipse ab injustitiâ et iniquis facinoribus vixerit, et exactis vitae curriculis bona cum spe hilaris piusque decesserit. — Haud parva certe hic egerit, qui ita vitam transegit. — Neque maxima tamen, si nactus non fuerit convenientem sibi rempublicam: in eâ scilicet et ipse proficiet augescetque magis, et privata simul publicaque servabit." (1) — Quo facilius sane intelligimus, Platonem, relictis Athenis, id agere Syracusis maluisse, ut junioris Dionysii indolem, quam aptam ad philosophiam esse autumabat, ad universae salutem Siciliae excoleret.

De

(1) *De Rep.* VI. 496. A. — 497. A.

De disciplinarum in civitate, ut recte regatur, vi et efficacitate.

Quod modo diximus, philosophiam veri a Platone adhibitam esse, non ad inanes in scholis quaestiunculas enodandas, sed illuc potissimum, ut recte regerentur civitates, id ex eâdem illâ, quam adduximus, Socratis in *Politia* disputatione efficere licet. Et vero, quae disserit illic deinceps de philosophiae instrumentis ad erudiendum hominem, i. e. de disciplinis gravioribus, de arithmeticâ, geometriâ, astronomiâ, harmoniâ, inprimisque de dialecticâ, quaeque nos supra in veri tradendâ philosophiâ explicuimus, haec omnia ad futuros illos civitatis gubernatores erudiendos informandosque confert. Nec sane mirum. Inesse scilicet disciplinis hanc vim existimabat Plato, ut quae deorsum apud eos spectarent, haec sursum attollerent atque ad ipsas ideas, ad pulcrum, ad bonum, ad justum divinumque converterent, quo magis et ipsi vere judicarent de rebus omnibus, et in aliorum commodum salutemque sapientiam suam conferrent. Hoc adeo proposito de mundo *νοητῷ* tam diligenter egit. Metaphysicam non spectabat, sive *τὴν πρωτὴν* illam, quam Aristoteles vocabat, *φιλοσοφίαν*. Haec de ipsâ auctoris sententiâ, non negotiis administrandis humanis inserviebat, sed tota rerum caussis exquirendis, explican-

dis-

disque divinis omnibus et humanis rebus occupabatur. (1) Plato vero hanc Deo relinquens sapientiam, quo certius malis humanis remedium afferret, per disciplinas avertere generosorum juvenum mentes a visibilis mundi umbris, atque ad mundi νοητοῦ veritatem convertere studuit. Sic scilicet sperabat, fore, ut cum philosophia in pristinam dignitatem auctoritatemque restitueretur, tum per eam gravioresque disciplinas juvenes ad respublicas regendas informarentur recte.

De adhibenda rebus politicis, ut perfecta sit civitas, cum pulcri, tum veri philosophiâ.

Accedimus ita prope ad sententiam explicandam Platonis de philosophorum in republica auctoritate. Verum hîc de philosophiâ cum pulcri tum veri illud animadvertamus. Tractari utraque a metaphysicis vel nullo proposito solet vel eo duntaxat, ut ex altissimis remotissimisque principiis res gravissimae, quae illuc referuntur, ducantur. Cujus studii in civitate hominumque vitâ vix ulli apparent fructus. Sunt alii, qui missâ metaphysicae ipsiusque dialecticae subtilitate, utramque ad popularem captum accommodent. Neutri id agunt, quod postulare philosophia, Socratica quidem et Pla-

(1) V. supra Vol. II. P. III. p. 72.

Platonica, videtur. Hujus enim constans propositum est, ut per pulcri studium artes, per veri studium disciplinae graviores ad veram accommodentur valeantque generis humani salutem; sed exsequi hoc propositum jubet ipsius dialecticae diligentiā. Et Plato quidem de artibus literisque ac disciplinis trāctandis non peculiares quosdam libellos scripsit, sed ipsam et pulcri et veri philosophiam illo in opere exposuit, quo de politicis rebus perfectoque reipublicae statu ageret. Locus enim hic rebus tam magnis atque illustribus unice erat aptus, et nobis, ni fallor, postquam huc pervenimus, nunc demum res illae gravissimae in luce positae videntur. Admiramur hîc autem philosophiae Platonicae non solum ubertatem, sed simplicitatem etiam. Uno illa constanter tenore procedit, utque a principio ad res perspiciendas politicas praeparavit, ita hîc, ubi eas exponit, ad superiora illa omnia recolenda animum nostrum traducit denuô. Sed de ipso jam Platonis effato, quod diximus, datā operā agamus.

De effato Platonis,
non ante rebus publicis finem futurum malorum, quam praesint illis philosophi.

Haud facile protulit antiquitas sententiam, quae tantam, quantam effatum hocce, celebritatem nacta sit. Nec vero defuerunt, qui reprehenderent illud,

imo

imo riderent. Nam quamvis magno philosophiam ipsam honore haberent, tamen philosophis concedere reipublicae gubernaculum, ridiculum esse negotium ajebant. Nec sane temere in hunc modum pronunciabant, siquidem philosophos intelligebant, non quales Plato spectavit, sed quales vulgo appellari hoc nomine solent. Umbratici scilicet homines, qui in scholae angustiis disputando cavillandoque aetatem terunt, hi profecto ad nullum negotium minus, quam ad civitates regendas, apti sunt. Sed Plato quos intellexerit philosophos, nobis, in tractandâ ejus philosophiâ veri, patuit. Illos spectavit, qui indole praediti philosophâ, per gravissimas quasque disciplinas veri amore essent imbuti, veramque ita hominis et virtutem et felicitatem, quae maxime esset, adsequerentur. Nec vero hos sivit, quum ita erudirentur, in mundo *νοητῷ* ad contemplandam veritatem perpetuo versari, sed descendere identidem in specum mundi visibilis jussit, ut quae illic percepissent, hîc ad res nostras rite administrandas accommodarent. Viris illis tribuit, ut meminimus, cum alias ingenii animique dotes et virtutes, tum etiam ut quisque eorum *φύσει* esset *μνήμων*, *εὐμαθὴς*, *μεγαλοπρεπὴς*, *εὔχαρις*, *φιλός τε καὶ ξυγγενὴς ἀληθείας*, *δικαιοσύνης*, *ἀνδρίας*, *σωφροσύνης*. (1) Ineptusne igitur Plato fuit, qui talibus viris, tali indole, talem in modum excultis et sic rebus civium suorum pruden-

(1) *De Rep.* VI. 487. A. V. supra Vol. II. P. II. p. 41.

denter prospicientibus, civitatum rectionem traderet? Expletum hoc Platonis vaticinium nondum plane est, sed quod interpres ejus de saeculo Antoninorum notavit, non puto negligendum. Τί λέγει; ὅπερ ἐπὶ Μάρκου τοῦ φιλοσόφου, βασιλέως Ῥωμαίων, ἀπέβη. (1) Quadrat certe in illam Graecorum Romanorumque aetatem, quod quasi vaticinatus philosophus fuerat.

(1) *Scholia in Plat.* ed. Ruhnk. p. 166. De hoc Platonis effato V. de Geer, *diatr.* p. 164. Cf. Schleierm. in prooem. ad versionem Germ.

DE

DE VIRTUTIBUS,

QUIBUS VITA CONSTARE BEATA VIDETUR.

Peregit ita Plato, quod animo susceperat, ut perfectam fingeret civitatem, quo facilius explicare quaestionem gravissimam de justitia et felicitate liceret. Quod cum ageret, praevidebat facile, futuros esse, qui inanem esse dicerent fictionem illam: nam fieri non posse, ut talis existeret in his terris respublica. Itaque Adimantum in illis sermonibus hoc ipsum Socrati objicientem fecit. De caeteris, inquit, nobis facile persuaseris, optimam hanc esse omnibusque numeris absolutam civitatem; sed illud tibi demonstrandum restat, posse eam reapse esse. Hîc Socrates, tune vero, reponit, existimas, *ἧττόν τι ἀγαθὸν ζωγράφον εἶναι, ὃς ἂν γράψας παράδειγμα οἷος ἂν εἴη ὁ κάλλιϛος ἄνθρωπος, καὶ πάντα εἰς τὸ γράμμα ἱκανῶς ἀποδοὺς, μὴ ἔχοι ἐπιδεῖξαι ὡς καὶ δυνατὸν γενέσθαι τοιοῦτον ἄνδρα; minus bonum pictorem fore, quod, postquam exemplar pinxit, qualis pulcerrimus esset homo, nihilque de specie praetermisit, nequeat demon-*

monstrare, hominem talem reperiri posse? — Nequaquam equidem. — Quid igitur? nonne et nos praestantissimae civitatis exemplar oratione effinximus? — Omnino. — An igitur minus recte nos loqui existimas, si ostendere non possumus, talem exstare posse civitatem, qualem ipso sermone depinximus? — Haud sane (1) Sed Plato, quod ab initio attendimus, non hoc spectavit civitate fingendâ proprie, ut perfectam nobis imaginem quandam, tamquam Phidiae signum, spectandam praeberet, sed illud potissimum, ut nos ipsi in perfecta civitate exquireremus, ubinam lateret justitia, indeque, quid tandem esset justitia, efficeremus. Habemus iccirco, quod nunc deinceps peragamus, suavissimum negotium: videamus vero, quemadmodum hanc disquisitionem cum Glaucone et Adimanto caeterisque, qui aderant, instituat Socrates.

Ubinam latere in civitate, maximeque in homine justitiam suspicemur?

Sic igitur Socrates, constituta ergo jam tibi, o Aristonis fili, sit civitas. Nunc autem deinceps, age, lumine accenso, et ipse vide et fratrem advo-

(1) *De Rep.* V. 472. D. quid profecerit ex hoc loco Cicero ad perfectum effingendum oratorem, supra animadvertimus. Vol. II. P. III. p. 29.

voca et Polemarchum et caeteros, num forte cernamus, ubinam sit tandem justitia, ubinamque injustitia: quid inter utramque discriminis sit: et utram assequi is debeat, qui beatus futurus sit sive lateat seu non lateat omnes Deos atque homines. Tum Glauco, nihil, inquit, dicis: tu enim ipse investigandi negotium suscepisti: quippe cum impium foret non succurrere justitiae, quoad ejus fieri possit, qualicunque tandem ratione. — Recte mones et sic faciendum omnino: vos autem me adjuvare oportet. — Nos vero ita agemus. — Spero autem fore, ut sic illud inveniamus. Nempe arbitror, civitatem, si recte nobis fuerit constituta, perfectum in modum bonam futuram. — Necesse est. — Constat igitur futuram eam *sapientem*, *fortem*, *temperantem* et *justam*. — Constat. — Nonne si quid illorum in ea repererimus, id quod reliquum est illud erit, quod nondum fuerit repertum? — Quidni? — Uti autem in omnibus, quae quatuor numero sunt, si unum quaereremus, si illud continuo reperissemus, sufficeret: quodsi tria reperissemus primum, hoc ipso cognosceretur illud, quod quaereremus: non enim aliud esset, nisi id, quod restaret. — Probe loqueris. — De his igitur, quae quatuor numero sunt, nonne pari est nobis ratione quaerendum? — Vero. — Atqui primum mihi in istis videtur *sapientia* elucere. (1)

Ubi-

(1) *De Rep.* IV. 427. C. — 428 A.

Ubinam in civitate sapientia?

Hic autem, mirum sibi quid apparere, ait Socrates. Sapiens, inquit, mihi esse videtur, quam condidimus, civitas; nam bene consulta est, nonne? — Est omnino. — Etenim haec ipsa consulendi facultas scientia quaedam est: non enim inscitiâ, sed scientiâ, homines bene consulunt. — Perspicuum. — Multae vero et variae in civitate scientiae sunt. — Sunt. — Num propter fabrorum scientiam sapiens et bene consulta civitas appellanda? — Nullo modo propter istam, sed artis fabrilis perita. — Non ergo sapiens appellanda est civitas ex eo, quod, qua ratione quam optime opera lignea perficiantur, bene consultet? — Non certe. — An non forte propter scientiam fructuum e terra producendorum, sed agriculturae perita. — Sic opinor. — Quid vero? estne aliqua scientia in civitate modo a nobis condita penes cives quosdam, qua non de re aliqua privata in civitate deliberatur, sed de universâ civitate, qua ratione et ipsa erga semet ipsam et alias civitates optime sese gerat? — Est nimirum. — Quaenam haec et in quibus? — Ipsa est custodiendi peritia et in his est principibus, quos modo perfectos custodes appellavimus. — Propter hanc ergo scientiam quo nomine civitatem nuncupas? — Εὔβουλον καὶ τῷ ὄντι σοφήν· *bene consultam et revera sa-*

sapientem. — Utrum plures in civitate fabros aerarios, quam veros hosce custodes, esse putas? — Multo certe plures aerarios fabros. — Nonne et caeterorum, qui a scientia, qua valent, nomen habent, illi paucissimi erunt? — Paucissimi sane. — Τῷ σμικροτάτῳ ἄρα ἔθνει καὶ μέρει ἑαυτῆς καὶ τῇ ἐν τούτῳ ἐπιςήμῃ, τῷ προεςῶτι καὶ ἄρχοντι, ὅλη σοφὴ ἂν εἴη κατὰ φύσιν οἰκισθεῖσα πόλις καὶ τοῦτο, ὡς ἔοικε, φύσει ὀλίγιςον γίγνεται γένος, ᾧ προσήκει ταύτης τῆς ἐπιςήμης μεταλαγχάνειν· ἣν μόνην δεῖ τῶν ἄλλων ἐπιςημῶν, σοφίαν καλεῖσθαι. *Ergo minimâ quadam gente suique parte, et scientiâ, quae in praeside et principe parte inest, tota sapiens erit secundum naturam civitas instituta: atque id, ut videtur, naturâ paucissimum est rarissimumque genus, cui convenit esse hujus scientiae particeps, quam solam e caeteris omnibus decet sapientiam appellare.* (1)

Ubinam fortitudo in civitate?

Hoc igitur, sic pergit deinceps Socrates, unum e quatuor illis est, quod nescio quomodo invenimus cum ipsum, tum quo loco in civitate repositum sit; fortitudo autem, quid ipsa sit, tum qua in parte civitatis adsit, qua civitas fortis dicenda sit, non admodum inventu difficile est. — Quonam pac-

(1) *De Rep.* IV. 428. B. — 429. A.

pacto? — Quisnam ad aliud quidquam respiciens, civitatem vel ignavam vel fortem nominet, quam ad eam partem, quae pro ipsâ pugnat ac militat? — Nullus certe ad aliam. — Non enim caeteri in illâ alii, cum vel ignavi vel fortes sint, vi suâ efficient ut ignava vel fortis sit. — Non sane. — Fortis igitur parte sui civitas erit, quod in eâ vim ejusmodi habet, quae perpetuo servat de rebus terribilibus opinionem, illas eas esse et tales, quas et quales in institutione legislator constituit: nonne hanc fortitudinem vocas? — Non satis, quod dixisti, percepi: dic iterum. — Conservationem quandam fortitudinem esse dico. — Quam conservationem? — Opinionis videlicet, lege per educationem conceptae, qua judicatur, quae terribilia sint et qualia. In omnibus autem eam conservationem esse dixi, ut rata semper et ubique servetur, sive quis doloribus seu voluptatibus aut cupiditatibus aut timoribus afficiatur, nec ullo pacto quis propter haec ab ea dimoveatur. (1)

Id autem ut recte intelligatur, Socratem hîc Plato inducit eximiâ quadam longeque celebratissimâ imagine utentem. Cui autem simile id esse arbitrer, si vis, tibi aperiam. — Cupio equidem. — Fullones, novisti, ubi tingere volunt lanas, ut sint purpureae, primum eligunt, quae naturâ sint quam maxime albae: deinde praeparant eas haud mediocri studio et opera, ut ipsum deinceps susci-

pe-

(1) *De Rep.* IV. 429. A. — D.

pere possint coloris florem: tum eas tingunt. Quidquid hoc modo tinctum est, indelebile manet, et, quamtumvis illud laves, sive aquâ, sive additis etiam abstergendi remediis, flos ille tolli nullo modo potest. Quae vero non rite praeparata sunt, facile his color tollitur et informia fiunt. Tale quid facere nos studuisse pro viribus cogita, quum custodes eligebamus, eosque et musicâ et gymnasticâ erudiebamus: atque existima, nihil nos aliud excogitasse, quam ut optime leges, tamquam colorem, imbiberent: quo magis indelebilis eorum esset de rebus terribilibus deque caeteris omnibus opinio, neque tincturam eorum abolere possent purgationes istae ad diluendum vehementissimae, voluptas scilicet, omni nitri acrimonia et calcis ad expurgandum acrior: dolor item, metus ac cupiditas, omni aliâ purgatione ad abstergendum potentiora. Τὴν δὲ τοιαύτην δύναμιν καὶ σωτηρίαν διὰ παντὸς δόξης ὀρθῆς τε καὶ νομίμου δεινῶν πέρι καὶ μή, ἀνδρείαν ἔγωγε καλῶ καὶ τίθεμαι. *Hanc utique vim, rectae legitimaeque opinionis conservatricem de terribilibus eorumque contrariis, fortitudinem voco equidem atque assero.* (1)

Ubi-

(1) *Rep.* IV. 428 D. — 430. B. Vid. de hoc l. Ruhnken. ad Tim. v. δευσοποιός. Stallb. ad h. l. et Den Tex, *de vi musices*, p. 35 et 133.

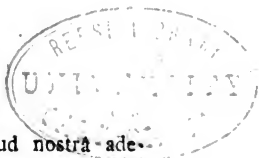
Ubinam item in civitate temperantia?

Reperta in hunc modum cum sapientiâ in civitate, tum fortitudine, duo, ait Socrates, restant in civitate consideranda, temperantia, et, cujus gratia haec omnia perquirimus, justitia. — Prorsus. — Invenire jam continuo justitiam possimus, ut ne quid in investigandâ temperantiâ laboremus? — Equidem neque id scio, neque velim nobis prius justitiam innotescere, quam temperantiam consideraverimus: quare si mihi gratum vis facere, prius hoc, quam illud, investigato. — Volo equidem, si recte ita facio. — Considera igitur. — Ecce, considero, et hinc quidem spectanti concentus et harmoniae magis, quam superiora, similis videtur. — Quo pacto? — *Κόσμος που τὶς ἡ σωφροσύνη ἐστι, καὶ ἡδονῶν τινῶν καὶ ἐπιθυμιῶν ἐγκράτεια, ὥς φασι, κρείττω δὴ αὑτοῦ λέγοντες,* (1) *οὐκ οἶδ' ὅντινα τρόπον, καὶ ἄλλα ἄττα τοιαῦτα ὥσπερ ἴχνη αὐτῆς λέγεται. Cultus est aliquis temperantia et a voluptatibus quibusdam ac cupiditatibus abstinentia, ut ajunt, dicentes scilicet aliquem esse se ipso superiorem, nescio quo modo, atque alia etiam quaedam, tamquam rei vestigia dicuntur.* — Maxime omnium. — Respice igitur, quam

(1) Secutus in his sum Stallbaumii emendationem. Vulgo: *φασι. κρείττω δὲ αὑτοῦ φαίνονται, οὐκ —*

quam modo condidimus, civitatem: invenies in illâ alterum eorum; dices eam recte appellari se ipsa superiorem, si quidem, si melius in ea pejori imperat, temperans dicenda est et se ipsa superior. — Ego vero respicio illuc: ac vera loqueris. — Enimvero vilissimas quasque et nullius non generis cupiditates, voluptates doloresque in pueris quis maxime et mulieribus servisque reperiet, tum etiam in eorum, qui ingenui dicuntur, vilioribus quibusque. (1) — Omnino. — Simplices vero et moderatas, quae ratiocinatione ipsaque mente et recta opinione ducuntur, in paucis eorum reperies, in illis duntaxat, qui, optime nati, optime instituti sunt. — Vera haec sunt. — Nonne haec ita se habere in civitate nostrâ vides, imperarique vulgi et vilium hominum cupiditates cupiditatibus ac prudentiâ paucorum modestorumque virorum? — Video equidem. — Si qua igitur civitas potentior sit cupiditatibus ac voluptatibus, ipsaque semet ipsâ, haec ita appellanda est? — Omnino. — Nonne item propter haec omnia temperans? — Maxime. — Et vero, si ullâ in aliâ civitate tam regentibus, quam iis qui reguntur, eadem opinio inest, quibus deferre potissimum

(1) Graece legitur: ἐν πᾶσι μάλιςα ἄν τις εὕροι καὶ γυναιξὶ — Quod durius dictum in foeminas videtur. Scripsit, ni fallor, Plato, uti vertimus, ἐν παισὶ μαλ. Saepe haec ita apud Platonem junguntur, uti mox 433. D. καὶ ἐν παιδὶ καὶ ἐν γυναικὶ καὶ ἐν δούλῳ καὶ ἐν ἐλευθέρῳ.

mum imperium deceat, in hac illud nostra aderit? — Et maxime quidem. — Quibus igitur civibus inesse temperantiam dices, si quidem ita se habeant, iis, qui regunt, an vero, qui reguntur? — Utrisque. — Cernis igitur, quam apte vaticinati simus, harmoniae cuidam esse similem temperantiam? — Curnam? — Quia non, prouti sapientia et fortitudo, quae partibus insunt civitatis atque ita eam cum sapientem tum fortem efficiunt, non ita haec eam temperantem reddit, sed per eam totam singulasque ejus partes, tamquam chordas, diffusa, efficit, ut in idem debiliores homines, fortioresque et medii, prudentiâ, potentiâ, multitudine, pecuniis item et quavis alia re concinant: *ὥςε ὀρθότατ' ἂν φαῖμεν, ταύτην τὴν ὁμόνοιαν, σωφροσύνην εἶναι, χείρονός τε καὶ ἀμείνονος κατὰ φύσιν ξυμφωνίαν, ὁπότερον δεῖ ἄρχειν καὶ ἐν πόλει καὶ ἐν ἑνὶ ἑκάςῳ· Quapropter rectissime possimus hunc concentum temperantiam appellare, deterioris et melioris secundum naturam consensionem, utrum regnare oporteat, cum in civitate, tum in uno quoque homine.* — Sic item mihi videtur. (1)

Tum Socrates, esto igitur, inquit, tria jam nobis in civitate comperta sunt, ut ex his apparet; reliquum autem negotium illud, quo praeterea virtutis particeps sit civitas, quodnam erit? *Justitiam* esse, patet, ni fallor. — Patet. (2)

Hic

(1) *De Rep.* IV. 430. C. — 432. A. (2) Eod. 432. B.

Hic autem ille cum adolescentibus, pari cum ipso inveniendae justitiae ardore ductus, rei quasi venationem instituit. Audiamus eum porro.

Ubinam tandem in civitate justitia latet?

Ergo oportet nos, ait, Glauco, tamquam venatores quosdam, circumcirca cespites ponere, circumspicientes, ne qua ex parte justitia subterfugiat atque evanescens lateat nos. Patet enim, hic eam esse: vide igitur et conspicari annitere, si forte tu prius, quam ego, eam cernas mihique indices. — Utinam vero possem! Tu autem me potius ut comite uteris, qui et sequar te et quae monstraveris conspicere possim. — Sequere igitur, precatus mecum. — Faciam: tu modo duc, quaeso. — Difficilis sane mihi hic locus videtur et umbrosus: est plane obscurus et imperscrutabilis; verumtamen progrediendum. — Progrediendum omnino. — Io! io! o Glauco, vestigium videmur quoddam tenere, nec effugiet nos illud, quod quaerimus. — Bene mones. — Enimvero stultum plane negotium hoc nostrum. — Quid istud? — Jam pridem nobis ab ipso principio, o bone, quod quaerimus, ante pedes volvitur, nec conspeximus illud; eramus vero non minus ridiculi, quam qui in manibus quid habentes, quaerunt subinde quod habent: sic nos in illud quidem non attendimus, sed procul in alia omnia mentem convertimus: quo facile

nos

nos latuit. — Quo modo istud? — Hoc modo: videmur mihi dicentes illud jam pridem et audientes, haudquaquam animadvertisse, id nos quodammodo dicere. (1)

Hîc Glauco, μακρὸν, inquit, τὸ προοίμιον τῷ ἐπιθυμοῦντι ἀκοῦσαι. *Longum sane prooemium audire cupienti.* Tum Socrates, quid ipsi videatur justitia esse, accuratius exponit. Audi, inquit, num quid dicam: quod enim ab initio statuimus unumquemque agere oportere, illud est, ut mihi videtur vel hujus species quaedam, justitia. Statuimus autem, et saepius, si memineris, diximus, unumquemque decere unum quid factitare eorum, quae civitati conducunt, ad quod ipsius natura esset aptissima. — Diximus procul dubio. — Atqui suum agere nec quod aliis agendum est affectare, justitiam esse, et hoc cum ab aliis multis audivimus, tum ipsi diximus saepenumero. — Diximus. — Hoc utique videtur, amice, cum fit, justitia quodammodo esse, sua agere. Scisne autem, unde illud conjiciam? — Nequaquam, sed dic, quaeso. — Δοκεῖ μοι τὸ ὑπόλοιπον ἐν τῇ πόλει ὧν ἐσκέμμεθα, σωφροσύνης καὶ ἀνδρείας καὶ φρονήσεως, τοῦτο εἶναι ὃ πᾶσιν ἐκείνοις τὴν δύναμιν παρέσχεν, ὥστε ἐγγενέσθαι καὶ ἐγγενόμενά γε σωτηρίαν παρέχειν, ἕως ἂν ἐνῇ. *Videtur mihi quod reliquum est in civitate, praeter illa, quae consideravimus, temperantiam, fortitudinem, sapientiam, hoc esse, quod*

(1) *De Rep.* IV. 432. B. — 432. E.

quod omnibus illis vim praeberet, ut innascerentur et innata salutem afferrent, donec inessent. (1)

Et sic quidem Socrates ad finem tendit disquisitionis cum de civitate perfectâ, tum de justitiâ. In quibus justitia ut virtus summa civitatis, imo ut ipsa civitatis perfectae οὐσία proponitur. Verumtamen quod a Simonide inde semper justitiae adscriptum est, ut suum cuique quis tribuat, non negligit illud Socrates. Considera praeterea, inquit, hac ratione, num tibi sic videatur. An principibus in civitate mandabis, ut juste sententiam ferant? — Quidni? — Judicabuntne autem alius cujusquam rei avidi magis, quam hujus ipsius, ut singuli neque usurpent aliena neque suis priventur? — Non sane. — Quasi nempe hoc sit justum? — Omnino. — Et hac quoque ratione asseritur, sui cuique et proprii operis possessionem actionemque esse justitiam. — Asseritur. (2)

Ad tres illas civitatis partes, quatuorque in ea virtutes, animi exigitur natura.

Conditâ igitur in hunc modum republicâ optimâ, repertâque in illâ justitiâ, exquirit jam porro Socrates, quis homo optimus sit, ut, quid esse in animo hominis justitia videatur, pateat. Huc enim

(1) *De Rep.* 432. E. — 433. B. (2) Eod. 433. E.

enim tota illa de republica disputatio pertinuerat. Censebamus enim, ait, si plurium rerum, quibus inesset justitia, in majore quadam prius eam videremus, facilius deinde nos in minore, nempe in homine uno, qualis illa sit, perspecturos. Tale quid nobis esse civitas videbatur: quapropter eam quam optimam finximus, scientes in bona republicâ inesse justitiam. Iccirco quod in illâ nobis apparuit, referamus ad unum hominem. Si convenient sibi invicem, sufficiet nobis; sin vero in uno aliud quid appareat, rursus ad civitatem conversi, explorabimus. Καὶ τάχα ἂν παρ' ἄλληλα σκοποῦντες καὶ τρίβοντες, ὥσπερ ἐκ πυρείων, ἐκλάμψαι ποιήσαιμεν τὴν δικαιοσύνην. *Et forte secum invicem illa comparantes et veluti collidentes, efficiemus, ut, tamquam e silicibus, eluceat ex iis justitia.* (1)

De ratione et cupiditatibus.

Praemittitur animadversio e gentium indole ducta, quae rem in primis illustrat. Nonne necesse est, inquit, confiteri, eosdem in nobis ipsis, quos in civitate, mores inesse? Neque enim aliunde illi in civitatem venissent. Ridiculum quippe esset, si quis τὸ θυμοειδὲς existimaret non e privatis hominibus, quorum idem esset ac Thracum et Scytharum ingenium, in civitatem pervenisse, aut

(1) *Rep.* 433. A. — 434. C.

aut τὸ φιλομαθὲς, non e tali privatorum indole, qualis nobis est naturâ tributa, aut τὸ φιλοχρήματον, non ex ea singulorum hominum cupiditate, qua esse dicuntur Phoenices et Aegyptii? (1) Hic autem Socrates necessario requiri ad disquisitionem distinguendi diligentiam, videt. Hoc igitur, ait, sic sese habet nec difficile inventu est; illud vero difficile, utrum uno quodam eodemque haec singula agamus, an, cum tria sint, aliud alio. Utrum alio eorum, quae nobis insunt, discamus, alio irascamur, tertio concupiscamus, an toto animo in his singulis moveamur. (2) Distinguitur ergo primum *ratio* a *cupiditatibus*. Nam post longum de distinguendi ratione optima, tum etiam de ipsis cupiditatibus sermonem, animus exploratur sitientis hominis, qui maxime ducitur bibendi cupiditate. Sitientis animus, ait Socrates, quatenus sitit, non aliud appetit, quam bibere: huc spectat, huc tendit unice. — Omnino. — Quodsi igitur sit, quod sitientem illum retrahat, aliud id in animo erit, quam illud, quod sitit, ipsumque, ut feram, ad bibendum impellit: non enim fieri posse dicimus, ut idem quid eadem sui parte circa idem contraria agat. — Non certe. — Quemadmodum absurdum dictu est, ejusdem sagittarii manus arcum simul propellere et retrahere: dicendum, alteram esse manum, quae propellit, alteram, quae retrahit. — Ita prorsus se res habet. — Fatemurne

(1) *De Rep.* 435. D. — 435 A. (2) Eod. 436. A. B.

ne esse aliquos, qui, cum sitiant, nonnumquam bibere nolint? — Multos sane et crebro. — Quid igitur de hisce dicat aliquis? Nonne inesse in eorum animo, quod jubeat, inesse item, quod vetet bibere, quorum hoc jubenti illi imperat? — Videtur mihi sane. — Nonne igitur quod prohibet ista, ubi exsistit, e ratione exsistit? quae vero agunt trahuntque in varias partes animum, ex affectibus perturbationibusque oriuntur? — Apparet. — Οὐ δή ἀλόγως ἀξιώσομεν αὐτὰ διττά τε καὶ ἕτερα ἀλλήλων εἶναι· τὸ μὲν ᾧ λογίζεται λογιϛικὸν προσαγορεύοντες τῆς ψυχῆς· τὸ δὲ ᾧ ἐρᾷ τε καὶ πεινῇ καὶ διψῇ καὶ περὶ τὰς ἄλλας ἐπιθυμίας ἐπτόηται, ἀλόγιϛόν τε καὶ ἐπιθυμητικὸν, πληρώσεων τινῶν καὶ ἡδονῶν ἑταῖρον. *Non igitur sine ratione duo illa esse et a se invicem diversa statuemus: et illud quidem, quo ratiocinatur animus, rationale vocabimus: illud vero, quo amat, esurit, sitit, caeterisque cupiditatibus agitatur, irrationale et concupiscens, repletionum quarumdam ac voluptatum socium.* — Non sane, sed merito ita censebimus. (1).

De distinguendo ab hisce recte, qui nobis inest, θυμῷ.

Hic vero nos Socrates ad rem paullo difficiliorem intricatioremque explicandam ducit. Inesse nobis,

(1) *De Rep.* IV. 439. A. — D.

bis, praeter rationem ac cupiditates, tertium quid, quod θυμὸς dicendum est, videtur. Hoc vero quid est et quemadmodum est ab illis distinguendum? Apud nos fere qui ethicam tradunt, requiri quid praeter duo illa, vident. Memorare igitur *voluntatis* quandam vim facultatemque solent. Nec sane temere: nam tertium illis accedat, necesse est. Quo magis operae pretium est, hac ipsa de re Socratem cum adolescentibus illis disputantem audire. Narrat continuo, quod de Leontio, Aglaionis filio, acceperat aliquando: hunc e Piraeo in urbem progredientem, quum cadavera animadverteret in cloacâ publicâ jacentia, simul et videre illa cupivisse et abhorruisse seque avertisse: et dudum quidem ita secum ipsum pugnasse vultumque texisse, superatum vero tandem cupiditate, ad cadavera intentis oculis accurrisse, dicentem: ecce jam vobis, miseri, desiderium vestrum pulcro spectaculo explete! Quod ubi narravit Socrates, testatur id, inquit, iram subinde pugnare cum cupiditatibus, quasi haec a se invicem diversa sint. Tum pergit: nonne et alibi crebro animadvertimus, ubi vim inferunt alicui praeter rationem cupiditates, objurgare ipsum sese et adversus eam sui partem, quae vim infert, indignari, et, quasi duobus dissentientibus, adjutricem rationi iram succurrere? ratione autem imperante non esse sibi contradicendum, iram cupiditatibus conjunctam obsistere illi, arbitror te nunquam vel in te ipso vel in alio persensisse. — Nunquam per Jovem. —

Quid

Quid autem, ubi quis injuriâ se afficere alium putat, nonne is, quo generosior est, eo minus irascitur, sive esuriat sive algeat sive aliud quodvis tale patiatur ab eo, quem jure his sese afficere existimat, omninoque, non excitabitur istius adversus illum ira? — Vera loqueris. — Quid vero, ubi injuria se affici ab alio putat, nonne tunc effervescit ipsius ira ac saevit atque auxilium praestans justi studio, famemque et frigus et caetera talia perdurans ad victoriam contendit: neque a generoso labore cessat prius, quam vel perfecerit rem, vel obierit, vel, tamquam canis a pastore, sic a ratione ipsi propriâ revocatus mitescat? — Sic omnino se res habet. — Est igitur aliud *τὸ θυμοειδὲς*, aliud *τὸ ἐπιθυμητικόν*. Diversam autem iram a ratione esse, facile nobis pateat. Nam in pueris quivis istud intelligat, qui statim, ut nati sunt, irâ sunt pleni; rationis autem nonnulli eorum nunquam, plerique sero demum participes fiunt. — Per Jovem, praeclare loqueris: sed praeterea in feris animalibus idem quis videat: testatur et Homeri illud de Ulysse:

Στῆθος δὲ πλήξας, κραδίην ἠνίπαπε μύθῳ.

Hic enim aperte Homerus alteri horum repugnans alterum fecit, illi, quod de meliore ac pejore ratiocinatur, id, quod sine ratione irascitur." (1)

Ci-

(1) *De Rep.* IV. 439 E — 441. B.

Civitati optimae homo comparatur. De virtutibus animi primariis.

Distingui haec recte in animo hominis, nisi summa hujusmodi diligentiâ adhibitâ, non poterant. Hinc autem jam facile, quae primariae sint animi humani virtutes, efficiamus. Has igitur tandem difficultates, sic pergit porro Socrates, aegre superavimus, satisque inter nos constat, *τὰ αὐτὰ μὲν ἐν πόλει, τὰ αὐτὰ δ' ἐν ἑνὸς ἑκάστου ψυχῇ γένη ἐνεῖναι καὶ ἴσα τὸν ἀριθμόν· eadem civitati, eademque cujusvis hominis animo genera inesse et numero paria.* — Sic sane. — Quin etiam id necessarium est, quemadmodum et quo sapiens erat civitas, ita et eodem sapientem esse hominem. — Quidni? — Item quo fortis est homo et quomodo, eodem et ita fortem esse civitatem: et in caeteris omnibus ad virtutem utraque similiter se habere. — Necesse est. — Atqui et justum, o Glauco, dicemus virum eâdem ratione, qua dicimus civitatem. — Et hoc omnino necessarium. — Nec vero illud obliti sumus, civitatem ex eo nobis visum esse justam, quia, cum tria adsint hominum genera, suum quisque in ea explet officium. — Haud profecto id mihi obliti videmur. — Miminisse ergo oportet, unumquemque nostrum tum justum futurum ac sua peracturum, ubi singulae apud eum animi partes sua peragent. — Mimi-

mi-

minisse prorsus oportet. — Nonne τῷ λογιϛικῷ convenit imperare, cum sapiens sit, geratque totius animi providentiam? τῷ θυμοειδεῖ vero, obsequi rationi proque illa pugnare? — Plane. — Nonne musicae et gymnasticae aequabilis conjunctio, ut concordia illa sint, efficit, alterum horum intendens augensque et praeclaris sermonibus ac disciplinis nutriens, alterum vero remittens, sedans ac per harmoniam atque rythmum mansuefaciens? — Maxime. — Haec igitur sic nutrita, cum sua revera didicerint, nonne praeesse τῷ ἐπιθυμητικῷ debebunt, quod maximam animi partem in unoquoque efficit, nec divitiis expleri naturâ non potest: cavebuntque, ne illud, corporis voluptatibus repletum, grandius robustiusque evadat, nolitque suo fungi officio, sed subjicere sibi illa contendat, quibus imperare naturâ non debet, atque ita universam omnium vitam pervertat. — Sic prorsus. — Quin etiam ab externis hostibus duo illa optime universum et animum et corpus vindicabunt, cum illud quidem provide consulit, hoc autem propugnat, principi obtemperans, et fortitudine, quae consulta sunt, peragens. — Vera haec sunt. — Fortem profecto hac ex parte virum quemque vocamus, ubi, quod ipsi inest, θυμοειδὲς in mediis voluptatibus ac doloribus id observat, quod ratio praescripsit vel terribile vel non terribile esse. — Recte. — Sapientem vero parvâ illâ ex parte, quae et imperat in ipso et ista dictat, habens item in sese scientiam, qua discernit, quid potissi-

simum ex usu sit tam singulis, quam universo coetui ex his tribus constituto. — Certe. — Temperantem rursus aliquem appellamus horum ipsorum amicitiâ atque concordiâ, ubi et quod praeest, et quod subest, in sententiam eandem conveniunt, rationem imperare debere, neque ab illâ desciscendum esse. — Nihil sane aliud in civitate atque in homine temperantia est. — Justus denique ex eo atque ita erit quisque, ex quo et quemadmodum saepe jam diximus. — Necesse est prorsus. — Τί οὖν; μή πη τι ἡμῖν ἀπαμβλύνεται καὶ ἄλλο τι δικαιοσύνη δοκεῖ εἶναι ἢ ὅπερ ἐν τῇ πόλει ἐφάνη; *Quid igitur? num forte nobis aliquid obtunditur, videturque aliud quid esse justitia, quam quod ante in civitate videbatur?* (1) — Non mihi videtur. (2)

Quid tandem in ipso hominis animo justitia est?

Quodsi jam, instituta hac civitatis optimae cum homine comparatione, illuc revertimur, unde in condendâ civitate orsi sumus, unumquemque oportere suum negotium factitare, facile nobis illud assequi, quod quaerimus, licebit. Videmur nobis, ait Socrates, quasi divinitus, κατὰ θεόν τινα, εἰς ἀρ-

(1) Locus corruptus; sed probabilis haec videtur, quam secuti sumus, Stallbaumii lectio. (2) *De Rep.* IV. 441. C. — 442. D.

ἀρχὴν καὶ τύπον τῆς δικαιοσύνης ἐμβεβηκέναι. Nam illud, quod tum diximus de agricolis, artificibus, caeteris, εἴδωλον erat justitiae; reapse vero est ad interiorem hominem referendum, ut non sinat quis, quae ipsi insunt, aliena peragere; sed oporteat τῷ ὄντι τὰ οἰκεῖα εὖ θέμενον, καὶ ἄρξαντα αὐτὸν αὑτοῦ, καὶ κοσμήσαντα, καὶ φίλον γενόμενον ἑαυτῷ, καὶ ξυναρμόσαντα τρία ὄντα, ὥσπερ ὅρους τρεῖς ἁρμονίας ἀτεχνῶς, νεάτης τε καὶ ὑπάτης καὶ μέσης, καὶ εἰ ἄλλα ἄττα μεταξὺ τυγχάνει ὄντα, πάντα ταῦτα ξυνδήσαντα, καὶ παντάπασιν ἕνα γενόμενον ἐκ πολλῶν σώφρονα καὶ ἡρμοσμένον, οὕτω δὴ πράττειν ἤδη, ἐάν τι πράττῃ, ἢ περὶ χρημάτων κτῆσιν, ἢ περὶ σώματος θεραπείαν, ἢ καὶ περὶ πολιτικόν τι, ἢ περὶ τὰ ἴδια ξυμβόλαια· ἐν πᾶσι τούτοις ἡγούμενον καὶ ὀνομάζοντα δικαίαν μὲν καὶ καλὴν πρᾶξιν, ἣ ἂν ταύτην τὴν ἕξιν σώζῃ τε καὶ συναπεργάζηται· ἄδικον δὲ πρᾶξιν, ἣ ἂν ἀεὶ ταύτην λύῃ. (1) Praeclarae sententiae haec fere vis est. *Servat justitiam, qui semper sua rite digessit, sibi ipse imperavit, sibi ipse consensit, tres illas sui partes, tamquam tres terminos harmoniae, imae, summae, mediae, conciliavit secum invicem et connexuit, atque ita prorsus per concentum huncce e multis factus est unus: tum vero qualis intus esse solet, talem se foris praestat in pecuniis quaerendis, in corpore colendo, in rebus civilibus administrandis, in pactis incundis servandisque: in his omnibus* j u s t a m *vocans* ac-

(1) *De Rep.* IV. 443 C. — 444. A.

actionem, quae illum animi habitum et servet et perficiat, injustam vero eam, quae habitum illum tollat. (1)

De vi justitiae in vitae humanae felicitatem.

Id autem cum in ipso hominis animo justitia sit, quid tandem de vitâ beatâ pronunciabimus? Uter nobis videtur beatior, justus homo, an injustus? Quo rectius, dicit Socrates, judicium pronunciemus, de injustitiâ hoc tene, contrariam illam justitiae, atque idcirco στάσιν τινὰ esse τριῶν ὄντων τούτων, καὶ πολυπραγμοσύνην καὶ ἀλλοτριοπραγμοσύνην καὶ ἐπανάστασιν μέρους τινὸς τῷ ὅλῳ τῆς ψυχῆς, ἵν' ἄρχῃ ἐν αὐτῇ, οὐ προσῆκον. In his autem, inquit, illud respice, justitiam et injustitiam non differre a salubribus et insalubribus. Salubria corpori nostro sanitatem, insalubria et noxia morbum afferunt: sic justa facere, justitiam, injusta facere, injustitiam efficit. Est autem sanitatem inferre, ita quae in corpore sunt disponere, ut secundum naturae ordinem cum regant tum regantur; morbum vero, contra naturae ordinem regere et regi. Eadem ratione justitiam prae-

(1) Hanc loci interpretationem Geerio meo debui, qui transponendo sententiam restituit, ut legeretur: καὶ ἄρξαντα αὐτὸν αὑτοῦ, καὶ φίλον γενόμενον ἑαυτῷ, καὶ κοσμήσαντα, καὶ ξυναρμόσαντα τρία ὄντα κ. τ. λ. V. *Diatr. in Pol. Plat.* p. 102.

praestare cuiquam, nihil est aliud, quam animi partes in ordinem suum digerere, ut ad naturae normam imperent ac pareant: injustitiam vero, ut contra naturam aliud alii imperet ac pareat. Ἀρετὴ μὲν ἄρα, ὡς ἔοικεν, ὑγιειά τέ τις ἂν εἴη καὶ κάλλος καὶ εὐεξία ψυχῆς· κακία δὲ, νόσος τε καὶ αἶσχος καὶ ἀσθένεια. *Virtus igitur, ut videtur, sanitas esset quaedam et pulcritudo et integra animi conditio; pravitas contra, morbus, turpitudo et infirmitas.* (1) His animadversis, quodnam erit tandem, quaerit Socrates, de vitâ beatâ judicium nostrum? Cui Glauco, ridicula mihi, inquit, disceptatio videtur, εἰ τοῦ μὲν σώματος τῆς φύσεως διαφθειρομένης, δοκεῖ οὐ βιωτὸν εἶναι, οὐδὲ μετὰ πάντων σιτίων τε καὶ ποτῶν καὶ πάντος πλούτου καὶ πάσης ἀρχῆς· τῆς δὲ αὐτοῦ τούτου, ᾧ ζῶμεν, φύσεως ταραττομένης καὶ διαφθειρομένης, βιωτὸν ἄρα ἔσται· *Si corporis naturâ corruptâ, non esse vivendum videatur, in summâ etiam epularum et poculorum affluentiâ, in divitiis omnibus omnique imperio; naturâ vero illius, quo vivimus, corruptâ, vita videatur vitalis.* (2)

Platonicae hujus de justitiâ disputationis interpretatio.

Talis est Platonis in Politia de justitiâ disputatio, quam nos, more nostro, ipsius maxime aucto-

(1) *De Rep.* IV. 444. D. (2) Eod. l. 445. A.

toris verbis, quo plenius intelligeretur expressimus. Accedat autem, credo, interpretatio oportet. Nam repugnare haec si non opinionibus nostris, certe cogitandi nostrae disserendique rationi videntur, ubi de justitia agimus. Memorare nos fere cum leges, tum poenas, tum judicia ac tribunalia solemus, de quibus in his omnibus Socratis sermonibus vix mentio fit. Agimus item de quaestionibus juris, ut vocantur, intricatioribus, quemadmodum de iis judici pronunciandum sit: quo spectat maxime jurisprudentia nostra. Id vero praemisit de industriâ Plato. Caeterum mirum nonnullis, opinor, ne dicam absurdum, videatur, ita de justitiâ in civitate pronunciare, quasi illic sit maxime, ubi quisque maxime suo vacet officio, nec peragere quod aliorum est studeat. Imo vero, ajunt, ubi et optimae sunt leges et judices optimi, nec civium libertas cohibendis maleficis optime vindicatur, illic demum in civitate justitia est. Sed nos explicandae Platonicae doctrinae, in quam ista profecto non ita temere jaciuntur, ipsum Platonem interpretem adhibeamus.

Haud sane negavit philosophus, ea, quae nunc vulgo dicuntur, ad justitiam in civitate proxime pertinere; sed rem ille indagavit interius. Quaesivit, quemadmodum optimi in civitate exsistere cùm magistratus et legislatores, tum judices possent, ut optimae constituerentur leges, eaedemque ad libertatem salutemque civium tuendam vindicarentur. Id inde repetendum censuit, si quisque

in

in civitate suum perageret officium, i. e. illud, ad quod aptus naturâ et fere natus esset, exsequeretur, non vero, ut fere, maximeque Athenis, fiebat, omnia omnes, et gravissima adeo civitatis munera agresti ingenio homines affectarent. Itaque traditâ illâ Phoenicum de hominum e terra ortu fabulâ, primum ex omni civium genere in numerum custodum, tum etiam e custodibus in numerum magistratuum illos retulit, quorum naturae nonnihil sive argenti sive auri admixtum esset: tum custodes, maximeque futuros reipublicae gubernatores exquisita quadam institutione erudivit, ut libertatem ac salutem civium recte tuerentur. Porro de ferendis legibus, de poenis constituendis, de judicibus creandis aut ornandis tribunalibus, de his omnibus, fateor, non singulatim egit: noluit adeo in haec singula, quomodo essent instruenda, inquirere: quod ὕδραν τέμνειν appellabat. (1) Veruntamen tales sibi videbatur et custodes et magistratus cum elegisse, tum artibus disciplinisque informasse, quales his singulis universisque optime prospicerent. His peractis, principia sibi visus est tradidisse, ut justa esset civitas. Nec vero illud in hac re judicandâ praetermittamus, quod verbo jam attigimus, *justitiae* notionem per omnem antiquitatem, nec minus apud Graecos, quam apud gentes orientales, cum *moralis*, quam vocamus, *perfectionis* notione conjunc-

(1) *De Rep.* IV. 426. E.

junctam fuisse, ut δίκαιος diceretur vir bonus, omnibus virtutibus ad bene vivendum instructus: quo fit, ut perfectionis cujusdam significatio in tota hac Platonis disputatione dominetur. Dicere poterat, *justam* esse perfectam illam rempublicam, quia unusquisque in ea suo peragendo officio suum cuique tribueret, *bonam* vero perfectamque, quia suum quisque perageret. Sed hoc justi bonique discrimen hîc non expressit. Caeterum interpretandi nos Platonis, non laudandi aut defendendi partes suscepimus; veruntamen animadvertere nobis licet, non ita longe Platonem a nostrâ cogitandi loquendique ratione discessisse. Etenim lex illa, quam ab initio in condendâ civitate sancivit, ut suum unusquisque in caeterorum omnium usum perageret, ipsa est jurisprudentiae nostrae lex summa, a jureconsultis Romanis prodita, quum definirent justitiam, *constantem* illam esse *et perpetuam voluntatem jus suum cuique tribuendi.* Id enim fieri nullo modo potest, nisi primum quis suum ipse officium recte peregerit. Hîc autem nos locus admonet, ut de politicâ veterum, tum etiam de politicis Platonis dialogis nonnihil adducamus.

De politicâ Veterum.

Exstat apud Platonem pulcerrima de Prometheo et Epimetheo fabula, quae maxime nos docet, quam Veteres fere intellexerint politicam. Nam

ut

ut homines per Prometheum τῇ ἐντέχνῳ σοφίᾳ ad artes tractandas instructi fuerant, πολιτικὴ adhuc dicitur non adfuisse. Exstitit illa demum, a quo tempore Jupiter, misso ad hominum genus Mercurio, αἰδῶ καὶ δικὴν eorum animis indidit. Sed rem nobis ipse enarret Protagoras. Solâ illâ, ait, artis facultate instructi homines sparsim habitabant: nam urbes nondum erant. Dilacerabantur igitur a feris, quandoquidem his omnino erant imbecilliores. Πολιτικὴν enim τέχνην nondum tenebant, cujus pars est ars militaris. Urbibus igitur condendis congregari servarique studebant; verum, cum essent congregati, injurias sibi invicem inferebant, quippe τὴν πολικὴν τέχνην non tenentes: quocirca dispersi denuo interibant. Jupiter igitur de genero nostro timens, ne totum evanesceret, Mercurium ad homines misit, qui afferret iis αἰδῶ τε καὶ δικὴν, *pudorem ac justitiam*, quae essent urbium ornamenta ac mutuae amicitiae vincula. Interrogabat autem Mercurius Jovem, quemadmodum hominibus pudorem ac justitiam daret. Num, inquit, ut artes distributae sunt, sic et haec distribuam? Illae scilicet ita distributae sunt, ut unus artis medicae peritus aliis, qui ejus expertes sunt, sufficiat, caeterique artifices similiter. Numquid ita pudorem ac justitiam hominibus dabo? an omnibus inseram? Omnibus, respondet Jupiter: omnes horum participes sunto. Neque enim civitates constarent, si pauci quidam, ut aliarum artium, sic horum essent participes. Legem

gem praeterea meo nomine conde, qua quicunque pudoris ac justitiae omnino est expers, tamquam pestes civitatis ultimo supplicio afficiatur." (1) Similiter in *Symposio* Platonis politica σωφροσύνῃ et δικαιοσύνῃ constare dicitur. (2) Unde in primis patet, quod supra monuimus, arctissimum fuisse apud veteres politicae cum ethicâ necessitudinem. Separatim deinceps utraque, ad utriusque detrimentum, tractari coepta est, auctore potissimum Aristotele. Nam vi suâ destituta ethica est, quam antea habuerat, ut hominem non solum ad vitae usum, sed etiam ad res civitatis recte administrandas instrueret; politica vero, quum uberrimo illo fonte careret, unde officia, virtutes, veramque hominum felicitatem duceret, unâ contineri regnandi arte coepit. Unde dici non potest, quanta quamque gravia mala in hominum genus redundaverint. Nam factum ita est, ut, nullâ virtutis justitiaeque ratione habitâ, civilis prudentia ad regnantium caussam tuendam tota referretur, illudque Etheoclis apud Euripidem in eam accommodaretur:

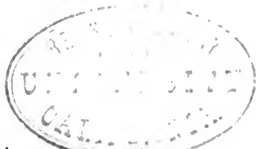
Εἴπερ γὰρ ἀδικεῖν χρὴ, τυραννίδος πέρι
Κάλλιςον ἀδικεῖν· τἄλλα δ' εὐσεβεῖν χρεών. (3)

Un-

(1) *Protag.* 322. B.—D. Cf. Ekker, *disp. de Protagorae apud Plat. fabula.* (2) *Symp.* p. 209. A. (3) *Phoeniss.* vs. 527. Vertit Cicero:

Nam si violandum est jus, regnandi gratia
Violandum est: aliis rebus pietatem colat.

de Off. III. 21. Frequenter usurpabat illud J. Caesar, ut memorat Sueton. in vita.

Unde ipsum apud recentiores *politicae* nomen calliditatis atque astutiae significationem suscepit. Nota res est, quo audaciae temeritatisque hac in re apud Italos processerit Macchiavellus; sed praeiverat ipsi Aristoteles: cujus e politicis scriptis cum alia loca interpretes Macchiavelli notarunt, tum hanc sententiam: *non opus est principi, ut sit bonus, modo esse videatur* (1). Apud Platonem vero ethicae illud et politicae vinculum integrum exstat: quod recte tenendum, ut dialogos ejus politicos, cum caeteros, tum in primis *Politiam*, unde haec omnia duximus, recte intelligamus.

De politicis Platonis dialogis.

Ut eroticis philosophi dialogis dialectici, ita his subsecuti politici videntur: quae ratio ingenio hominis propria est, ut a pulcro ad verum, hinc autem ad justum bonumque ac rerum humanarum interiorem disquisitionem procedat. Itaque scripto *Theaeteto* ac *Sophista* ad *Politicum* progressus est; sed hic, quamvis nomine politicam prudentiam referret, re tamen, ut vidimus, ad dialecticam pertinebat maxime. Politicam demum data opera tractare in *Gorgiâ*, maximeque in *Politia* coepit. *Gorgiae* argumentum, ut *Phaedri*, Rhetoricam, si-

(1) V. Aristot. *Polit.* V. p. 231. Cf. Numanni *Diatr. in Macchiav. opusc. de Principe.* Pars II. p. 7.

sive bene dicendi artem spectat; verum exstat in eo locus ille de justitiâ gravissimus, quo justorum injustorumque post mortem judicium descripsit. Accessisse autem ita sponte suâ ad *Politiam*, vel, ut proprie inscribendus dialogus erat, ad *dialogum περὶ τοῦ δικαίου* conscribendum videtur. Adjecit his tandem senili aetate opus, politicum plane, *de Legibus;* sed nobis primum de *Politia* agendum, cujus quae sit ratio, quod in primis propositum, in magno eruditorum dissensu, operae pretium est exquirere.

De Politiâ Platonis.

Ratio dialogi e disputatione nostrâ quodammodo intelligitur. Ad investigandam justitiam philosophus in eo optimam effinxit civitatem. Sed accidit ita, ut alii justitiam, alii rempublicam dialogi esse argumentum putarent. Muretus, qui unus in paucis optime et legit Platonis librum et interpretatus est, sic de eo monet. „ Mihi utrique recte dicere videntur. Nam σκοπὸς est, et περὶ δικαιοσύνης, et περὶ πολιτείας. Non ut sint duo σκοποὶ, sed ut haec duo idem sint. Nam quod est ἐν μιᾷ ψυχῇ δικαιοσύνη, id in civitate talis πολιτεία. Nam et in politiâ tria genera respondent tribus animae partibus, τὸ φυλακικὸν τῷ λόγῳ, τὸ ἐπικουρικὸν, ὡς πολεμοῦν, τῷ θυμῷ, τὸ θητικὸν τῷ ἐπιθυμητικῷ. — Ergo et quilibet nostrum vivit πολιτικῶς ὑποκεκοσμένος et πόλις δικαίως ταχ-

ταχθεῖσα: estque justitia *πολιτεία ψυχῆς*, et *πολιτεία δικαιοσύνη πόλεως*. — Non ergo duo sunt *σκοποὶ*, sed unicus, *περὶ πολιτικῆς δικαιοσύνης καὶ περὶ δικαίας πολιτείας*."(1) Equidem non dubito, quin, lecta dialogi descriptione nostrâ, videant lectores, justitiae exquirendae caussa scriptum a Platone dialogum esse. Quod eo plenius intelligemus, quo diligentius et prooemium dialogi, et primos, qui in eo occurrunt, sermones attenderimus. Nam ubivis in hisce de *justo*, quid sit, exquiritur, de *republica* ne verbum quidem. Tum demum optimae reipublicae mentio fit, ubi adhibenda putatur ad justi disquisitionem recte instituendam. Sed aliud item judicium recentius aevum de hoc opere philosophi protulit. Dixit Rossavius, rempublicam Platonis optimam sibi esse videri institutionis scholam. (2) Quod dictum, a multis probatum, (3) aliqua quidem parte exprimere recte cum consilium auctoris tum operis argumentum videtur. Nam locus ille de institutione per musicam et gymnasticam in primariis censendus est dialogi partibus, et illuc profecto universe valet Socratis disputatio, ut per institutionem opti-

(1) Muret. *in Plat. Remp. comment.* Operum Vol. III. p. 517. (2) Rousseau, *Emile*, L. I. init. (3) Gillies, *History of ancient Greece*, Vol. III. p. 521. *Plato traced the plan of a perfect commonwealth; though his work, know by that title, as has been justly observed by a great genius, is rather a treatise of education, than a system of policy.*

timam optima informetur civitas. Veruntamen his ego finibus non cohiberi philosophi consilium credam. Ut paucis complectar, nec *politicum* est dicendum, nec *paedagogicum* palmarium hoc Platonis opus, sed *ethicam* complectitur proprie, talem autem illam, qualem ante Platonem, imo vero ne post eum adeo ad hanc usque aetatem nostram nullus unquam animo conceperit philosophus.

Unus scilicet adhuc omni aevo Plato fuit, qui in civitate hominem, in homine civitatem exploraret. Quod institui apud Graecos facilius, quam apud nos potuit Nam vita illorum ad civitatem, cujus cives erant, tota referebatur: quo magis hujus imagine in explorandis quibuscunque rebus utebantur. Nihil est autem, quo aptius dilucidiusque cum universe ethica, tum quaestio in primis de justitia beataque vita explicari possit. Nam cum hominibus constent civitates, et quicquid in iis fit, ab hominibus repetendum sit, spectaculum illae magnum et illustre philosopho praebent, in quo hominem exploret. Veluti, quod facultates animi humani, rationem, cupiditates, θυμὸν attinet, qui semet ipse paullo diligentius cognoscere studuit, quales sint illae et quemadmodum a se invicem distinguendae, facile perspexerit; sed in civitate demum eaedem illae, tamquam in illustri quodam loco, apparent. Inde autem quaestiones omnes de virtutibus ac vitiis, quae gravissimum continent ethicae argumentum,

re-

repetendae illustrandaeque sunt. Usus est hac hominis explorandi ratione Plato, ut adhuc vidimus, quo magis optimum perfectumque hominem, in quo facultates illae recte concinerent, cognoscendum nobis praeberet; sed usus est item, quod deinceps patebit nobis, ad varia describenda hominum genera, imo vero, ad demonstrandum, quemadmodum homo ab illo perfectionis humanae fastigio per varios vitiorum pravitatisque gradus descenderet: id vero magis etiam ad interius perscrutandum cognoscendumque hominem valet. Quid dicam de *summo bono*, de *finibus bonorum et malorum*, quae quaestio princeps fuit in omni veterum sectarum ethica? Quantas illa quamque graves lites et controversias inter philosophos excitaverit, notum est; sed, si quid aliud, haec civitatis cum homine et hominis cum civitate comparatio finem imponere his altercationibus potuit. Nam ita nos illud, quod vulgo, ut ipsa Platonis utar comparatione, minutis scriptum literis legitur, in amplo illo theatro rerum humanarum, quasi magnis literis scriptum spectamus, nec latere nos, quid sit bonum sive summum bonum, potest. Nec vero hodie inutilis esse haec hominis explorandi ratio videtur. Nam cum alia bene multa, tum maxime quae ad illum, qui nobis inest, *θυμὸν* attinent, sic demum in luce ponuntur.

Intelligimus exinde, quanti nobis pretii hoc antiquitatis monimentum faciendum sit. Et sane *singulare* propemodum opus dici potest. Nam sic no-

nobis in illo ethica traditur, ut, quamvis recentiorum omnium de hoc argumento libros legerimus, *nova* prorsus doctrina videatur. Quo autem rectius praestantissimi hujus operis perspiciatur ratio, quoque magis ipsa Platonis Politica illustretur, operae pretium videtur, primarium cum eo Ciceronis opus, simili titulo *de Republica* inscriptum, conferre. Nam hujus item ratio, ubi de antiquâ politicâ agimus, perspicienda recte est, his in primis temporibus, quibus sic est integrum restitutum, ut, si minus de eo toto, certe de ejus partibus praecipuis atque universâ distributione, probabiliter judicare liceat.

Politiae Platonicae ac Ciceroniani de re publica operis comparatio.

Pariter igitur et Plato et Cicero, in scribendo uterque palmario suo opere, cum Ethicam, tum Politicam complexi sunt; sed Cicero continuo aggressus Politicam est, Plato vero ab Ethica exorsus, ad Politicam est progressus et hanc adhibuit ad illam explicandam. Ciceroniani dialogi exordium demonstrat nobis continuo, quid maxime scribendo spectaverit. Est illud unum in paucis maxime Cicerone dignum, qui ipse sic eruditus in scholis philosophorum fuit, ut non deinceps in otio philosopharetur, sed philosophiam ad civitatis usum, quin etiam ad eam recte gubernandam ad-

adhiberet. Viros igitur continuo, qui, spretis voluptatibus, unam maxime civitatis suae salutem provehere studuissent, justis laudibus celebrat: quod studium *virtutis necessitatem* vocat. *Unum hoc definio, tantam esse necessitatem virtutis generi hominum a naturâ, tantumque amorem ad communem salutem defendendam datum, ut ea vis omnia blandimenta voluptatis otiique vicerit.* (1) Exspectamus hinc facile, Politicam deinceps princeps futuram esse scribendi argumentum: et vero, postquam in principio dialogi Scipio cum amicis, qui advenerant, Socraticâ ratione de utroque illo sole, mittendisque inanibus de coelo quaestiunculis, ac pertractandis rebus humanis, disseruerunt, quaestio continuo excitatur, quis sit optimus civitatis status. *Quamobrem*, ait Laelius, *ut hae feriae nobis ad utilissimos rei publicae sermones potissimum conferantur, Scipionem rogemus, ut explicet, quem existimet esse optimum statum civitatis. Deinde alia quaeremus.* (2) Hoc igitur continuo et Scipioni et caeteris solum est disserendi argumentum: quapropter primum, quid sit civitas, deinde quot genera civitatum sint, tum, quod maxime spectant, quis optimus sit civitatis status, quaerunt. In quibus sermonibus tradendis Cicero, quamvis universe Platonem secutus est, illo tamen loco, ubi de civitatum generibus ac de optimâ civitate agit, unam maxime Polybii sententiam

(1) Cic. *de Rep.* I. c. 1. (2) Eod. c. 20.

tiam exponit. Quo sponte ad reipublicae Romanae descriptionem pervenit. Nam Polybius, ut e sexti libri fragmentis patet, in ipsâ Romanorum civitate optimi status exemplum reperisse sibi visus fuerat. Hunc igitur in hisce secutus Cicero, cum mixtum imperium caeteris civitatis generibus praefert, tum locum illum de Romanae reipublicae praestantia fuse et deditâ operâ tractat. In hisce omnibus vix quidquam occurrit, quod Platonis nobis referat *Politiam:* Polybium exprimit Cicero, tum etiam et Ennii et vero Catonis sententias explicat: hujus autem hoc maxime celebrat de Romanâ civitate effatum, non unius eam hominis ingenio, sed multorum, nec unâ hominis vitâ, sed aliquot constitutam saeculis et aetatibus fuisse. Nam, ut descripturus hanc rempublicam est, illa dicentem Scipionem facit. *Catonis hoc senis est, quem, ut scitis, unice dilexi maximeque sum admiratus, cui vel patris utriusque judicio, vel etiam meo studio me totum ab adolescentiâ dedidi; cujus me nunquam satiare potuit oratio: tantus erat in homine* (1) *usus rei publicae, quam et domi et militiae cum optime tum etiam diutissime gesserat, et modus in dicendo, et gravitate mixtus lepos, et summum vel dicendi studium vel docendi et orationi vita admodum congruens. Is dicere solebat, ob hanc*

(1) Inserendum *et* videtur. Mos id requirit Ciceronis: *et usus rei publicae — et modus — et gravitate mixtus lepos — et summum — et*

hanc caussam praestare nostrae civitatis statum caeteris civitatibus, quod in illis singuli fuissent fere, quorum suam quisque rem publicam constituissent legibus atque institutis suis, ut Cretum Minos, Lacedaemoniorum Lycurgus, Atheniensium, quae persaepe commutata esset, tum Theseus, tum Draco, tum Solo, tum Clisthenes, tum multi alii, postremo exsanguem jam et jacentem doctus vir Phalereus sustentasset Demetrius; nostra autem res publica non unius esset ingenio, sed multorum, nec unâ hominis vitâ, sed aliquot constituta saeculis et aetatibus. Nam neque ullum ingenium tantum exstitisse dicebat, ut, quem res nulla fugeret, quisquam aliquando fuisset, neque cuncta ingenia collata in unum tantum posse uno tempore providere, ut omnia complecterentur sine rerum usu ac vetustate. Quam ob rem, ut ille solebat, ita nunc mea repetet oratio populi ***originem****: libenter enim etiam verbo utor Catonis.* (1) Discedit adeo a Platone Cicero: nam sic porro apud eum idem Scipio. *Facilius autem quod est propositum consequar, si nostram rem publicam vobis et nascentem et crescentem et adultam et jam firmam atque robustam ostendero, quam si mihi aliquam, ut apud Platonem Socrates, ipse finxero.* (2)

Est igitur, ut ex hisce licet efficere, *politicum* proprie Ciceronis opus: et sic quidem Platonici ope-

(1) Cic. eod. L. II. c. I. (2) Id. eod.

operis ratio magis etiam in oculos nobis incurrit. Non ille continuo, quis optimus sit reipublicae status, quaerit; sed hoc scilicet agit, ut, quid justum sit, quid injustum, explorct ac definiat: quod ethicae multo magis, quam politicae philosophiae argumentum est. Et vero in exordio Plato non exercitatum rebus civilibus ac militaribus virum, non principem civitatis, omni laudum ac gloriae genere cumulatum, ut apud Ciceronem L. Scipio Africanus est, dicentem inducit, sed a Socratis illud cum Cephalo, optimo sene, sermonibus repetit. Sic autem hos de senectute deque optima vivendi ratione disputantes facit, ut sponte sermo ad justitiae beataeque vitae rationem, quae primaria Ethicae materies est, tendat: cui prooemio totus, ut vidimus, dialogus respondet. Factum ita est, ut idem hoc prooemium Ciceroni cum materiâ, tum etiam formâ, opportunitatem dederit ad *Catonem* scribendum, quo datâ ille operâ de senectute, de moribus atque optimâ felicissimaque vitâ egit. Quo magis hîc cernimus, ut *politicum* Ciceronis opus est, ita hoc Platonis opus *Ethicam* proprie complecti.

Sed quamvis ita et Cicero et Plato in primario scribendo libro diversum habuerint propositum, multum tamen abest, ut cum Ethicam ille, tum hic Politicam neglexerit prorsus. Recte vidit Cicero, nullam sine moribus esse civitatem posse; Plato autem, quo Ethicam illustraret magis, ad perfectam civitatis formam hominem excolen-
dum

dum erudiendumque censuit. Operae pretium est, Ciceroniani operis, quod mores attinet, rationem paullo attentius considerare. Communis haec interpretum, a Veteribus jam prolata, sententia est, ut finxit ordinavitque civitatem Plato, ita Ciceronem tantummodo rem publicam Romanam, quippe perfectissimam, adumbrasse. Sic enim jam Macrobius *ad somnium Scipionis* in libri sexti exitu: *inter Platonis et Ciceronis libros, quos de re publica utrumque constituisse constat, hoc interesse primâ fronte perspeximus, quod ille rem publicam ordinavit, hic retulit: alter, qualis esse deberet, alter, qualis esset a majoribus instituta, disseruit* (1). Cui opinioni ansam dedisse ipse Cicero videtur, quum Scipionem dicentem faceret, facilius se propositum consecuturum, si rem publicam Romanam — ostendisset, quam si aliquam, ut apud Platonem Socrates, ipse finxisset. Tubero vero, apud eumdem, Scipioni, postquam is Romanam rem publicam adumbraverat, haec dicit: *Laudavisse mihi videris nostram rem publicam, cum ex te non de nostrâ, sed de omni re publica quaesiisset Laelius. Nec tamen didici ex oratione tuâ, istam ipsam rem publicam, quam laudas, quâ disciplinâ, quibus moribus aut legibus, constituere vel conservare possimus* (2). Quae cum dixisset Tubero, hîc Africanus, *puto, inquit, nobis mox de instituendis et conservandis civitatibus aptiorem, Tubero, fore dis-*

(1) Macrob. ad *Somn. Sc.* I. 1. (2) Cic. *de Rep.* II. 38.

disserendi locum. De optimo autem statu equidem arbitrabar me satis respondisse ad id, quod quaesierat Laelius. Primum enim numero definieram genera civitatum tria probabilia; perniciosa autem tribus illis totidem contraria: nullumque ex iis unum esse optimum; sed id praestare singulis, quod e tribus primis esset modice temperatum. Quod autem exemplo nostrae civitatis usus sum, non ad definiendum optimum statum valuit: nam id fieri potuit sine exemplo; sed ut in civitate maximâ reapse cerneretur, quale esset id, quod ratio oratioque describeret. Sin autem sine ullius populi exemplo genus ipsum exquiris optimi status, naturae imagine utendum est nobis (1). Quo patet, Ciceronem, etiamsi proprie non ad Platonis exemplum civitatem finxerit, tamen informare ingenio rem publicam studuisse; usurpasse autem civitatem Romanam, quo aptius ita *naturae imaginem* exprimeret. Deperdita sunt loca, quibus id peregisse videtur; in proximis autem supersunt, e quibus, quid in *naturae* illâ *imagine* spectaverit, conjiciamus (2). In his elucet maxime locus de jus-

(1) Cic. *de Rep.* II. 39. (2) Recte Majus ad h. l.: *sermo hic fuit de natura, quae moderationem justitiamque suadet et servat.* — Videtur mihi autem Cicero hîc datâ operâ, ad Platonis exemplum, de *prudentia*, *fortitudine*, *temperantia* ac *justitia* egisse: non, ut in optima civitate optimum hominem exploraret, sed secundum id, quod dixit supra I. 31.: *talis est quaeque res publica, qualis ejus aut*

justitia. *Renuncio vobis, ait Scipio, nihil esse, quod adhuc de re publicâ dictum putemus, aut quo possimus longius progredi, nisi erit confirmatum non modo, falsum illud esse, sine injuriâ non posse, sed hoc verissimum esse, sine summâ justitiâ rem publicam geri nullo modo posse* (1). Quemadmodum autem gravissimum hunc in Ethicâ locum tractaverit Cicero, testis nobis Augustinus est, qui integrum Ciceronis opus legerat. „In tertio libro, memorat, magnâ conflictatione res acta est. Suscepit enim Philus ipse disputationem eorum, qui sentirent, sine injustitiâ regi non posse rem publicam, purgans se praecipue, ne hoc ipse sentire crederetur: egitque sedulo pro injustitiâ contra justitiam, ut hanc esse utilem rei publicae, illam vero inutilem, verisimilibus rationibus et exemplis velut conaretur ostendere. Tum Laelius, rogantibus omnibus, justitiam defendere aggressus est, adseruitque, quantum potuit, nihil tam inimicum, quam injustitiam civitati, nec omnino nisi magnâ justitiâ geri aut stare posse rem publicam. Qua quaestione quantum satis visum est pertractatâ, Scipio ad intermissa revertitur, recolitque suam atque commendat brevem rei publicae definitionem, qua

aut natura aut voluntas, qui illam regit. Inde haec in proximis: — *quem jam dudum quaero* et c. 41: *video jam illum, quem exspectabam, virum cui praeficias officio et muneri.* Inde concordia virtutum et harmonia in republica et his locis et in *Somnio Scipionis.*

(1) *De Rep.* II. 42.

qua dixerat, eam esse rem populi: populum autem non omnem coetum multitudinis, sed coetum juris consensu et utilitatis communione sociatum esse, determinat" (1). In qua disputatione Cicero non justo, fateor, ordine egit; nam adsumsit ab initio, quod hoc demum libro tertio exponit ac demonstrat, cuique, tamquam hypothesi, totam doctrinam quasi inaedificaverat, illud dico: *rem publicam esse rem populi; populum autem coetum multitudinis juris consensu et utilitatis communione sociatum* (2). Hoc nunc demum e justitiae naturâ explicat. Aptius Plato, qui ab Ethica orsus, sic sibi facillime ad Politicam viam stravit. Veruntamen patet nobis inde, Ciceronem non solum Ethicam in tradendâ Politicâ non neglexisse, sed gravissimum hunc de justitia locum fuse diligentissimeque tractasse. Quo magis est sane quod doleamus, Laelii hanc pro justitia orationem intercidisse. Nam, ut effici e Veterum testimoniis potest, in hoc tractando argumento semet ipse superasse oratorum apud Romanos princeps videtur.

Quod autem Platonis attinet consilium, ut opus ethici argumenti, proprieque περὶ τοῦ δικαίου scriberet, tantum abest, ut vel Politicam non attingeret, vel solummodo ad Ethicam explicandam adhiberet, ut verissima ita poneret germanae Politicae fundamenta.

De

(1) August. *de civ. Dei.* II. 21. (2) *De Rep.* I. 25.

De Politica Platonis.

Non ille quidem, quod postea fecit Polybius, mixtum civitatis genus accurate exposuit: quamquam attigit illud quodammodo in opere *De Legibus.* (1) Perspici id informarique tum demum a Graecis politicis potuit, postquam innotuerat iis Romana res publica, eaque ad vim et vigorem pervenerat. Vix quidquam ei simile spectandum praebuerant civitates Graecae. Sed ante Polybium Plato, et illo, ni fallor, interius, quae omnis essent Politicae principia verissima, perspexerat. Imo vero, quamvis magni post Polybium facti fuerint in juris publici doctrinâ progressus, hac nostrâ etiam aetate proficere nobis ex iisdem illis Platonicae Politicae principiis licet. Non finxit ille, quod recentioribus placuit, nescio quem, *naturae statum*, e quo homines, quasi *pacto* inter se *mutuo* inito, ad vitam civilem progressi sint. Missis fictionibus, ex antiquis traditionibus, quae vita hominum pristina fuisset, indagavit. Quod in *Politico* (2) et in *Legibus* (3) fecit, indeque origines optimarum civitatum duxit. Tum vero in politicis justi studium, homini naturâ proprium, celebravit maxime, nec tamen rejecit, quae indigentiam hominis vitaeque communis ac societatis appetitum, tum etiam utilitatis spem spectarent. Ab his enim initia civitatum repetebat; veluti in ipsa *Politia*, ubi civitatem con-

(1) L. III. 692. A. (2) *Politic.* 271. (3) L. III. 678.

condere instituit, Socratem haec facit, ut vidimus, dicentem. Γίγνεται τοίνυν πόλις, ὡς ἐγῷμαι, ἐπειδὴ τυγχάνει ἡμῶν ἕκαςος οὐκ αὐτάρκης, ἀλλὰ πολλῶν ἐνδεής· ἢ τίν' οἴει ἀρχὴν ἄλλην πόλιν οἰκίζειν; (1) Sic scilicet convenire secum invicem homines, mutuoque sibi prodesse, statuit: qua in re apium ac formicarum similes sunt. Sed idem ab initiis hisce societatis omnis ac civitatum illud distinguit, quod nos vocare *principium civitatis* solemus. Est autem id justi bonique studium, uni naturae humanae proprium, quod, quo magis se homo explicat, eo magis in eo apparet, effecitque in hominum genere, ut leges ad justi normam exactae conderentur, atque existerent ita civitates *juris consensu*, ut Cicero vocat, *conjunctae*. Expressit hoc Plato plane in Promethei fabulâ enarrandâ. Dederat hominibus Prometheus, una cum igne, τὴν ἔντεχνον σοφίαν, qua instructi prospiciebant sibi, ut et cibos et vestes et arma et quidquid ad vitae usum utilitatemque pertineret, sibi compararent; deerat vero mortalibus πολιτική: quo fiebat, ut his ipsis armis, quibus se defendere a feris bestiis debuerant, se invicem interimerent. Quid igitur? Nempe, ne periret hominum genus, cavit Jupiter, ac Mercurium ad miseros mortales misit, qui inderet iis αἰδῶ καὶ δικήν, *pudorem* et *justitiae sensum*. Tum vero enata in his terris Politica est, coeperuntque homines in civitatibus vitam agere civilem, i. e. justis legibus tem-

(1) *De Rep.* II. 369. B. Cf. supra p. 55.

temperatam, ut in legibus haberent verissimae salutis felicitatisque praesidia. Haec sunt germana, ni fallimur, juris publici principia, quibus perceptis recte, et Ciceronem intelligemus, ubi sine justitiâ esse civitatem non posse affirmat, nec statum naturae aut rudium populorum contractum, qualem recentiores philosophi fingendum necessario existimaverunt, desideraturi magnopere sumus.

De opere Platonis de Legibus.

Quodsi rectius etiam et intelligere et dijudicare Politicam Platonis velimus, legendum nobis praecipue opus est, quod *De Legibus* inscriptum est. Nam ut in *Politiâ* ad explicandam illustrandamque Ethicam Politicam adhibuit, ita in hocce dialogo ipsam datâ operâ tradere Politicam studuit. Itaque Cliniam hîc Cretensem induxit cum Megillo Lacedaemonio et Hospite Atheniensi de coloniâ condendâ agentem, quam ipse esset ducturus et optimis quibusque legibus instruere averet. Sermones hi igitur non, ut in *Politiâ*, justitiam et vitam beatam spectant, sed ad leges referuntur proprie, quibus optime et constituatur et regatur civitas. Quamquam abest multum, ut, missâ Ethicâ, artem nos ita Plato regnandi docuerit, quod unum postea conati sunt multi; imo vero explicandam ille Politicam ex Ethicâ atque ex interiore hominis no-

notitiâ censuit. Sed de dialogis Platonis, ut, quod sit apud eum Politicae et Ethicae vinculum, intelligatur, haec satis; nunc quae verissime dicenda sit *vita beata*, exquiramus.

DE

DE

VITA BEATA.

Fictâ civitate optimâ, exactoque ad eam animo hominis, patuit jam nobis, longe perfectiorem esse justum hominem, quam injustum, imo vero, sano illum integroque, hunc autem aegroto corruptoque simillimum esse: nec vero affirmare dubitamus, justi conditionem longe esse, quam injusti, beatiorem. Sed huc cum pervenerimus, ait Socrates, ecce! in speculam veluti quamdam escendimus, unde non tantum optimam illam rempublicam conspicere, sed adsequi etiam licet, quemadmodum corrumpantur civitates atque ad pessimam conditionem delabantur. Age igitur, inquit, huc accede, o Glauco, ut videas, quot habeat species vitium. Cui Glauco, ego vero, inquit, sequor. Dic modo. Tum Socrates, sane cum huc escenderimus, una mihi esse videtur virtutis species, pravitatis vero innumerae; veruntamen quatuor sunt maxime, quarum mentio facienda sit. — Quomodo istud ais? — quot sunt rerumpublicarum, tot esse animi species videntur. — Quot? — quinque rerumpublicarum, quin-

quinque item animi. — Quaenam illae? — Unam esse ajo hancce, quam exposuimus: duobus autem nominibus appellari potest. Nam si inter principes civitatis unus quidam sit omnium praestantissimus, βασιλεία dicenda sit, sin autem plures, ἀριστοκρατία. — Vera narras. — Hanc unam adeo speciem esse dico, quia, sive plures gubernent, sive unus, nullus, qui ita, ut diximus, educatus eruditusque fuerit, quidquam magnopere in rei publicae legibus innovabit (1). — Et sic quidem hunc ingreditur cum adolescentibus sermonem Socrates, qui ad tyrannidem ducit, civitatis conditionem pessimam. Hinc autem comparare justam civitatem cum injustissimâ, justum hominem cum injustissimo, indeque de utriusque, et civitatis et hominis vita recte judicare licebit.

Exigitur ad optimae civitatis felicitatem earum conditio civitatum, quae corruptae sunt.

Acturus deinceps Plato de optimae civitatis in pejorem conditionem commutatione, ad Pythagoreorum exemplum rem a coeli conversionibus ac numerorum naturis ducit. Qui locus in ejus scriptis omnes omnis aevi interpretes pessime habuit, necdum satis explicitus videtur. Nobis, cum ipsam maxime interpretari Platonis philosophiam studeamus,

(1) *De Rep.* IV. 445. C. ad finem.

mus, illud potissimum animadvertendum est, repeti ab eo commutationem illam proxime cum a musicae atque institutionis puerilis neglectu, tum etiam inde, quod genera hominum, quae in perfecta republica recte erant distincta, commiscentur. Musas igitur haec continuo dicentes inducit: nos iccirco negligere custodes incipient, musicam non, ut decet, neque gymnasticam curantes: unde ἀμουσότεροι fient juvenes nostri. Inde autem principes constituentur negligentiores, quam decet, ad recte discernendum, quibus gerundis rebus singuli cives naturâ sint apti: quo neglecto, omnia in civitate perturbentur necesse est. (1)

De timocratia et viro timocratico.

Aristocratiae, quam optimam dixit Plato civitatem, proxime accedit de ejus sententiâ timocratia: utriusque autem discrimen ut recte perspiciatur, de perfectâ illâ republica hoc item tenendum nobis est. Qui defendunt eam et regunt, custodes ac magistratus, hos noluit ipsos rei familiari consulere; caeteros jussit cives victui eorum prospicere: tum vero universis voluit cum opes, tum uxores etiam et liberos communes esse. In quibus placitis multa, fateor, occurrunt absurda naturaeque humanae repugnantia, propterea quidem, quod ad *civilem* ea

(1) *De Rep.* VIII. 546. E. — 547. A.

ea hominum statum accommodavit; sed hoc ille spectabat in primis, ut ita una esset civitas nec singulorum diversis studiis in partes distraheretur, tum vero sic sperabat fore, ut cives se invicem tamquam fratres diligerent, natu majores tamquam *parentes* revererentur et pueros ut *filios* ipsi suos paterno amore complecterentur. Qualem hominum societatem, sed sejunctam a *civili* vita et *moralem*, posse exsistere et res loquitur et historia post Platonem docuit. Talis enim exstitit per religionem Christianam communis hominum civitas, animorum consensu divinorumque auctoritate praeceptorum juncta et stabilita. Sed his ita de optima Platonis republica monitis, assequimur jam facile cum hujus et timocratiae comparationem, tum etiam, quemadmodum illa apud Platonem in hanc commutetur. Neglecto, ait, civium discrimine naturali, confusisque ita hominum generibus, *ferreum* et *aeneum* ad quaestum, agrorumque et domorum possessionem ferentur, *aureum* vero et *argenteum*, quippe naturâ nil eorum appetentia, ad virtutem rectamque conditionem tendunt. Orto igitur tumultu ac seditione, in medium convenient, ut agros atque domos privatim possideant; illis vero, qui antea ab iis privabantur tamquam liberi, amici et nutritores, in servitutem redactis et loco accolarum et ministrorum habitis, ipsi belli atque custodiae illorum curam gerant. Hinc videtur mutatio oriri et erit hic reipublicae status inter aristocratiam et oligarchiam medius aliquis. Quamobrem imitabitur partim priorem

orem civitatem, partim oligarchiam, habebit autem item proprium quid. Et priorem quidem in eo imitabitur, quod principes honorabuntur, et milites ab agricultura mechanicisque artibus abstinebunt, et communia fient convivia, gymnasticique ludi et belli certamina frequentabuntur. Proprium autem hoc habebit, quod sapientes non ad principatum admittet, sed homines *θυμοειδεῖς* eosque, qui belli magis, quam pacis amantes sint. Caeterum erunt in hac civitate cives pecuniarum appetentes, ut in oligarchiis, quippe *οὐχ ὑπὸ πειθοῦς, ἀλλ' ὑπὸ βίας πεπαιδευμένοι, διὰ τὸ τῆς ἀληθινῆς* Μούσης *τῆς μετὰ λόγων τε καὶ φιλοσοφίας ἠμεληκέναι, καὶ πρεσβυτέρως γυμναστικὴν μουσικῆς τετιμηκέναι· non persuasione, sed vi educati, propterea, quod Musam veram, quae cum sermonibus et philosophia conjuncta est, neglexerunt, magisque ac potius gymnasticam, quam musicam, honoraverunt.* Erit igitur respublica haec e bono maloque mixta. (1)

Mirum cui forte videatur hoc civitatum genus. Nam per totam antiquitatem nil est oligarchiâ, democratiâ et tyrannide frequentius; *timocratiam* vero quis, uno excepto Platone, memoravit? Videtur sane Plato nominis auctor fuisse: nam dubitat quaeritque apud eum Socrates, quemadmodum nuncupanda civitas illa videatur. Spectavit nempe Cretensem et Lacedaemoniam, quam utramque a sua civitate peculiari nomine distinguere studebat. Hae

(1) *De Rep.* VIII. 547. B. — 548. C.

Hae ipsius aetate optimae habebantur, ut et ipse affirmat et Xenophontis exemplum docet, qui vix quidquam in politicis, praeter Lacedaemoniorum instituta, laudare solebat. Plato vero in utraque, maximeque in Lacedaemoniâ, ut ex his locis intelligitur, cum morum duritiem, tum belli studium reprehendit vehementer, persecutusque, quae hîc inchoaverat, in opere *de Legibus* est. Quod maxime videtur tenendum, si opus illud recte velimus intelligere. Sic factum, ut in dialogo Cliniae Cretensi et Megillo Lacedaemonio tertiam adjungeret personam, hospitem Atheniensem, quo semet ipsum significasse videtur; universam autem disputationem a Cretensium ac Lacedaemoniorum legibus duceret, quibus vir ille Atticus, Atticâ urbanitate, humaniores leges opponeret. Hinc explicandum item est, quare choris, praeter Musas et Apollinem, Bacchum adjecerit, qui vini usu morum temperaret asperitatem: tum vero fusam illic instituerit de musicâ, hujusque artis ad humanitatem efficaciâ disputationem. Sit sane operae pretium, haec porro persequi; sed nobis jam timocraticae illi civitati comparandus vir timocraticus est.

Nam, uti optimam Plato civitatem, quam aristocratiam appellabat, finxit, ut exigeret ad eam virum bonum et justum (1), eodem consilio haec tradidit de timocratia sive Spartanorum republica, ut virum scilicet, qui ab optimo proxime abesset, ad

(1) *Rep* IV. 544. E.

ad ejus speciem informaret. Audiamus igitur Socratem, sic de eo disserentem. Quis jam, quaerit, secundum hanc rempublicam vir? quomodo exsistit et qualis est? Hic Adimantus, oculis in fratrem conversis, reor eum equidem, inquit, Glauconi huic nostro, quod contentionem et ambitionem attinet, haud dissimilem esse. Tum Socrates, fortasse, reponit, hac in re ei similis est, veruntamen in aliis non item. — Quibus in rebus? — Contumaciorem sane eum esse necesse est et a musica quodammodo alieniorem, musicae tamen cupidum (1); et audiendi quidem studiosum, dicendi vero peritum nequaquam. Et erit adversus servos quosdam agrestis hujusmodi vir, haud servos despiciens, quemadmodum vir recte eruditus, erga liberos autem erit mitis: erga principes quidem obediens maxime, sed et principatus et honorum avidior, oportere existimans non arte dicendi vel alia quavis simili facultate, sed rebus bellicis civilibusque excellere et caeteris praeesse, cum sit et gymnasticae et venationis admodum studiosus. Caeterum pecunias iste in juventute contemnit, quo vero senescit magis, eo magis pecunias diliget, quod avarae naturae particeps, neque integer sit ad virtutem, quia optimo custode caret. Est au-

(1) Prava distinctione conturbata haec sunt. Legitur enim: αὐθαδέςερόν τε δεῖ αὐτὸν εἶναι καὶ ὑποαμουσότερον· Φιλόμουσον δὲ καὶ Φιλήκοον μὲν', ῥητορικὸν δὲ οὐδαμῶς. Distingue, ut fecit Ficinus: — ὑποαμουσότερον, Φιλόμουσον δὲ· καὶ Φιλ.

autem custos ille λόγος, μουσικῇ κεκραμένος· ὃς μόνος ἐγγενόμενος, σωτὴρ ἀρετῆς διὰ βίου ἐνοικεῖ τῷ ἔχοντι· (1) *ratio, musicā temperata; quae sola cum adest, per omnem vitam, ei, qui ipsam tenet, virtutis insidet conservatrix* (2).

Talis igitur juvenis timocraticus, i. e. timocraticae civitati similis est. Sed quo interius Plato optimae naturae corruptionem indaget, illamque ab ipsis initiis deducat, exigit eam ad optimae civitatis corruptionem. Fit talis fere, ait Socrates, juvenis ille, quandoquidem patrem habet bonum, sed qui in civitate non bene gubernata habitans, honores, principatus ac judicia fugit; matrem vero, quae indignatur, quoties maritum videt horum omnium, itemque pecuniarum, negligentiorem. Facile haec filio dicit, ignavum ipsi patrem esse nimiumque remissum et alia, quae de talibus garrire mulieres consueverunt. Talia item famuli pueris in aurem dicunt, et si quem viderint vel pecunias patri debentem, quem ipse non in jus vocat, vel in aliis peccantem, edicunt puerò, si quando vir evadat, omnes tales ulciscatur, virque magis sit, quam pater exstiterit. Caeterum domo item egressus puer, his non dissimilia audit videtque: homines nempe, qui in civitate suarum rerum satagunt, stolidos vocari et parvi pendi, qui vero sua negligunt,

(1) Non negligenda lectio est, quam secutus Ficinus videtur, ἐνοικεῖ τῷ ἄρχοντι. Vertit enim: *per omnem vitam virtutem in eo, qui praeest, servat.* (2) *De Rep.* VIII. 548. E.

gunt, honorari laudarique. Quum haec igitur adolescentulus audit videtque, rursusque patris percipit sermones, *ἑλκόμενος ὑπ' ἀμφοτέρων τούτων, τοῦ μὲν πατρὸς αὐτοῦ τὸ λογιςικὸν ἐν τῇ ψυχῇ ἄρδοντός τε καὶ αὔξοντος, τῶν δὲ ἄλλων τό τε ἐπιθυμητικὸν καὶ τὸ θυμοειδὲς, τὴν ἐν αὑτῷ ἀρχὴν παρέδωκε τῷ μέσῳ τε καὶ φιλονείκῳ καὶ θυμοειδεῖ· καὶ ἐγένετο ὑψηλόφρων καὶ φιλότιμος ἀνήρ· ab his utrisque attractus, quum pater in ipsius animo r a t i o n e m, caeteri vero c u p i d i t a t e m atque i r a m fovent augentque, animi sui imperium mediae illi facultati, contentiosae atque iracundae tradit, fitque vir elato animo ac gloriae cupidus.* (1)

Animadvertimus facile in legendis hisce curam diligentiamque Platonis, qua hominem illum exploravit: idemque nobis deinceps, ubi de viro oligarchico, democratico et tyrannico agit, apparebit. Erat scilicet in omni hac disputatione princeps ejus consilium, non, ut civitatum conditionem, sed ut hominis naturam indagaret. Inde enim maxime quaestionem de justitia ac felicitate explicandam esse arbitrabatur. Attendendum autem nobis in primis est, respexisse in his philosophum potissimum tria illa, quae in animo hominis repererat, *τὸν λόγον, τὸ θυμοειδὲς* et tertium *τὸ ἐπιθυμητικόν.* In optimo homine sic ea esse temperata demonstraverat, ut suum singula peragerent: gubernaret animum ratio, submissae rationi essent cupiditates, *θυμὸς* vero sive *τὸ*

(1) *De Rep.* VIII. 548. E. — 550. B.

τὸ θυμοειδὲς, quo rectius et compescerentur et rationi servirent cupiditates, rationem adjuvaret. Sic demum hominem dixerat secum ipsum consensurum esse ac bonum justumque futurum. In his autem nos docet, quemadmodum, demto hoc trium illorum consensu et velut concentu, ad pejorem identidem conditionem delabatur homo. Idem vero magis etiam patebit nobis, ubi ad philosophi de oligarchico viro disquisitionem pervenerimus. Sed primum de oligarchia agendum.

De oligarchia et viro oligarchico.

Appellavit hanc Plato civitatem, in qua pauci quidam summam rerum tenerent, qui opibus praecellerent caeteris, talem omnino, qualem nos vulgo vocare aristocratiam solemus. (1) Paucis eam sic describit: *τὴν ἀπὸ τιμημάτων πολιτείαν, ἐν ᾗ οἱ μὲν πλούσιοι ἄρχουσι, πένησι δὲ οὐ μέτεστιν ἀρχῆς.* (2) Quaerentem autem continuo Socratem facit, quemadmodum haec e timocratiâ oriatur. Est illud autem, inquit, vel coeco manifestum. Scilicet *τὸ ταμιεῖον ἐκεῖνο ἑκάστῳ χρυσίου πληρούμενον ἀπόλλυσι τὴν τοιαύτην πολιτείαν· aerarium illud cujusque auro plenum, perdit talem rempublicam.* Nam primum novos sumtus reperiunt atque illuc contorquent le-

(1) V. Lusac. *Orat. de Socr. cive* in *Animadv.* (2) *De Rep.* VIII. 550. C.

leges: tum de augendis divitiis aemulantur secum invicem et concertant. Quo vero majore in civitate honore divitiae ac divites habentur, eo minore habentur virtus et boni cives. Ἀσκεῖται scilicet τὸ ἀεὶ τιμώμενον, ἀμελεῖται δὲ τὸ ἀτιμαζόμενον. Itaque divites ad magistratus evehuntur, pauperes contemnuntur. Hinc damna oriuntur gravissima. Non enim rerum periti, sed divitiis excellentes civitatem gubernant: non una manet civitas, sed exsistunt duae, altera divitum, pauperum altera, sibi invicem inimicae: vix bellum suscipere principes audent, plebem armatam magis, quam hostes, reformidantes: tum vero, quod gravissimum malum est, ut cuique licet sua omnia alienare, ita sunt qui haec acquirant; unde turba exsistit cum mendicorum, tum maleficorum. Talis igitur civitas est paucorum imperio subjecta et tot habet, forte alia item, mala. (1)

Suspicari hoc loco licet, denuo respexisse Platonem Lacedaemoniorum rempublicam, non prouti antea e Lycurgi legibus fuerat, sed qualis ipsius aevo esse coeperat. Nam opum divitiarumque studium Spartam, post bellum in primis Peloponnesium, invasisse, et historia docet et aliis locis Plato commemorat. Caeterum quadrant plane in Spartanae reipublicae conversionem corruptionemque, quae hoc nostro loco Socrates de oligarchia monet. Veruntamen universe respexisse

Pla-

(1) *De Rep.* VIII. 550. D. — 552. E.

Plato illas Graeciae civitates videtur, in quibus per opes maxime iter ad honores patebat, tum proprie, ut mihi quidem videtur, Phoenicias civitates, inque his maxime Carthaginem, ubi diserte prodit Aristoteles, *πλουτινδὴν*, non *ἀριστινδὴν* res administratas esse. Divitiarum certe cupiditatem Plato Phoenicibus tribuit potissimum, ut e loco, quem jam adduximus, patet. *Τὸ φιλοχρήματον, ὃ περὶ τούς τε Φοίνικας εἶναι καὶ τοὺς κατὰ Αἴγυπτον φαίη τις ἂν οὐχ ἥκιστα.* (1) Sed oligarchiam sic nobis Plato descripsit, quo interius oligarchici, quem vocat, viri vitia exploraret. Illuc igitur progredimur.

De hoc item videndum, ait Socrates, quemadmodum fiat et qualis sit. Sic igitur ex ambitioso illo fieri solet, ubi patris istiusmodi filius, primum imitatus eum, deinde videt ex culmine dignitatis prolapsum, in judicium ab insidiatoribus deductum, a calumniatoribus circumventum, tum morte condemnatum vel in exsilium ejectum, famâ omnino et bonis spoliatum. Haec igitur intuitus ille ac perpessus, amisso patrimonio, propter formidinem confestim, credo, *ἐπὶ κεφαλὴν ὠθεῖ ἐκ τοῦ θρόνου τοῦ ἐν τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ φιλοτιμίαν τε καὶ τὸ θυμοειδὲς ἐκεῖνο· ex animi sui throno et ambitionem illam et irae impetum dejicit*, tum humilior propter paupertatem factus, sese ad quaestum convertit et angusto admodum animo parce vivens, se-

(1) *De Rep.* IV. 435. E.

seque in obeundo negotio vexans, pecunias colligit. Ἆρ' οὐκ οἴει τὸν τοιοῦτον τότε εἰς μὲν τὸν θρόνον ἐκεῖνον τὸ ἐπιθυμητικόν τε καὶ φιλοχρήματον ἐγκαθίζειν, καὶ μέγαν βασιλέα ποιεῖν ἐν ἑαυτῷ, τιάρας τε καὶ στρεπτοὺς καὶ ἀκινάκας παραζωννύντα; *nonne putas hujuscemodi hominem in illo tunc animi throno cupiditatem atque avaritiam positurum, atque hanc, regis Persici instar, diademate, fimbriis, ense exornaturum?* Τὸ δέ γε, οἶμαι, λογιστικόν τε καὶ θυμοειδὲς χαμαὶ ἔνθεν καὶ ἔνθεν παρακαθίσας ὑπ' ἐκείνῳ καὶ καταδουλωσάμενος· *rationem autem, credo, et irae impetum humi hic illic depositum, servire huic cogit*, nihilque aliud inquirere sinit ac considerare, nisi unde e paucioribus pecuniis quam plurimae efficiantur, ut, praeter divitias et divites, nihil colat. Haec est φιλοτίμου νέου in φιλοχρήματον commutatio. (1)

Neglecta fere a philosophis est tota haec hominis apud Platonem in pejorem conditionem conversio. Nec mirum. Nam agi hoc loco unice de civitatum conversionibus videbatur: vix attendebatur iccirco, quidquid de hominis animo ejusque commutationibus occurrebat. Sunt autem reapse hae animi humani commutationes princeps harum disquisitionum argumentum. Ad *ethicam* enim proprie, non ad *politicam* totum hoc, ut vidimus, philosophi opus refertur. Et dici vix potest, quantâ ille diligentiâ naturaeque humanae perspicientiâ hominis ad vitia iter

(1) *De Rep.* VIII. 553. A. — 554. E.

iter exploraverit ac declaraverit. Summam habet, ut animadvertere jam coepimus, trium illorum, quae homini insunt, λογιστικοῦ, θυμοειδοῦς et ἐπιθυμητικοῦ, rationem, quae in aristocratico sive bono justoque homine consentiunt, in timocratico autem et oligarchico turbantur, ut in animo ipsorum veluti seditiones oriantur. Tum vero iter illud hominis ad vitia omnemque pravitatem attendamus diligenter. Fit ille primum, ut timocraticus iste, *superbus* atque *ambitiosus*, ὑψηλόφρων καὶ φιλότιμος ἀνήρ. (1) Dominari in eo τὸ θυμοειδὲς incipit, ut minus, quam par est, ratio auctoritatis habeat: excitantur cupiditates etiam, quibus gloriam unice et auctoritatem appetit. Sunt haec praeclarissimorum etiam virorum vitia, in quibus feruntur facile; verum vitia sunt tamen, iisdemque animus proclivis ad omnem pravitatem fit. (2) Nam, quod e civitatis timocraticae in oligarchiam conversione patet, cupiditates hac viâ a gloriae studio ad auri sacram famem convertuntur: quo accidit, ut θυμοειδὲς illud, quod excitare hominem ad generosa facinora solebat, solis inserviat cupiditatibus explendis, quae opibus inhiant, et nihil habent cum generositate atque animi magnitudine commune. Et vero efficitur simul, ut hinc deinceps in homine nul-

(1) *De Rep.* VIII. 550. B. (2) Nostro id proverbio exprimitur: *lapsui praecedit superbia.* Sed communis haec omnis est antiquitatis sententia: quamobrem Deus occurrit illic fere, nil magis in homine puniens, quam superbiam. V. Alb. de Jongh, *Disp. de Herodoti philosophia* p. 32.

nullum non cupiditatum genus excitetur, isque tandem, omni spretâ rationis auctoritate, nec quidquam habens ἐν τῷ θυμοειδεῖ praesidii, totus a cupiditatibus, et pervicacissimis quidem illis ac prorsus effrenatis, pendeat ac regatur. Verum hoc ut nobis demonstraret Plato, ad democratiam et tyrannidem animum nostrum convertendum censuit. Nos igitur pergamus illuc.

De democratia et viro democratico.

Oritur, ait, ex oligarchiâ democratia propter insatiabilem divitiarum cupiditatem. Nam, ut divites sunt, qui tali civitati praesunt, ita hi juvenes facile sinunt patrimonium suum negligere, ut emtionibus ac foenoribus eorum acquirentes bona, opulentiores etiam atque honoratiores fiant. Sic reddunt illos molles, delicatos, socordes, voluptatibus ac doloribus succumbentes. Fit autem, ut pauperes. ad hanc abjecti conditionem, divitum illorum luxum non ferentes, vel ipsi vel aliunde auxilia nacti seditiones moveant. In quibus si vicerint, statim democratia exsistit. Est autem illa hujusmodi. Liberi erunt omnes, libertatisque erit et παῤῥησίας plena civitas: licebit adeo unicuique id quod vult peragere. Quocirca pulcerrima videbitur haec reipublicae conditio, quippe quae perquam varia continet hominum genera. Porro divina illic erit civium vita, cum neque cogaris magistrati-

ti-

tibus fungi, si vel maxime possis, neque parere, si nolis, neque bellum gerere aliis bellum gerentibus, neque pacem agere agentibus aliis, nisi id placeat: imo vero, si qua te lex imperare vetet ac sententias ferre, nihilominus et imperes et sententias feras in judicio, modo hoc tibi visum fuerit. Quid autem de lenitate erga damnatos dicam? Homines in hac civitate videmus vel morte vel exsilio condemnatos, nihilominus urbem incolere ac prodire in medium, et saepe, quasi nemo id videat aut curet, herois instar per urbem incedere. Sic igitur suavissima erit haec respublica, ἰσότητά τινα ὁμοίως ἴσοις τε καὶ ἀνίσοις διανέμουσα· *aequalitatem quandam similiter aequalibus inaequalibusque distribuens.* (1)

Sit sane ita, prouti diximus: *hominem* in disquisitionibus hisce magis, quam *civitatem* resque civiles exploraverit philosophus: veruntamen, quod hanc attinet oligarchiae in democratiam conversionem, etiamsi hoc unum habuisset consilium, ut eam e verissimae politicae principiis adumbraret, rem sane perficere accuratius non potuisset. Cavendum autem, ne reprehensam exagitatamque a Platone democratiam putemus, qualis a Solone fuerat Athenis constituta ac deinceps ab optimis quibusque oratoribus Atticis, ab ipso Demosthene, laudata est ac commendata. Ipse eam in *Menexeno* celebravit. (2) De conversionibus hoc loco civitatum

a

(1) *De Rep.* VIII. 555. B. — 558. C. (2) *Menex.* 238.

a meliore ad pejorem conditionem agit: respicit igitur Atticae quidem reipublicae democratiam, verum eâ maxime conditione, qua suâ erat aetate. Quod ubi attenderimus, quadrare nobis haec democratici imperii descriptio in civitates omnes et regna videbitur, in quibus, spretâ auctoritate legum ac sursum deorsumque versatis omnibus, unam cuncti insano studio et ardore libertatem crepant. Accuratissime autem traditâ et veluti in tabula expressâ Atticae democratiae conditione, quam *admodum* sibi *notam* Glauco dicit, ad virum jam pergit Socrates, huic civitati similem, describendum. Quem sane locum attentius legisse, si interius explorare animi humani cupiditatumque rationem velimus, non pigebit.

Sic igitur pergit Socrates. Vide jam, inquit, quis talis vir sit: vel primum, prouti in republica fecimus, investigandum est, quonam pacto exsistat. Avari atque oligarchici patris filius primum quidem cupiditates coërcebit, quae non necessariae sunt, quo magis opes cumulet: idem vero, ubi, parca ac rudi ratione educatus, aliorum voluptates luxuriemque attendere ac degustare coeperit, facile totus commutabitur. Continuo repugnabit sibimet ipse, quum alio tempore patris, alio luxuriosorum hominum vita eum teneat: tum vero, subeuntibus adolescentis animum, rudem plane et doctrinâ vacuum, nullis non voluptatibus, cupiditates tandem *κατέλαβον τὴν τῆς ψυχῆς ἀκρόπολιν*, *arcem illic ceperint*. Quodsi ab amicis subsidium subinde aliquod

la-

laborant animo submittatur, *κλειϛάντες οἱ ἀλαζόνες λόγοι τὰς τοῦ βασιλικοῦ τείχους ἐν αὐτῷ πύλας*, *superbae petulantesque rationes*, *clausis regii in eo muri portis*, neque subsidium admittunt neque legatos, privatorum senum monita, excipiunt, sed ipsae proelio superant: et pudorem quidem appellantes *stoliditatem*, in exsilium mittunt, temperantiam vero *ignaviam* appellantes convicantesque ejiciunt, modestiam quoque in moribus et in sumtibus moderationem, tamquam *rusticitatem* et *illiberalitatem*, penitus detestantur ac fugant: ipsae vero cum nullis non futilibus cupiditatibus invalescunt. Post haec petulantiam, licentiam, prodigalitatem, impudentiam ingenti catervâ coronatas deducunt, extollentes illas applaudentesque: petulantiam *ingenuam educationem*, licentiam *libertatem*, prodigalitatem *magnificentiam*, impudentiam *fortitudinem* vocantes. Sic transit juvenis ad dissolutam prorsus licentiam, et vitam agit huic morum mutationi consentaneam. (1)

Quod diximus, ethicam proprie contineri *Politiâ* Platonis, talem autem illam esse, qualis apud alios philosophos haud facile reperias, id, ni fallor, legendis his omnibus animoque recolendis, verissimum nobis videbitur. Quis enim unquam similem in modum ad civitatum effigiem mores hominis exegit? Sic autem effecit ille, ut, quod in civitatibus corruptis omnium in oculos incurrit, idem in

(1) *De Rep.* VIII. 558. C. — 562. A.

in animo hominis, ubi ad pejorem conditionem inclinat ac pronus deinde praecepsque proruit, luce clarius animadvertamus. Mitto, de quibus jam monui, tria illa in animo hominis, *τὸ λογιστικὸν, θυμοειδὲς* et *ἐπιθυμητικόν*: quorum in optimo viro consensum et in corrupto dissensum ac veluti tumultus et seditiones, nisi civitatum adhibita specie, tanta nobis perspicuitate docere non potuisset; quod vero animi dubitationes attinet, ubi diversis agitatur, nunc in meliorem, tum vero in deteriorem partem, studiis, illudque reapse percipit:

—— video meliora proboque,
deteriora sequor:

quo illud pacto tam nobis manifesto diligenterque potuisset demonstrare, quam uti fecit, civitate nobis ad spectandum proposità, quae non una, sed in duas esset partes distracta? Quid? quod non solum *θυμοειδές* illud, quod nobis inest, *custodibus* civitatis, sed cupiditates etiam nostras *multitudini* comparavit? In seditionibus civitatum ac regnorum quid efficiat fere multitudo vilissimorumque hominum turba et colluvies, novimus: quid autem ad agitationes animi internasque seditiones cognoscendas interius, adhiberi aptius efficaciusque potest, quam civitas tumultibus agitata? Nec vero finxit ingenio Plato hanc animi cum civitate comparationem: reposita est in nullius non linguae vocibus dictionibusque, quae a civitatibus ductae ad animi motus diversos significandos adhiber-

bentur. Illud autem nondum commemoravi, quod in his praecipuum est, expressam ita a Platone esse, certe effici plane ex ejus civitatum descriptione posse, verissimam cum civitatis tum hominis *libertatem*. Quod ut percipiamus animo, tyrannidem deinceps virumque ei similem, ut exstat in *Politia*, contemplari juvabit. Primum vero de democratiae in hanc pessimam civitatem conversione agamus.

Democratiae in tyrannidem conversio.

Recte hoc vidit philosophus, illud ipsum, quod in civitatibus maximo habetur loco, ubi nimium est, ad ejus lapsum et perniciem evalescere. Nonne eodem fere modo, sic pergit apud eum Socrates, ex democratia tyrannis, quo ex oligarchia democratia, exsistit? Illic nempe nimia divitiarum cupiditas democratiam progenuit: similiter hic nimius libertatis ardor tyrannidis caussa est. Fit autem illud, cum inexplebiles populi fauces exaruerunt libertatis siti, malisque usus ille ministris, non modice temperatam, sed nimis meracam libertatem sitiens hauserit; tum magistratus et principes, nisi valde lenes et remissi sint, et large sibi libertatem ministrent, insequitur, insimulat, arguit: praepotentes, reges, tyrannos vocat. Eos autem, qui in magistratu privatorum similes esse velint, ferunt laudibus et mactant honoribus, ut necesse sit, in

ejus-

ejusmodi republica plena libertatis esse omnia: ut et privata domus omnis vacet dominatione, et hoc malum usque ad bestias perveniat: denique ut pater filium metuat, filius patrem negligat: absit omnis pudor, ut plane liberi sint: nihil intersit, civis sit an peregrinus: magister ut discipulos metuat et iis blandiatur: spernantque discipuli magistros: adolescentes ut senum sibi pondus assumant, senes autem ad ludum adolescentium descendant, ne sint iis odiosi ac graves. Ex quo fit, ut etiam servi se liberius gerant: uxores eodem jure sint, quo viri; quin tantâ libertate canes etiam et equi, aselli denique, liberi sint, sic incurrant, ut iis de via decedendum sit. Ergo ex hac infinita licentiâ hoc oritur, ut ita fastidiosae mollesque mentes evadant civium, ut, si minima vis adhibeatur imperii, irascantur et perferre nequeant: ex quo leges quoque incipiunt negligere, ut plane sine ullo domino sint. Haec igitur egregia illa et pulcra respublica est, ex qua tyrannis nascitur. Scilicet ἡ ἄγαν ἐλευθερία ἔοικεν οὐκ εἰς ἄλλό τι ἢ εἰς ἄγαν δουλείαν μεταβάλλειν καὶ ἰδιώτῃ καὶ πόλει, *nimia libertas haud in aliud quid videtur, quam nimiam in servitutem abire, tam privato homini, quam civitati.* (1)

Quid efficerent in civitatibus tyrannides, animadvertere facile Plato cum Athenis, tum aliis in rebus publicis Graeciae, tum in primis Syracusis potuit. Illud vero unice philosophiae debuit, ut hoc modo ori-

(1) *De Rep.* VIII. 562. A. — 564. A. Cf. Cic. *de Rep.* I. 43.

originem earum ortumque e re contrariâ, e nimiâ libertate, duceret. Quod viderat jam quodammodo politicae ille apud Graecos non minus, quam historiae parens, Herodotus. (1) Idem autem a Platone demum et perspectum totum est et recte explicitum. Quod sane placitum, dici non potest, quam late per omnem veterum politicam patuerit. Expressit Livius ipsa Platonis verba in hisce: *ex diutina siti nimis avide meram haurientes libertatem.* (2) Cicero autem in dialogo, quem de republica scripsit, sic inducit hac de re Scipionem dicentem, ut Latine is reddere totam Platonis sententiam enitatur. *Tum fit illud, quod apud Platonem est luculente dictum, si modo id exprimere Latine potuero: nam difficile factu est, sed conabor tamen.* (3) Sequuntur, quae nos modo in vertendo Platone usurpavimus; addit, *puto enim tibi haec esse nota.* Ad haec autem Laelius: *vero mihi*, inquit, *notissima.* Sed ut Plato haec interiori philosophiae studio debuit, ita Cicero hoc sese ex eodem fonte et maxime ex Platone hausisse confessus est, quum Romae exortâ ex iisdem caussis Caesaris tyrannide, semet ipse consolaretur. *Dabunt igitur mihi veniam mei cives vel gratiam potius habebunt, quod, cum esset in unius potestate respublica, neque ego me abdidi, neque deserui, neque afflixi, neque ita gessi, quasi homini aut temporibus iratus: neque ita por-*

(1) Herod. III. 82. Cf. Diatr. mea in *civit. antiquas* p. 71.
(2) Liv. XXXIX. c. 26. V. Ast. ad Plat. *de Rep.* VIII. 562. C. (3) Cic. *de Rep.* I. 43.

porro aut adulatus aut admiratus fortunam sum alterius, ut me meae poeniteret. Id enim ipsum a Platone philosophiaque didiceram, naturales esse quasdam conversiones rerum publicarum, ut eae tum a principibus tenerentur, tum a populis, aliquando a singulis. (1) Sed satis haec de tyrannidis origine. Disquirendum de ipsâ hac pessima est civitatis conditione.

De tyrannide.

Uti in hac infinita omnium licentia calumniae, accusationes, lites ac contentiones oriuntur, consuevit populus unum aliquem sui defensorem creare, eumque ut servatorem laudare, sibique praeficere. Accidit autem, ut is primum quidem faveat arrideatque cunctis, deinde vero, ut ab insidiis inimicorum tutus sit, custodes quosdam corporis expetat, ut salvus ipsis sit populi auxiliator. Dant autem illi, *δείσαντες μὲν ὕπερ ἐκείνου, θαῤῥήσαντες δὲ ὕπερ ἑαυτῶν, de illo solliciti, de semet ipsis autem securi.* Ille vero, quo magis auctoritatem sustentet, bella fere movet, ut duce atque imperatore populus indigeat. Porro attendere eum oportet, quis in civitate fortis, quis magnanimus, quis prudens, quis dives sit. Hos scilicet metuit, nec vivit tranquille, donec universos summoverit. Talis felicissima est illa civitatis conditio, quae tyran-

(1) *De Divin* II. 2.

L

rannica vocatur. Nempe ὁ δῆμος φεύγων καπνὸν δουλείας ἐλευθέρων, εἰς πῦρ δούλων δεσποτείας ἂν ἐμπεπτωκὼς εἴη, ἀντὶ τῆς πολλῆς ἐκείνης καὶ ἀκαίρου ἐλευθερίας τὴν χαλεπωτάτην τε καὶ πικροτάτην δούλων δουλείαν μεταμπισχόμενος· *populus servitutis liberorum hominum fugiens fumum, in flammam servorum dominationis incidit, loco ingentis illius et importunae libertatis durissimam acerbissimamque servorum servitutem subiens.* (1)

Non est in veterum philosophorum politicâ locus, qui tam fuse ab ipsis est tamque accurate expositus, quam locus hic de tyrannide. Quod ex antiquarum conditione rerumpublicarum, quae omnes tandem in tyrannides abierunt, intelligitur facile. Cavendum iccirco in primis arbitrabantur, ne quis in civitate novas res moliretur, imo vero, ne vel paullisper se quis prae civibus suis efferret: unde ostracismus, petalismus, similia apud veteres instituta, eo spectantia maxime, ne oriretur in civitate tyrannis: tum etiam existimatio et gloria tyrannicidarum, in quorum honorem statuae poni solebant. Itaque Cicero aemulatus fere esse cum Platone videtur, ubi tyranni imaginem adumbrat. *Tyrannus*, ait, *quo neque tetrius neque foedius nec dîs hominibusque invisius animal ullum cogitari potest: qui, quamquam figurâ est hominis, morum tamen immanitate vastissimas vincit belluas. Quis enim hunc hominem rite dixerit, qui sibi cum suis ci-*

(1) *De Rep.* VIII. 565. C. — 569. C.

civibus, qui denique cum omni hominum genere nullam juris communionem, nullam humanitatis societatem velit? (1) Sed ex iisdem illis, quae veteres de hoc pessimo civitatis statu monuerunt, ipsa etiam, quam significamus, rerumpublicarum *ratio* et *natura*, quae proprie fuerit, effici potest: efficitur in primis, quam esse verissimam veteres *libertatem civilem* existimaverint. Cicero civitatem, in qua tyrannis obtinet, non tantum male se habere, intusque peste laborare, sed *nullam* esse, affirmat: nam ubicumque nulla habetur legum aut justitiae, sed unius unice viri ratio, illic rempublicam, i. e. *rem populi* desiderari. Quo magis patet, ad rationem propriam civitatum, imo vero ad earum naturam pertinere, quod posuit Plato et Cicero inculcat fere, *τὰ φίλων κοινὰ*, communia esse omnibus omnia debere: quod non solum ad suffragiorum jus, sed universe ad legum jurisque aequabilitatem refertur. Itaque per tyrannides perierunt civitates antiquae, floruerunt vero et viguerunt hac juris communione. Quod rite vidit Sosicles apud Herodotum, ac reapse Athenae in utramque partem cum aetate Pisistrati et Pisistratidarum, tum post expertae sunt. In concione sociorum Lacedaemonii suadebant, ut, quo infirmior redderetur respublica Atheniensium, Hippias iis redderetur; Sosicles vero, imo vero, ajebat, coelum sub terram subibit et terra supra coelum erit sub-

(1) Cic. *de Rep.* II. 26.

sublimis, hominesque habitabunt in mari, et pisces domicilium occupabunt hominum, quando vos quidem, Lacedaemonii, juris aequabilitate sublata, tyrannides in civitates reducere paratis: quo nihil est in hominibus iniquius, nihil sceleratius. (1)

Illud scilicet recte perspiciebant illi, labefactari in civitatibus, tyrannide exortâ, civium vim, restitutâ vero et auctoritate legum et aequalitate, vigorem simul civibus restitui. Quod autem verissimam, quam diximus, civium in civitatibus antiquis libertatem attinet, ex nullâ re illa magis, quam ex hac Platonicâ tyrannidis descriptione patet. Tantum abest, ut ista sit, quam in democraticis civitatibus crepant omnes, ut haec ad communem omnium servitutem tendat: imo vero, quo longius ab istâ distat, quoque arctius cum legum ac magistratuum obedientia conjuncta est, eo rectius appellari *verissima civitatis libertas* potest. Et hinc quidem quae vero item nomine *hominis* dicenda *libertas* sit, efficitur: quod quo nobis manifestius fiat, tyrannidi jam comparemus pessimum hominum, virum tyrannicum.

De viro tyrannico. Qua ratione fit?

Uti e democratia tyrannis, ita e democratico viro tyrannicus fit. In hac autem disquisitione Pla-

(1) Herod. V. 91. Cf. Diatr. p. 65.

Plato cupiditates esse accurate distinguendas censuit. Quum de ratione quaerebatur, quemadmodum ex oligarchico homine democraticus oriretur, in necessarias illas et non necessarias divisit: hîc autem non necessarias in *παρανομοὺς*, quae possunt coërceri, et *ἰσχυροτέρας vehementiores*, distinguit. Vehementiores hasce tales esse maxime dicit, quales in somnis subinde excitantur, quando reliqua pars animi, quae rationis est particeps ac mansueta obtinetque principatum, obdormivit; illa autem, quae immanis est ac fera, vel vino vel cibo repleta, trepidat abactoque somno longius procedere studet suoque ingenio satisfacere; tum vero haec nil non facere sustinet. Omnia huic visa objiciuntur, mente ac ratione vacua, ut aut cum matre corpus miscere videatur, aut cum quovis alio vel homine vel deo, saepe belluâ: atque etiam trucidare aliquem et impie cruentare, multaque facere impure atque tetre cum temeritate atque impudentiâ. Patet hinc, quam vehemens, quam immane, quam dirum cupiditatum genus homini insit: id maxime animadvertendum, ubi ortum tyrannici viri consideramus. Finge juvenem, democratici viri filium, similiter atque ipsius patrem, multis variisque cupiditatibus agitatum: primum quidem in omnes partes distrahetur: deinde vero, quum tyrannidis fautores adolescentem existimaverint non alia posse ratione contineri, *amorem* ei quemdam indere nituntur, *προςάτην τῶν ἀργῶν καὶ τὰ ἕτοιμα διανεμομένων ἐπιθυμιῶν*, praesidem otiosorum atque li-

bi-

bidinem illi subministrantium desideriorum. Ubi vero susurrantes circa ipsum cupiditates caeterae, refertae nidore, unguentis, coronis ac mero, coaugent aluntque desiderium illud, tum jam hic animi praeses furit omnino dementiâque fervet, ac stipatus inde satellitibus stimuloque percitus, si quas intra se frugales et verecundas opiniones cupiditatesque offenderit, protinus exstirpat expellitque, donec temperantiam omnem animo ejecerit seque nova insaniâ repleverit. Hanc ob caussam amor *tyrannus* dictus olim est. (1)

In his Plato, uti cernimus, iter hominis ad vitia omnemque pravitatem absolvit tandem. Quo in negotio quid amoris illo, quem describit, furore spectaverit, e *Phaedro* et *Symposio* intelligitur. Πάνδημος est iste scilicet, qui hominem sic ad turpissima, ut οὐράνιος ad pulcerrima quaeque et honestissima, adducit. Idem autem ille vilis abjectusque amor, ut in *Phaedro* poëtica est ratione descriptus, ita hîc philosophâ hacce de naturâ humanâ disquisitione, efficitur, qualis sit proprie, quamque vim ad caeteras cupiditates omnes incendendas totumque hominem et regendum tyranni instar et penitus corrumpendum, habeat. Quo magis ethicae locum philosophus, qui est de virtutibus ac vitiis maximeque de animi depravatione, plene tractasse videtur. Sed in vita potissimum tyrannici viri hic stimulus amoris apparet: quod, age, describat nobis deinceps Socrates.

(1) *De Rep.* IX. 571. A. — 573. B.

Vita viri tyrannici.

Fit igitur, ait, hunc in modum talis vir. Qui autem eo pervenerunt, festis, comessationibus, congressibus, scortis caeterisque hujusmodi omnibus indulgent, *ὧν ἂν Ἔρως τύραννος ἔνδον οἰκῶν διακυβερνᾷ τὰ τῆς ψυχῆς ἅπαντα· quorum tyrannus Amor, intus animi incolens penetralia, regit omnia.* Itaque multae dies noctesque vehementes cupiditates, multorum indigae, pullulant. Cito igitur, si qui proventus exstiterint, consumuntur. Post haec utique foenora et patrimonii dissipatio. Ubi vero deficiunt omnia, necesse est cupiditates vociferari atque conqueri, quae quidem frequentes ardentesque in animo delitescunt; *αὐτοὺς* (1) *δ' ὥσπερ ὑπὸ κέντρων ἐλαυνομένους, τῶν τε ἄλλων ἐπιθυμιῶν, καὶ διαφερόντως ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἔρωτος, πάσαις ταῖς ἄλλαις, ὥσπερ δορυφόροις, ἡγουμένου, οἰστρᾷν· ipsos autem, veluti stimulis quibusdam agitatos, cum caeteris libidinibus, tum ipso praesertim Amore, qui reliquis omnibus, tanquam dux, praeest, in furorem adigi*, efferrique ad explorandum, si quis quidquam possideat, quod vel fraude surripi vel vi eripi possit. Hinc furta, hinc rapinae, hinc crimina et flagitia, ut ausint adeo et domi parentes verberibus caedere et foris magistratus laedere, ipsa adeo Deorum templa ac sacra violare. (2)

Quae vero nomine dicenda in civitate libertas sit,

c

(1) Sic legendum pro *τοὺς* videtur. (2) *De Rep.* IX. 573. C. — 576. B.

e tyrannide, ut descripta a Platone est, effici in primis posse, animadvertimus; ex hac autem tyrannici viri descriptione non minus, credo, quae hominis, sive, ut nos loquimur, *moralis* sit libertas, intelligitur. Ethicae apud nos doctores hominem esse dicunt naturam moralem, quippe moralis libertatis participem: et recte quidem illi, quo magis inde efficiant, posse semet ipsum corrigere ac perficere hominem. Ego vero non ausim id universe de hominum genere usurpare. Nam pauci admodum, si rem rite perspexerimus, reapse liberi sunt: caeteri libertate morali carent. Regi enim sese a cupiditatibus libidinibusque suis ita patiuntur, ut prorsus sint iis submissi. Nec vero id vehementissimis tantum vilissimisque cupiditatibus tribuendum est; similiter imperium in nos exercent ac dominantur plane cum minus abjecta honestioraque studia, tum opiniones praejudicatae. His autem quis tandem mortalium est, qui plane se liberum possit praedicare? Quamobrem non magis libera, quam sapiens aut perfecta natura, homo dicendus est, quippe non magis libertatis moralis, quam sapientiae ac perfectionis particeps. Et vero tyrannicus iste homo belluae est potius, praedae inhiantis suae suique impotentis prorsus, quam liberae naturae similis. Quodsi quaerimus, quemadmodum fieri homo libertatis moralis particeps possit, ab hoc in primis immani ferissimoque viro conjectura petenda est, ut, quae justi sit viri conditio, assequamur. Prouti in illo omni aucto-

ri-

ritate destituta ratio est, atque, ad hanc ferme delendam, *τὸ θυμοειδὲς* vi suâ *τὸ ἐπιθυμητικὸν* juvat ac corroborat, ita in hoc submissae rationi cupiditates sunt, imperat ratio, opemque ei *θυμὸς* affert ad animum totum recte gubernandum. Hic autem ille est, qui verissime demum dici libera natura, *homo liber*, possit, quemque omnes imitari, qui libertatis moralis participes esse cupiunt, oportet. Talis scilicet Socratica illa est *αὐταρκεία*, imo *αὐτοκρατεία*, quam praeclare in *Menexeno* descripsit Plato. *Ὅτῳ γὰρ ἀνδρὶ εἰς ἑαυτὸν ἀνήρτηται πάντα τὰ πρὸς εὐδαιμονίαν φέροντα ἢ ἐγγὺς τούτου, καὶ μὴ ἐν ἄλλοις ἀνθρώποις αἰωρεῖται ἐξ ὧν ἢ εὖ ἢ κακῶς πραξάντων πλανᾶσθαι ἠνάγκασται καὶ τἀκείνου, τούτῳ ἄριστα παρεσκεύασται ζῆν· οὗτός ἐστιν ὁ σώφρων καὶ οὗτος ὁ ἀνδρεῖος καὶ φρόνιμος· οὗτος γιγνομένων χρημάτων καὶ παίδων καὶ διαφθειρομένων, μάλιστα πείσεται τῇ παροιμίᾳ· οὔτε γὰρ χαίρων οὔτε λυπούμενος ἄγαν φανήσεται διὰ τὸ αὐτῷ πεποιθέναι.* (1) Quem locum diserte expressit Cicero: *nam cui viro ex se apta sunt omnia, quae ad beate vivendum ferunt, nec suspensa aliorum aut bono casu, aut contrario, pendere ex alterius eventis et errare coguntur, huic optime vivendi ratio comparata est: hic est ille moderatus, hic fortis, hic sapiens, hic et nascentibus et cadentibus cum reliquis commodis, tum maxime liberis, parebit et obediet praecepto illi veteri:*

Neque enim laetabitur umquam, nec moerebit nimis,
Quod semper in se ipso omnem spem reponet sui. (2)

Sed

(1) *Menex.* 247. E. (2) Cic. Tuscul. V. 12.

Sed explorata ita in omnem partem, adhibenda in primis civitatum imagine, natura humana, accedendum eo tandem existimat Socrates, quo omnis haec tetendit disputatio, ut, quae justitiae sit ac vitae beatae ratio, exquiramus. Qua de re ut pronunciari aliquando recte vereque possit, justissimum tandem virum cum injustissimo committit.

Uter tandem beatior? Justusne ille, an omnium hic hominum injustissimus, tyrannicus vir?

Illud continuo tenendum censet Socrates, non speciem externam, sed interiorem conditionem justi injustique viri considerandam esse. Si tyrannicam civitatem, inquit, cognoscere velimus, non ejus speciem admirabimur, ad solum tyrannum respicientes aut ad eos paucos, qui cum eo rerum potiti sunt; sed, ut decet, omnem penitus civitatem ingressi, lustrabimus singula et ad cuncta conversis oculis, feremus sententiam. Pariter ad virum tyrannicum cognoscendum, illi permittendum judicium, qui cogitatione se possit in hominis mentem insinuare, ejusque mores interius perspicere: non, qui, ut pueri solent, exteriora intuens obstupescat, quum tyrannicam illam adspicit pompam et magnificentiam, ad quam illi sese apud eos, qui externa spectant, effingunt. (1) Quibus dictis, judicium Socrates cum Adimanto utriusque cum civita-

ta-

(1) *De Rep.* IX. 576. D.

tatis, tum viri, instituit. Principio rogat, *liberam* civitatem tyrannicam dices, an *servam?* — Maxime omnium servam. — Veruntamen in ea dominos et liberos animadvertis. — Animadverto; sed exiguum est istud: universum vero in ipsâ, et praestantissimum genus, turpiter est et misere servum. — Quodsi vir civitati similis est, pariter ejus animus illiberalitatis ac servitutis erit plena, ac probabile est, eas animi partes in illo servire, quae praestantissimae sunt, exilem vero partem, ignavissimam et dementissimam, dominari. — Omnino. — Quid igitur? *δούλην ἢ ἐλευθέραν τὴν τοιαύτην φήσεις εἶναι ψυχήν; servum an liberum esse dices talem animum?* — Servum. — Atqui serva et tyranno subdita civitas minime, quae vult, agit. — Minime. — Sic autem animus tyrannicus minime, quae vult, efficiet; *ὑπὸ δὲ οἴστρου ἀεὶ ἑλκομένη βίᾳ, ταραχῆς καὶ μεταμελείας μεστὴ ἔσται· sed stimulo semper percitus violento, perturbatione poenitentiaque redundabit.* Huc igitur et ad caetera, quae his conjuncta sunt, respiciens, nonne et civitatem et virum longe miserrimâ esse conditione dicis? — Dico equidem. (1)

Hinc porro Socrates de singulorum, quos descripsit, virorum conditione agit, instituitque de iis, ac si in ludis chororum praemii reportandi caussa concertassent, solemne judicium. Age, ait, Adimante, quemadmodum judex omnia conspiciens, de singulis judicat, ita tu jam profer, qui tuo judi-

(1) *De Rep.* IX. 577. B. — 578. B.

dicio primus felicitate, qui secundus sit: caeterosque deinceps judica, *βασιλικὸν, τιμοκρατικὸν, ὀλιγαρχικὸν, δημοκρατικὸν, τυραννικόν.* — Haud sane difficile hoc judicium est: uti enim ingressi sunt, sic ego eos, tamquam choros, virtute ac pravitate, felicitate ac contrario, comparo inter se et judico. — Praeconemne igitur conducemus, an ego pronunciabo, *ὅτι ὁ Ἀρίστωνος υἱὸς τὸν ἄριστόν τε καὶ δικαιότατον, εὐδαιμονέστατον ἔκρινε· τοῦτον δ' εἶναι τὸν βασιλικώτατον καὶ βασιλεύοντα αὑτοῦ· τὸν δὲ κάκιστόν τε καὶ ἀδικώτατον, ἀθλιώτατον· τοῦτον δ' αὖ τυγχάνειν ὄντα, ὃς ἂν τυραννικώτατος ὢν, ἑαυτοῦ τε ὅτι μάλιστα τυραννῇ καὶ τῆς πόλεως· Aristonis filium virum optimum et justissimum esse judicasse beatissimum: esse autem hunc hominem maxime omnium regium seque ipsum regentem; pessimum vero et iniquissimum, esse miserrimum: talem autem esse, qui maxime tyrannus sit, seque ipsum et civitatem tyrannide premat.* (1)

De utriusque hominis interna animi conditione.

Poëseos ferme Pindaricae colorem in hoc veluti athlothetarum judicio de prolatis viris agnoscimus; sed nemo haec facile, quae adduximus, tum etiam quae haec subsequuntur, diligentius legerit, quin ducta illa omnia esse videat ex interiore naturae hu-

(1) *De Rep.* IX. 580. A. — C.

humanae indagatione. Factum autem ita est, ut sponte hinc Plato justissimi viri atque injustissimi interiorem animi conditionem, imagine informandâ declararet, atque ita quidem nos de gravissimâ caussâ idoneos judices redderet. Sic enim porro apud eum Socrates. Esto, inquit, postquam huc disputando devenimus, iteremus, quae a principio dicta sunt, unde huc sumus delati: dictum autem est, injuste agere illi prodesse, qui cum perfectum in modum injustus sit, justus tamen habetur. Hac igitur de re ut recte judicemus tandem, sermone fingamus animi imaginem, ut, qui ista dixit, sciat, quid dixerit. — Qualem dicis imaginem? — Talem aliquam, qualem antiqui informarunt Chimaeram, Scyllam, Cerberum, similes, e variis formis conflatas. Finge igitur primum bestiae formam, variae admodum, et capita circumcirca multa habentis, partim mansuetorum, partim agrestium animalium, quae ipsa per se producit atque alit. Huic adjungi deinceps cum leonis, tum etiam hominis formam. Tribus autem istis extrinsecus humanam figuram circumda. Jam vero illi, qui asserit, prodesse homini injuste agere, juste vero vivere non prodesse, dicamus, cum nihil aliud asserere, *ἢ λυσιτελεῖν αὐτῷ, τὸ παντοδαπὸν θηρίον εὐωχοῦντι, ποιεῖν ἰσχυρὸν καὶ τὸν λέοντα· τὸν δὲ ἄνθρωπον λιμοκτονεῖν καὶ ποιεῖν ἀσθενῆ, ὥςε ἕλκεσθαι ὅπῃ ἂν ἐκείνων ὁπότερον ἄγοι· nisi prodesse illi, ut, bestiam illam in semet ipso multiplicem pascens, et ipsam et leonem robustiorem efficiat; hominem vero fame perire sinat* at-

atque enervet, ut propter imbecillitatem distrahatur, quocunque ipsum illa rapiunt. Quodsi contra quis statuit, utile esse juste agere, dicamus, hunc statuere, id agendum ipsi esse, *ὅθεν τοῦ ἀνθρώπου ὁ ἐντὸς ἄνθρωπος ἔςαι ἐγκρατέςατος· καὶ τοῦ πολυκεφάλου θρέμματος ἐπιμελήσεται, ὥςπερ γεωργὸς, τὰ μὲν ἥμερα τρέφων καὶ τιθασσεύων, τὰ δὲ ἄγρια ἀποκωλύων φύεσθαι, ξύμμαχον ποιησάμενος τὴν τοῦ λέοντος φύσιν, καὶ κοινῇ πάντων κηδόμενος, φίλα ποιησάμενος ἀλλήλοις τε καὶ αὑτῷ, οὕτω θρέψει· ut qui intus ipsi homo inest, totum hominem, quoad ejus fieri maxime potest, regat: isque feram illam, multis capitibus insignem, coloni instar, curet, mansueta in illâ animalia alens ac fovens, ferocia vero ne increscant impediens, adhibens ad recte hoc efficiendum leonis vim ac fortitudinem: sic autem omnium curam gerens, in concordiam cunctis et invicem et secum redactis, se alat atque educet.* (1)

Quid maxime conferre ad bene beateque vivendum videtur?

Quemadmodum sit homini vivendum, ut bene beateque vivere dici possit, ex hac utriusque hominis, optimi et pessimi, specie, intelligitur. Sed non dimisit gravissimum argumentum Plato, anteaquam hanc optimam vitae rationem pluribus exposuisset. Et vero habebat ille, quae de rectâ hominis ad veram felicitatem *institutione* adderet hisce: quod

(1) *De Rep.* IX. 588. A. — 589. B.

quod philosophiae, quam colebat, unum omnium maxime conveniebat. Pergat igitur deinceps apud eum in hunc modum Socrates. Si quis, ait, quae diximus, reprehendit, placide ipsi, non enim lubens peccat, persuadeamus, sic interrogantes: nonne, o bone, et honesta vitae instituta et turpia, ob talia quaedam esse dicimus? honesta, quandoquidem homini, imo divino, quod inest homini, ferinam naturam subjiciunt: turpia autem, quod agresti, quod nobis est, mansuetum mancipant? Consentiet, necne? — Consentiet, si mihi crediderit. — Estne quis, cui prosit hac ratione injuste aurum accipere, si quidem accidit, ut, cum accipit aurum, praestantissimam sui partem ignobilissimae servire cogat? Sane, si accipiens aurum, filium suum vel filiam mancipium efficeret agrestium et improborum hominum, haudquaquam accepisse prodesset, etiamsi adeo quam plurimum esset nactus; sin vero partem sui divinissimam parti profanissimae scelestissimaeque servire cogit, nonne miser is erit, multoque majori damno suo auri muneribus corruptus, quam Eriphyle, quae, ut salutem mariti proderet, monile illud accepit? — Longe sane majore, ut ego tibi pro illo respondeam. — Nonne intemperantia propterea fere culpata est, quoniam in eâ *τὸ δεινὸν καὶ τὸ μέγα ἐκεῖνο καὶ πολυειδὲς θρέμμα πέρα τοῦ δέοντος ἀνίεται; dira illa ingensque et multiplex fera, ultra quam decet, remittitur?* Contumacia autem et insolentia nonne hanc ob caussam improbatur, quod *τὸ λεοντῶδές τε καὶ ὀφεῶδες αὔξηται καὶ συντείνηται ἀναρμόστως; leoni-*

ninum et serpentinum illud genus supra modum increscit atque invalescit? Tum etiam nonne infamem quem reddit sordida vita, ὅταν τὶς ἀσθενὲς φύσει ἔχῃ τὸ τοῦ βελτίστου εἶδος, ὥστε μὴ ἂν δύνασθαι ἄρχειν τῶν ἐν αὐτῷ θρεμμάτων; *ubi quis, quod optimum in homine est, infirmum habet, ut non possit in bestias, quae in ipso sunt, dominari?* Ergo, ut hujusmodi vir a tali quodam duce regatur, a quali optimus quisque regitur, nonne servum ipsum esse debere dicimus optimi viri, ἔχοντος ἐν αὐτῷ τὸ θεῖον ἄρχον, *qui divinum in se ipso imperatorem habet?* Praestat enim cuique, divino sapientique principi subjici, maxime quidem, si talem in se ipso habeat; si non habeat, principi exteriori: ἵνα εἰς δύναμιν πάντες ὅμοιοι ὦμεν καὶ φίλοι, τῷ αὐτῷ κυβερνώμενοι· *ut omnes simus, quoad ejus fieri potest, consimiles et amici, ab eodem principe gubernati.* Huc scilicet et *lex* respicit, cum omnibus civibus aeque consulit, et *puerorum institutio*, τὸ μὴ ἐᾷν ἐλευθέρους εἶναι, ἕως ἂν ἐν αὐτοῖς, ὥσπερ ἐν πόλει πολιτείαν καταστήσωμεν, καὶ τὸ βέλτιστον θεραπεύσαντες, τῷ παρ' ἡμῖν τοιούτῳ ἀντικαταστήσωμεν φύλακα ὅμοιον καὶ ἄρχοντα ἐν αὐτῷ· καὶ τότε δὴ ἐλεύθερον ἀφίεμεν· *cum eos liberos esse non sinimus, donec in iis, tamquam in civitate, rempublicam constituerimus, optimamque ipsorum partem colentes, optimâ nostri parte similem in illâ quemdam et custodem et imperantem creaverimus: tum demum eos liberos esse permittimus.* (1) Divinae hae

(1) *De Rep.* IX. 589. C. — 590. D.

hae profecto sententiae sunt, e quibus et Ciceronianum illud fluxit *pro Cluentio:* (1) *legum servi sumus ut liberi esse possimus:* et praeclarum Plutarchi prooemium, libello *de audiendis philosophis* praemissum, ubi sic alloquitur Nicandrum suum: Σὺ δὲ πολλάκις ἀκηκοὼς, ὅτι ταυτόν ἐςι τὸ ἕπεσθαι θεῷ καὶ τὸ πείθεσθαι λόγῳ, νόμιζε τὴν εἰς ἄνδρας ἐκ παίδων ἀγωγὴν, οὐκ ἀρχῆς εἶναι τοῖς εὖ φρονοῦσιν ἀποβολὴν, ἀλλὰ μεταβολὴν ἄρχοντος, ἄντι μισθωτοῦ τινος ἢ ἀργυρωνήτου, θεῖον ἡγεμόνα τοῦ βίου λαμβάνουσι, τὸν λόγον· ᾧ τοὺς ἑπομένους ἄξιόν ἐςι μόνους ἐλευθέρους νομίζειν. Μόνοι γὰρ ἃ δεῖ βούλεσθαι μαθόντες, ὡς βούλονται ζῶσι. Ταῖς δὲ ἀπαιδεύτοις καὶ παραλόγοις ὁρμαῖς καὶ πράξεσιν ἀγεννὲς ἔνεςι καὶ μικρὸν ἐν πολλῷ τῷ μετανοοῦντι τὸ ἑκούσιον. *Tu vero, qui saepenumero audivisti, idem esse Deum sequi et parere rationi, existimare debes, eos, qui sanâ sunt mente, ita judicare, se, quum a pueritiâ ad virilem procedunt aetatem, non abjicere imperium, sed mutare imperatorem, quum pro magistro mercede conducto aut aere emto, divinum vitae ducem accipiunt, rationem: cui qui parent, soli digni sunt qui liberi existimentur. Soli enim hi vivunt ut volunt, quippe qui, quid velle debeant, didicerunt. Ineruditae autem et rationis expertes animi incitationes atque actiones, exilem quamdam et ignobilem voluntatis libertatem, multâ cum poenitentiâ conjunctam, habent.* (2)

Ima-

(1) Cap. 53. (2) Plutarch. περὶ τοῦ ἀκούειν c. 1.

Imaginum, quibus animi naturam expressit Plato, conjunctio.

Abest parum, quin ad plenum gravissimae caussae judicium, quae justitiae sit ac felicitatis ratio, pervenerimus. Quamquam restat, quod sane perquam est grave, ut de futurâ justi viri atque injustissimi post mortem conditione dispiciamus. Sed, quo rectius et de caeteris omnibus et hoc etiam de loco, qui est de animorum immortalitate, existimemus, efficere ex omni hac nostrâ de animo disputatione, quae ejus natura sit, juvat. Comparavit animum Plato, ut ab initio vidimus, (1) cum equorum jugo ab aurigâ gubernato: fecit autem in *Phaedro*, quem juvenis, certe parum provecta aetate et juvenili ardore scripsit. Poëtarum in modum illic de animo agens, rationem aurigae, binis autem equis duplicem amorem comparavit. Pariter nempe Parmenides, poëta idem et philosophus sublimis, equorum fuerat in philosophando imagine usus. Nondum vero satis aetate illâ Plato τὸ θυμοειδὲς, quod non minus nobis, quam ratio et cupiditates, inest, et pariter a philosopho attendendum est, exploravisse videtur. Deesse igitur comparationi videatur, quod ad recte cognoscendam animi naturam requiramus. Verum, perspectâ hac-

(1) V. supra p. 21.

hacce utriusque viri, optimi et pessimi, quam in *Politia* nunc nobis ostendit, specie, supplere illud, ni fallimur, totum licebit. Nam monstrum istud, quo cupiditates animi significavit, praeter feras indomitasque, mansuetas etiam optimasque cupiditates continet: in quibus alter ille amor, in *Phaedro* a Platone et *Symposio* vehementer commendatus, insignem sane locum habet. Adjunctum autem monstro *leonem* nunc cernimus, qui rationi obediens, et feras compescere cupiditates, et mansuetis prodesse debeat, qua τοῦ θυμοειδοῦς invicta vis significatur. Id ubi attenderimus diligenter, nil erit, quod in equorum atque aurigae cum animo comparatione desideremus. Nam alteri equo illi, τῷ ὀρθῷ, τῷ εὐηνίῳ, qui, ut mansuetus, freno obediens est, non solum recti amorem, sed vim item et robur τοῦ θυμοειδοῦς tribuemus. Ita vero nihil erit, quod requirat ratio, ut nos recte gubernet. Observandum hoc duximus, ut ipsius philosophi in philosophando progressionem attenderemus: tum vero maxime, ut in hac Platonicâ animi perscrutatione vim amoris agnosceremus. Nam, ut completur perficiturque hac utriusque hominis specie, quod in *Phaedro* desideramus, ita equorum illa in *Phaedro* imago una omnium maxime animum nobis totum cognoscendum praebet. Sic enim sese res habet: nisi mansuetae honestaeque nobis inessent cupiditates, in his praesertim recti amor, amor Uranius, qui stimulo isti, quem in tyranno deprehendimus, nefarii insanique amoris contrarius est, *sponte*

haud facile nostra et *lubenter* ad virtutem procederemus.

De futura justissimi hominis et injustissimi post mortem conditione.

Venimus jam ad sublime in philosophiâ Platonis placitum, quod de animorum inmortalitate est; ducit enim nos illuc deinceps Socrates, ubi de contentione justi hominis ad virtutis reportanda praemia agit. Μέγας γὰρ, ait, ὁ ἀγὼν, ὦ φίλε Γλαύκων, μέγας, οὐχ ὅσος δοκεῖ, τὸ χρηστὸν ἢ κακὸν γενέσθαι. *Magnum est certamen, o amice Glauco, magnum et majus etiam quam videtur, bonum fieri aut malum.* Quibus subjungit, καὶ μὴν τά γε μέγιστα ἐπίχειρα ἀρετῆς καὶ προκείμενα ἆθλα οὐ διεληλύθαμεν. *Atqui maxima, quae virtuti proposita sunt, praemia non memoravimus.* Tum Glauco: ἀμήχανόν τι λέγεις μέγεθος, εἰ τῶν εἰρημένων μείζω ἐστὶν ἄλλα· *immensa dicis praemia, si qua majora sunt his, quae retulimus.* Cui Socrates: τί δ' ἂν ἔν γε ὀλίγῳ χρόνῳ μέγα γένοιτο; πᾶς γὰρ οὗτός γε ὁ ἐκ παιδὸς μέχρι πρεσβύτου χρόνος πρὸς πάντα ὀλίγος που τὶς ἂν εἴη· *quid brevi in tempore esse magnum potest? nempe omne hoc a puero ad senem tempus, exiguum quiddam ad universum est.* — Imo vero nihil. — Immortalem vero rem censes brevi hoc pro tempore quidem, pro universo vero nequaquam, esse debere sollicitam? — Pro omni

cer-

certe; sed quorsum haec? — Non percepisti, Immortalem esse animum nostrum et nunquam perire? — Tum repente ad Socratem conversus Glauco, admiratusque, per Jovem, dicit, id ego non percepi: tu vero numquid ostendere potes? (1) Hinc Socrates ex animi naturâ, qualis ipse per se animus est, immortalem eum esse demonstrat: tum vero de vi, animo naturâ propriâ, haec subjungit. Animus, ait, qualis sit re verâ, ut assequare, non spectandus nobis est, prouti eum nunc conspicimus, communione corporis malisque aliis inquinatum, sed qualis, cum purus esset, fuerit, diligenter decet perspicere. Qui Glaucum marinum vident, non possunt facile antiquam ejus et pristinam naturam considerare, propterea, quod antiquae corporis partes partim fractae, partim contritae sunt et ab undis penitus corruptae, alienaque ei inhaerent, conchylia, alga, lapides, quibus multo magis ferae prae se fert imaginem, quam pristinae naturae speciem: sic etiam animum nos semper adspicimus, malis innumeris inquinatum. Ἀλλὰ δεῖ, ὦ Γλαύκων, ἐκεῖσε βλέπειν. — Ποῖ; — Εἰς τὴν φιλοσοφίαν αὐτῆς, καὶ ἐννοεῖν, ὧν ἅπτεται καὶ οἵων ἐφίεται ὁμιλιῶν, ὡς ξυγγενὴς οὖσα τῷ τε θείῳ καὶ ἀθανάτῳ καὶ ἀεὶ ὄντι, καὶ οἷα ἂν γένοιτο τῷ τοιούτῳ πᾶσα ἐπισπομένη, καὶ ὑπὸ ταύτης τῆς ὁρμῆς ἐκκομισθεῖσα ἐκ τοῦ πόντου, ἐν ᾧ νῦν ἐστι, καὶ περικρουσθεῖσα πέτρας τε καὶ ὄστρεα, ἃ νῦν αὐτῇ, ἅ-

(1) *De Rep.* X. 608. B. — D.

ἅτε γῆν ἑστιωμένῃ, γεηρὰ καὶ πετρώδη πολλὰ καὶ ἄγρια περιπέφυκεν ὑπὸ τῶν εὐδαιμόνων λεγομένων ἑστιάσεων· καὶ τότ' ἄν τις ἴδῃ αὐτῆς τὴν ἀληθῆ φύσιν. Sed illuc oculos convertere decet, o Glauco. — Quonam? — Ad philosophiam animi, ac reputare, quaenam amplectatur et quibuscum se conjungere studeat, quippe qui cognatus sit divino, immortali, sempiterno: qualisque praeterea futurus sit, si quando totus haec sequatur atque hoc impetu et ardore eductus e pelago, in quo nunc demersus jacet, excussis lapidibus, ostreis, caeteris, quae nunc ei, tanquam terrâ pasto, terrena, lapidosa et agrestia, quae plurima inhaerescunt propter pastum illum, quem vulgo beatum vocant: tum demum quis veram animi naturam cernat. (1) Augurari nobis e divino hoc effato licet, qualis justi viri atque injusti post mortem diversa conditio futura sit; sed hinc nos jam continuo id ducamus, cujus maxime caussa omnem hanc disputationem suscepimus, num sola per se justitia ad vitam beatam sufficiat.

Absolvitur tandem de justitiâ, num sola ad beatam vitam sufficiat, judicium.

Viam nobis praeit continuo Socrates. Sic igitur, ait, justitiam vidimus, demtis praemiis et ho-no-

(1) *De Rep.* X. 611. B. — 612. A.

noribus, ipsam per se ipsi animo optimum esse negotium. Nunc item praemia ei tribuere licet: et prouti in superioribus, disputationis caussa, finximus, justum videri injustum, injustum autem justum: nunc dicamus, quod verissimum est, non latere Deos hominesque, num justus quis sit, an injustus. Quodsi res ita se habet, *ὁ μὲν, θεοφιλὴς ἂν εἴη, ὁ δὲ, θεομισὴς*, *alter carus erit Diis, invisus alter.* *Τῷ δὲ θεοφιλεῖ οὐχ ὁμολογήσομεν, ὅσά γε ἀπὸ θεῶν γίγνεται, πάντα γίγνεσθαι ὡς οἷόντε ἄριςα; Deo autem qui carus est, nonne huic fatebimur quaecunque divinitus obtingunt, omnia obtingere quam optima?* — Omnino. — Sic igitur de justo viro existimandum, sive paupertati, sive morbis, sive quibusvis eorum, quae mala videntur, obnoxius sit, huic demum et viventi et mortuo ad bonum aliquod ista conducere: *οὐ γὰρ ὑπό γε θεῶν ποτὲ ἀμελεῖται ὃς ἂν προθυμεῖσθαι ἐθέλῃ δίκαιος γίγνεσθαι, καὶ ἐπιτηδεύων ἀρετὴν, εἰς ὅσον δυνατὸν ἀνθρώπῳ ὁμοιοῦσθαι θεῷ. Non enim a Diis unquam negligitur, quicunque justus evadere, virtutisque officiis, quoad homini licet, Deo similis fieri conatur.* Apud deos igitur justo viro haec dabitur palma. Apud homines autem nonne sic evenit, si vera fateri velimus? *οὐχ οἱ μὲν δεινοί τε καὶ ἄδικοι δρῶσιν ὅπερ οἱ δρομεῖς, ὅσοι ἂν θέωσιν εὖ ἀπὸ τῶν κάτω, ἀπὸ δὲ τῶν ἄνω, μή; τὸ μὲν πρῶτον ὀξέως ἀποπηδῶσι, τελευτῶντες δὲ, καταγέλαςοι γίγνονται, τὰ ὦτα ἐπὶ τῶν ὤμων ἔχοντες καὶ ἀςεφάνωτοι ἀποτρέχοντες· οἱ δὲ τῇ ἀληθείᾳ δρομικοὶ,*

κοὶ, εἰς τέλος ἐλθόντες, τά τε ἆθλα λαμβάνουσι καὶ ςεφανοῦνται· οὐχ οὕτω καὶ περὶ τῶν δικαίων τοπολὺ συμβαίνει; πρὸς τὸ τέλος ἑκάςης πράξεως καὶ ὁμιλίας καὶ τοῦ βίου εὐδοκιμοῦσί τε καὶ τὰ ἆθλα παρὰ τῶν ἀνθρώπων φέρονται; *nonne astuti homines et injusti perinde faciunt ac cursores illi, qui a carceribus currunt bene, a metâ non item? Primum celeriter exsiliunt, tandem vero risum reportant, quippe, auribus in humeros demissis, sine corona discedentes: veri autem cursores, ad finem pervenientes, praemia accipiunt ac coronantur. Nonne justis viris similiter idem ut plurimum evenit, ut in exitu cujusque actionis consuetudinisque et vitae probentur, muneraque ab hominibus referant?* (1) Haec igitur praemia sunt ac munera, quae justo viro praeter ea bona, quae ipsa in se justitia continet, a diis et hominibus tribuuntur. At eadem et numero et magnitudine nihil sunt, si cum iis comparantur, quae utrumque post vitae exitum manent. (2) Haec Socrates; nos vero, priusquam haec justo tribuamus in futurâ illâ vitâ νικητήρια, hoc ipsum nobilissimum Platonicae philosophiae placitum, quod de animorum est immortalitate, cum e fontibus ducamus, tum interpretari recte e mente et sententiâ philosophi conemur.

De

(1) Recte cum his conferre jubet Stallb. celebratissima loca Pauli apost. *Ep.* I *ad Corinth.* c. IX. 24. II. c. IV. 9. *ad Philem.* c. III. 14. (2) *De Rep.* X. 612. B. — 614. A.

De animorum immortalitate.

Illud de eo primum videtur tenendum. Ut communis omnium hodie ac vulgaris est de vitâ futurâ sententia, quippe confirmata religionis nostrae auctoritate, cujus pars princeps est, ita antiquo aevo paucorum fuit philosophorum propria. Miratur, ut modo vidimus, Glauco, ubi Socrates ejus mentionem facit. Καὶ ὃς ἐμβλέψας μοι καὶ θαυμάσας, sic Graece se locus habet, εἶπε, Μὰ Δι' οὐκ ἔγωγε ᾔσθημαι, ὅτι ἀθάνατος ἡμῶν ἡ ψυχὴ καὶ οὐδέποτε ἀπόλλυται· σὺ δὲ τοῦτ' ἔχεις λέγειν; Ipse adeo apud Xenophontem Socrates, ubi talis nobis occurrit, qualis reapse fuit, non quidem in dubium vocat animorum immortalitatem, imo affirmat, sed raro, nec nisi duobus locis de ea loquitur: tum vero sic loquitur, acsi eam non datâ operâ et adductis argumentis sibi persuadere conatus fuerit. (1) Primus hoc egisse Plato videtur, nec tamen ipse per se, sed conversus illuc Pythagoricae philosophiae auctoritate. Nam continebatur in illa immortalitas animorum cum doctrinâ de metempsychosi, tum poëtarum ac philosophorum effatis. Plato vero demum cum aliis conscribendis dialogis, tum maxime *Phaedone*, inde rem repetens, doctrinam in luce collocavit. Nec tamen ante Pythagoram et Platonem latuisse prorsus

(1) V. Wyttb. in *disp. de anim. immort. Opusc.* Vol. II. p. 563.

sus antiquos hoc placitum videtur. Obscure traditum in mysteriis fuerat, in quibus ad *τὰ τέλεα καὶ ἐποπτικὰ* referebatur, ut e Ciceronis loco, supra a nobis allato, credibile fit, ubi Attico his initiato dicit: *initia ut appellantur, ita re vera principia vitae cognovimus: neque solum cum laetitiâ vivendi rationem accepimus, sed etiam cum spe meliore moriendi.* (1) Itaque ex hoc item fonte Plato in *Phaedone* hausit, saepiusque fecit mysteriorum mentionem, ut in his v. c. *καὶ κινδυνεύουσι καὶ οἱ τὰς τελετὰς ἡμῖν οὗτοι καταστήσαντες, οὐ φαῦλοί τινες εἶναι, ἀλλὰ τῷ ὄντι πάλαι αἰνίττεσθαι, ὅτι ὃς ἂν ἀμύητος καὶ ἀτέλεστος εἰς ᾅδου ἀφίκηται, ἐν βορβόρῳ κείσεται, ὁ δὲ κεκαθαρμένος τε καὶ τετελεσμένος, ἐκεῖσε ἀφικόμενος, μετὰ θεῶν οἰκήσει· videntur item illi, qui nobis mysteria constituerunt, non contemnendi quidam esse, sed reapse olim occulte significasse, eum, qui non expiatus neque initiatus ad inferos migraverit, in luto jacere; quicunque vero purgatus atque initiatus illuc accesserit, cum Diis habitare.* (2) Plato vero poëtica haecce ad philosophiae revocavit severitatem: quod posteri in primis, recentiore aevo, factitarunt.

Deinde animadvertendum nobis de illo philosophiae loco, ut recte intelligatur, hoc est. Non simplex, ut hodie est, apud veteres erat de immortalitate animorum doctrina, sed duplex, ut animus cum ante hanc vitam fuisse, tum post hanc vi-

(1) Cic. *de Legg.* II. 14. (2) Phaedone 69. C.

vitam futurus ac sempiternus diceretur. Sic nempe distinguebant antiqui: et Plato tam in *Phaedro*, quam in *Phaedone* primum illud, tum hoc alterum demonstrat. Mirum id multis videri atque absurdum solet: nec nos defendere Platonis ac veterum sententiam sustineamus. Veruntamen factum ita est, ut eadem illa doctrina tantam, quantam vidimus, in veri philosophiam apud Platonem vim habuerit. Nam adhibita a philosopho est ad universam demonstrandam de ideis atque optima institutione doctrinam, ut efficeret inde, instaurandam esse institutione idearum, quas in superiore vita adspexissemus, memoriam, quo magis in hac vita ad pulcrum, bonum, justum, sanctum, divinum conversi denuo, ad haec exempla et philosopharemur et viveremus, tum vero etiam, ut, quae hîc essemus exorsi, in futurâ vitâ perficeremus. Unde patet, quantae amplitudinis ubertatisque hoc apud veteres placitum fuerit. Accedit autem, ut idem hocce de immortalitate placitum apud veteres ac Platonem ad *justi* proprie philosophiam pertineat. Quo magis justitiam tuerentur, ut nobis jam satis e Platone patuit et dilucidius etiam deinceps patebit, immortalem esse affirmabant animum hominis: sic enim futurum, ut nec justis, quamvis malâ, nec injustis, quamvis prosperâ fortunâ hîc essent usi, praemia et poenae deessent. Quo spectat tribunal illud divinum, quod ex antiquis fabulis Plato in *Gorgia* descripsit. (1) Et omnino, ubi accuratissi-

(1) Gorg. 523. Cf. supra Vol. II. P. I. p. 115.

sime philosophus de hoc placito agit, ibi maxime idem atque intime naturam humanam investigat. Ex amore adeo, qui naturâ nobis inest, immortalitatem animi deducit apud Platonem Diotime. Quod mihi quidem fere visum est gravissimum esse placiti argumentum, quamquam fere ab interpretibus neglectum est. Nam postquam, quid amor esset, exquisiverat divina mulier, id maxime in eo animadvertit, non solum appetitum in homine esse pulcri et boni, sed etiam hoc eum naturâ appetere, ut ea nobis diuturna et sempiterna sint. Unde efficit, amorem in nobis *immortalitatis* esse studium. *Ἀναγκαῖον δὴ, ἐκ τούτου τοῦ λόγου, καὶ τῆς ἀθανασίας τὸν ἔρωτα εἶναι.* (1) Quod ut Plato, ita disertius etiam postea Cicero, e gloriae appetitu, qui homini inest, probavit. (2)

Valent haec ad justam doctrinae de animorum immortalitate interpretationem: nec vero praetermittamus silentio, aliâ hanc methodo ab antiquis, certe a Platone, aliâ a recentioribus philosophis explicitam esse. Hi fere syllogismis connectendis et geometrarum more, quin etiam ad mathematicam evidentiam et *ἀκρίβειαν*, rem exponere et demonstrare annisi sunt: quod illi etiam, qui in primis Platonem admirabantur, ut v. c. Moses Mendeli filius, factitarunt. Plato vero, Socraticâ usus methodo, per *ἐπαγωγὴν* nos ad rei persuasionem du-

(1) *Symp.* 207. A. (2) *Symp.* 208. C. Cic. *pro Archia* c. 11 & 12. Cf. filii mei *Cicero Φιλοπλ.* p. 194. sqq.

ducit, ut tota illa in *Phaedone* hoc de placito disputatio, quamvis partibus variisque argumentationibus distincta, una sit tamen et continua demonstratio, a specie primum et probabilitate ducta, inde autem deinceps ad rei scientiam, certe persuasionem, quasi per gradus escendens. Quo magis vituperanda illorum temeritas est, qui, singulis singulatim argumentationibus sub examen revocatis, iisdemque porro rejectis, universas rejiciunt. Totus nobis uno tenore perlegendus dialogus est, ut eum recte intelligamus ac persuasionis inde fructum de re omnium gravissimâ verum uberrimumque percipiamus. Ita fecerunt antiqui: atque inde declarandum, quare tantam lectio dialogi, quantam novimus, in principes etiam viros vim et efficacitatem habuerit. Sed hic locus nos adducit, ut, prouti modo de *Politiâ* Platonis, ita hîc de ejus *Phaedone* datâ operâ agamus.

De Platonis Phaedone.

Scripsisse hunc dialogum philosophus videtur, paullo post quam ad finem *Politiam* duxerat, certe eâ aetate, qua maxime ingenio philosophandique studio et facultate vigebat. Nam abest multum, ut, scribendo illo, Socratem nobis solummodo, quemadmodum in carcere de animorum immortalitate dixisset, tum etiam mortem subiisset, describere studeret. Fecit illud sane: et hoc agendo locum simul hunc in philosophiâ amplissimum de futurâ vi-

vita perpurgavit. Sed idem, si quid deesset in *Politiâ*, quo justitia commendaretur, id his enarrandis Socratis sermonibus perfecit. Ipsum nobis Socratem in hoc dramate sic proposuit, ut cernere in eo justum illum, eundemque sapientem, quem in *Politiâ* informaverat, videamur. Expressit hîc imagine, quod illic nobis disquirendo demonstrandoque persuadere conatus fuerat. Quid dicam de Socratis in iisdem sermonibus oratione, ubi de animi prae corpore praestantiâ, de divinâ ejus naturâ ac vi, de officiis philosophi hinc ductis ac de ipsius philosophiae officio ac sublimi fine disserit? Divina haec oratio est, et postquam finem ille dicendi fecerat, ortum dicitur per longum tempus in carcere silentium, ut qui audiverant commoti penitus ac ferme perculsi essent. (1) Nos sane, his lectis, non possumus non fateri, in hoc demum dialogo Platonem, nondum vero in *Politiâ*, philosophiam justi ejusque ubertatem ac sublimitatem expressisse plane. Sed quis praeterea in scriptis Platonis dialogus est, quo tam apte, quam in hocce fecit, Pythagorae placita cum Socraticâ philosophiâ conjunxerit? Hinc autem in primis doctrinae Platonicae sublimitas ducenda videtur. In *Phaedro* exstant Pythagorica multa; sed poëtica sunt illa fere, quae primum, ut par est, et juvenili aetate admiratus Plato est: tum copiose illic de pristinâ animorum vitâ agit, futuram ejus conditionem vix at-

(1) *Phaedon*. 84. B.

attingit. In *Gorgiâ* demum et *Politiâ*, quod maturiori aetati conveniebat, futuram hanc animi conditionem diligenter descripsit: in *Phaedone* vero huc totam principum Pythagoreorum doctrinam adhibuit. Quod ex ipsa dialogi ratione intelligitur. Nam qui maxime cum Socrate sermones miscent, Cebes et Simmias, Pythagorei sunt: certe, ut ipsi fatentur, Philolaum Pythagoreum Thebis audiverant; (1) sermones autem ipsi a placito Pythagoricae scholae primario, quod est de metempsychosi, ducuntur, tum princeps in iis longeque elegantissimus locus ille est, ubi de harmonia agitur, cui animum assimilabant Pythagorei. (2) Fit ita, ut sublimitatem scholae Pythagoricae cum Socraticâ disserendi diligentiâ sic conjunctam, ut in *Phaedone* est, in aliis Platonis dialogis haud reperiamus. In hoc equidem dialogo ipsam mihi videor ingenii Platonici maturitatem agnoscere: quae non solum in philosophandi, sed etiam scribendi ratione, quam usurpavit, cernitur. In *Politiâ* scribendâ Plato rerum gravitate, quas inquirebat, occupatus abreptusque videtur, quo minus dramatis rationem constanter sequeretur. Praeclarum prooemium est, et, quamdiu sermonibus interest Thrasymachus, forma dialogi prorsus est dramatica; in proximis vero usque ad exitum operis drama esse desinit dialogus, non est, nisi Socratis cum duobus adolescentibus illis colloquium. Non ita sese Phaedo habet. Vide-

(1) *Phaedone* 61. D. (2) Eod. 85. E.

detur Plato scribendâ Politiâ sic omnem justi philosophiam animo esse complexus, ut nunc demum aptus esset factus, qui perfectâ eam formâ traderet, et, quamvis locum in hac ipsa philosophia longe difficillimum tractaret, mira id faceret facilitate. Nec solum perfecta dici hujus dialogi forma potest; sed lubens adeo auctor scribendi difficultatem auxisse videtur, ut dialogum dialogo includeret. Primum enim Phaedonem cum Echecrate Phliunte confabulantem fecit, tum in hos sermones sic inclusit Socratis in carcere cum amicis sermones, ut perpetuus sit ad finem usque Phaedonis et Echecratis sermo. Parem quodammodo dialogi rationem in Ciceronis *de oratore* libris cernimus: in enarrandis Crassi, Antonii caeterorumque sermonibus, suum ipse cum Bruto suo sermonem, quem ab initio instituerat, continuat identidem. Hic autem in dialogis ejus omnium perfectissimus censetur.

De vita beata.

Verum, explicito in hunc modum Platonis de animorum immortalitate placito, accedendum jam nobis ad νικητήρια, justitiae virtutisque praemia est, quibus Socrates apud eum deinceps justum, sic reportatâ ab injusto, tyrannico isto viro, victoriâ, ornandum censet. Narrat igitur vetustam de Ere Armenio sive fabulam sive traditionem, qui, postquam mortuus fuerat, in vitam rediisse dicebatur, quaeque illic viderat audiveratque aperuis-

ruisse. Interfuerat solemni hominum cum bonorum tum malorum judicio, de quo ita narrabat. Postquam ex corpore exierat ipsius animus, in locum se quemdam divinum venisse, ubi duo essent terrae, totidemque coeli hiatus: vidisse autem illic judices sedentes, qui animos judicarent, ac justos quidem ad dextram in coelum escendere juberent, injustos vero ad sinistram in imam terram descendere, utrosque eorum, quae judicaverant, signa ferentes. In hunc igitur se locum venisse, cumque ad judices accessisset, illos ajebat dixisse, redire ipsum ad homines oportere, ut quae illic vidisset nunciaret. Viderat igitur per hos coeli terraeque hiatus animos latâ sententiâ abeuntes; per alteros autem hiatus redeuntes illinc animos, qui e terra escendebant, pulvere, squalore macieque confectos, qui vero e coelo descendebant, puros. Hîc autem cunctos narrabat in prato, tanquam celebri in conventu, sibi invicem obvios, complexos se mutuo fuisse ac percontatos, quae suis in regionibus vidissent, injustos quidem dolentes ac flentes, malorum memoriâ, quae sub terris essent perpessi, justos vero, qui de coelo descenderant, de deliciis retulisse infinitaeque pulcritudinis spectaculis (1). Haec Socrates: quibus alia multa adjicit, tum maxime vitarum distributionem, in qua perquam memorabilis est, quam Lachesis habet, Necessitatis filia, oratio: ψυχαὶ ἐφή-

(1) *De Rep.* X. 614. C. — 615. A.

ἐφήμεροι, ἀρχὴ ἄλλης περιόδου θνητοῦ γένους θανατηφόρου· οὐχ ὑμᾶς δαίμων λήξεται, ἀλλ' ὑμεῖς δαίμονα αἱρήσεσθε· πρῶτος δε ὁ λαχὼν, πρῶτος αἱρείσθω βίον, ᾧ συνέσται ἐξ ἀνάγκης· ἀρετὴ δ' ἀδέσποτον, ἣν τιμῶν καὶ ἀτιμάζων, πλέον καὶ ἔλαττον αὐτῆς ἕκαστος ἕξει· αἰτία ἑλομένου, θεὸς ἀναίτιος. *Animi in diem viventes, novi circuitus mortalis ac letiferi generis initium adest, non vos daemon sortietur, sed vos daemonem eligetis. Cui priori sors obtigerit, prior eligat vitam. Virtus libera est, quam ut quisque magis vel coluerit vel neglexerit, ita plus ex ea vel minus nanciscetur. Culpa eligentis est, Deus culpâ vacat.* (1) Sed nobis neque haec persequenda porro, neque alia, quae his similia in aliis Platonis dialogis, maxime in *Phaedone*, exstant, memoranda describendaque videntur. Illud vero notemus, quo et fabulam hanc Plato et ipsam *Politiam* absolvit. Atque haec quidem, o Glauco, servata fabula est nec periit: nosque servabit, si ipsi paremus. Ἀλλ' ἂν ἐμοὶ πειθώμεθα, νομίζοντες ἀθάνατον τὴν ψυχὴν καὶ δυνατὴν πάντα μὲν κακὰ ἀνέχεσθαι, πάντα δὲ ἀγαθὰ, τῆς ἄνω ὁδοῦ ἀεὶ ἑξόμεθα· καὶ δικαιοσύνην μετὰ φρονήσεως παντὶ τρόπῳ ἐπιτηδεύσομεν, ἵνα καὶ ἡμῖν αὐτοῖς φίλοι ὦμεν καὶ τοῖς θεοῖς, αὐτοῦ τε μένοντες ἐνθάδε, καὶ ἐπειδὰν τὰ ἆθλα αὐτῆς κομιζώμεθα, ὥσπερ οἱ νικηφόροι περιαγειρόμενοι, καὶ ἐνθάδε, καὶ ἐν τῇ χιλιετεῖ πορείᾳ εὖ πράττωμεν. *Quodsi sermonibus meis obtemperabimus, immortalem*

(1) *De Rep.* X. 617. D.

lem futurum animum arbitrantes, quique possit et mala omnia et bona sustinere, viam, quae sursum ducit, semper tenebimus, justitiamque cum prudentiâ omni ratione colemus, ut et nobis ipsis simus et diis amici, dum hanc degimus vitam, et postquam virtutis praemia reportaverimus, sicuti qui victoriae palmam gerunt circumeuntes, et hic et in mille annorum itinere bene beateque vivamus. (1) Et, quandoquidem nos ita ad finem disquisitionum nostrarum de philosophia justi pervenimus, quo rectius eam totam perspiciamus, cum Lachesis vocem illam: *οὐχ ὑμᾶς δαίμων λήξεται, ἀλλ' ὑμεῖς δαίμονα αἱρήσεσθε·* tum vero omnium maxime dictum Socratis in *Theaeteto*, quod supra memoravimus, teneamus: *ἀλλ' οὔτ' ἀπολέσθαι τὰ κακὰ δυνατὸν, ὦ Θεόδωρε, οὔτε ἐν θεοῖς αὐτὰ ἱδρύσθαι, τὴν δὲ θνητὴν φύσιν καὶ τόνδε τὸν τόπον περιπολεῖ ἐξ ἀνάγκης· nec perire mala possunt, o Theodore, neque apud Deos sedem habere, sed necessario in mortali genere et hoc in loco versantur. Διὸ καὶ πειρᾶσθαι χρὴ ἐνθένδε ἐκεῖσε φεύγειν ὅτι τάχιστα· φυγὴ δὲ, ὁμοίωσις θεῷ κατὰ τὸ δυνατόν· ὁμοίωσις δὲ, δίκαιον καὶ ὅσιον μετὰ φρονήσεως γενέσθαι. Quapropter opera nobis danda est, ut hinc illuc fugiamus quam celerrime. Fuga autem est, ut Deo fiamus, quoad ejus fieri possit, similes: Deo autem similes nos efficit justitia vitaeque sanctitas cum sapientia conjunc-*

(1) *De Rep.* X. fine.

juncta. (1) Haec nempe apud Platonem ratio est, qua homo et sibimet ipsi consulit et verae particeps fieri felicitatis potest.

(1) **Theaet. 176. A.**

PLA-

PLATONIS

DE REBUS DIVINIS

EFFATA.

> 'Ουκοῦν ἀγαθὸς ὅ γε θεὸς τῷ ὄντι τε καὶ λέκτεον οὕτω; — Τί μήν;

Quod diximus in superioris exordio disquisitionis, instaurandam hac in primis aetate nostrâ philosophiam Socraticam et Platonicam esse, pertinet illud ad veri et magis etiam ad justi philosophiam cum emendandam apud nos, tum firmis fundamentis stabiliendam; sed longe omnium maxime huc spectat, ut religio aliquando nostra cum verâ philosophiâ concilietur. Quod ut optarunt magis, quam sperare ausi sunt majores nostri, ita nostra aetas reapse consequi summâ ope nititur. Nam, qualiscunque tandem sit hodie philosophiae conditio, abhorrent omnes a proterviâ illâ ac petulantiâ, qua superioris saeculi philosophi despicere religionem nostram, imo irridere ei solebant. *Fortia ingenia*, quae tum celebrabantur, acsi sibimet ipsa sufficerent,

rent, ac suis viribus valerent satis, ut aliunde requirerent nihil, nunc vix memorantur. Illorum adeo multi, qui ab istâ scilicet fortitudine proxime absunt, effata tamen sua, sacrae doctrinae nostrae cum auctoritate confirmare, tum specie ac colore commendare student. Quae cum ita sint, non committendum nobis est, ut ignorari a plerisque Socraticae ac Platonicae philosophiae vim ac praestantiam sinamus. Ab hac enim unâ maxime exspectare, quam omnes desiderare atque expetere videntur, *verae philosophiae cum verâ religione conjunctionem*, licet. Quamobrem nobis, quod adhuc egimus, id nunc praesertim in hoc tractando argumento agendum erit, ut scribendo prodesse aetati nostrae, gravissimisque ejus caussis prospicere, quoad ejus fieri potest, nitamur.

Philosophiae sancti divinique, ut apud Platonem est, principia.

Escendimus ad fastigium doctrinae Platonicae. Nam, ut pulcri philosophia nobis introitus fuit, quo aditus recluderetur ad regnum veritatis ac virtutis, ita nunc, posteaquam in veri justique philosophiâ satis, ut videtur, diu, ad eam recte percipiendam, versati sumus, hinc nobis tandem ad initiationis hujus nostrae τὰ τέλεα καὶ ἐποπτικὰ escendendum est. Nec tamen sic existimare nos decet, quasi nova hîc omnia contemplaturi simus. Est haec ad-

admirabilis quaedam philosophiae Platonicae simplicitas, ut, quae praecesserunt, praeparent nos fere ad proxima intelligenda: quae vero subsequuntur, superiora illustrent: caeterum vix quidquam occurrat, quod non quodammodo speratum exspectatumque fuerit. Quod nos, ni fallimur, perpetuo in disquisitionibus nostris reapse experti sumus. Nam, prouti ille, qui in pulcri philosophiâ nos tenuit, Diotimae de via ad pulcrum ipsum per se conspiciendum sermo, aptos nos fecit, qui veri, *αὐτοῦ τοῦ ὄντος*, et vero *justi* vim adsequeremur, ita tota nostra deinceps de vero et justo disputatio eo apud nos valuit, ut et totum sermonem illum et vero pulcri vim ejusque cum vero et justo necessitudinem interius perspiceremus. Et pariter nunc nobis et singula et universa, quae adhuc vidimus, sufficient, certe proderunt quam plurimum, ad Platonis de rebus divinis effata intelligenda recte. Naturae haec ratio est, in qua apta sibique congrua sunt omnia, nil nobis novum inexspectatumque accidit, sed transitu facillimo lenissimoque et singula et universa conjuncta apparent. Quid? quod revertimur hîc sponte ad ipsum de animo prooemium, quod tamquam *τηλαυγὲς προσωπον* toti philosophiae praemisit Plato? Continebat illud pristinam animi, anteaquam hoc corpus induerat, conditionem praeclaram, ut deos secutus, in loco *ὑπερουράνιῳ* pulcerrimo spectaculo, ipsâ spectandâ et pulcri et boni et justi, imo sancti divinique perfectâ specie frueretur. Quam animi pristinam, imo naturalem con-

conditionem si illic perspexerimus recte, hîc divinam ejus indolem rationemque, qua, philosophiae ductu, illuc, unde lapsus est, reduci debeat, ut a Platone demonstrata est, adsequi facillime poterimus. Nec vero, ubi hîc nobis de divinâ naturâ, de mundi opifice, de rerum naturâ, in primisque de animi prae corpore praestantia agendum erit, novum id nobis planeque inexspectatum accidet. Latent in omnibus nostris disquisitionibus superioribus harum rerum omnium principia. Verum nos, paratos ita ad interiora illa sacra contemplanda, eoque jam procedentes escendentesque, ut jam jam attigisse philosophiae sancti divinique, ut apud Platonem est, principia videamur, ecce! avocant denuo, ut adhuc fecerunt fere, sophistae ac philosophi, illud nunc maxime usurpantes, quo aliquoties jam aures nostrae personuerunt, nec sanctum esse nec divinum quidquam; ipsam adeo divinam naturam ejusque in nos providentiam nullam esse. Quibus accedunt, ut assolent, poëtae, non negantes illi quidem, esse Deos, sed hos nobis eâ specie proponentes, ut nihil habere cum sancto et divino commune videantur. Utrosque autem mittere, anteaquam, quid maxime sibi velint, cognoverimus, non licet. Imo vero, quo nos ipsi magis cavere a temeritate philosophorum istorum atque a vulgi superstitione, quam poëtis debet, didicerimus, eo tutius faciliusque iter nos nostrum persequemur. Ergo, age, quid dicant utrique illi, in primisque philosophi, audiamus.

Phi-

Philosophorum de diis ac divina providentiâ placita.

Incidimus inscii, o Megille et Clinia, — sic Hospes Atheniensis apud Platonem — in mirabilem sermonem. Cui Clinias, quem maxime dicis? — Illum, qui a multis habetur omnium sermonum sapientissimus. — Dic manifestius. — Dicunt nonnulli, *ὡς πάντα ἐςὶ τὰ πράγματα γιγνόμενα καὶ γενόμενα καὶ γενησόμενα, τὰ μὲν, Φύσει, τὰ δὲ, τυχῇ, τὰ δὲ διὰ τέχνην· res omnes, quae fiunt, quae factae sunt quaeque fient, partim naturâ, partim fortunâ, partim per artem fieri.* Maxima quaeque, ajunt, et pulcerrima naturam ac fortunam efficere, minora vero artem: hanc autem, acceptâ a naturâ maximorum principumque operum generatione, fingere ac fabricari minora omnia, quae *artificiosa* fere dicuntur. Veluti ignem dicunt, aquam, terram, aërem naturâ esse et fortunâ, arte autem nihil horum: his facta esse terram, solem, lunam, sidera, fortunâque, quo unumquodque vis sua impulit, singula singulis, frigida calidis, sicca humidis, mollia duris, omnino contraria contrariis, convenisse ac necessaria temperata fuisse. Hoc pacto coelum totum et quae in eo sunt omnia, animalia quoque et plantas fuisse producta: non per mentem, neque per Deum aliquem, neque per artem, sed naturâ, ut diximus, et fortu-

tu-

tunâ. Artem postea ex his factam, mortalem ex mortalibus, ludicra quaedam negotia genuisse, veritatis quidem non magnopere participia, sed simulacra quaedam sibi ipsis cognata, qualia pictura, musica, caeteraeque artes his similes generant. Si quae vero artes serium aliquid faciunt, eas esse, quae vim suam cum natura communicant: qualis est medicina, agricultura, gymnastica. Civilem praeterea prudentiam, ajunt, parvâ quadam parte cum naturâ, magnâ vero cum arte convenire, atque ita universam legislationem non naturâ, sed arte, cujus non vera sunt decreta, constare. Deos scilicet isti, non naturâ esse ajunt, sed arte et legibus quibusdam informari. (1) Hic Clinias, qualem tu tandem, o hospes, sermonem enarrasti, quantamque juvenum pestem et publice civitatibus et privatim domibus illatam!

Haec igitur philosophorum de Diis placita Platonis aetate celebrabantur maxime: quibus alii sic repugnabant, ut esse Deos ponerent, sed simul ut nullam esse eorum in rerum naturam et nosmet ipsos providentiam, contenderent. Nobis vero, anteaquam iis puriorem quandam sanioremque doctrinam apponamus, quae in Platonis exstat philosophiâ, poëtae item antiqui considerandi sunt, quorum in carminibus Dii mirâ informantur specie, ut a sancto divinoque, quod in primis quaerimus, prorsus abhorrere videantur.

De

(1) *De Legg.* 888. D. — 889. E.

De poëtarum ratione, qua Deos nobis in carminibus informarunt.

Excitandus hîc nobis denuo est Glauconis in *Politia* sermo, ubi, quo plenius Socrates justitiam vindicet, poetarum inepta commemorat de Diis effata, quibus moti adolescentes injustitiam facile justitiae praeferunt. (1) Dicat, ait, aliquis: in contemnendâ justitiâ Deos latere non possumus nec impedire, quo minus nos poenis afficiant. Nos vero reponamus: atqui, si non sint Dii vel res humanas non curent, nobis non curandum, ut lateamus illos; sin adsint atque homines regant, id non aliunde, nisi e poëtarum carminibus cognovimus: dicunt autem iidem, posse Deos sacrificiis suavibusque precibus ac muneribus flecti. Quibus vel utrumque credendum est vel neutrum. Si credendum, injuste agere licet, si modo ex ipsâ rapinâ Diis sacrificia offeramus. Nam, si justi sumus, illaesi quidem a Diis erimus, sed lucra, quae per injustitiam comparantur, respuemus: injusti vero, divitias parabimus, sceleribusque perpetratis, illos precibus flectentes, poenâ liberabimur. Nec vero dicat quis: apud inferos poenas dabimus eorum, quae hîc injuste commiserimus: scilicet, o bone, respondebimus, expiationes pro peccatis commis-

(1) Cf. supra p. 45—47.

missis multum valent, exorabilesque Dii sunt, ut maximae civitates affirmant ac Deorum filii, poëtae. (1)

De superstitione.

Memorandis hisce poetarum effatis, descripsit nobis Plato abjectam simul, quae ipsius aetate grassabatur, superstitionem: a qua ne nostrum quidem aevum, quamvis optimae religionis luce illustratum, abhorret plane. Incidimus autem ita mente et cogitatione in nulla non superstitionis genera, in quibus sunt, quae vitam hominum conturbent plane, quippe vanis contenta divinationibus. *Instat enim*, sic Cicero de hac superstitionis ratione, *et urget*, *et*, *quo te cumque verteris*, *persequitur: sive tu vatem*, *sive tu omen audieris*, *sive immolaris*, *sive avem adspexeris: si Chaldaeum*, *si haruspicem videris: si fulserit*, *si tonuerit*, *si tactum aliquid erit de coelo: si ostenti simile natum factumve quippiam: quorum necesse est plerumque aliquid eveniat: ut nunquam liceat quietâ mente consistere. Perfugium videtur omnium laborum et sollicitudinum esse somnus; at ex eo ipso plurimae curae metusque nascuntur: qui quidem ipsi per se minus valerent et magis contemnerentur*, *nisi somniorum patrocinium philosophi suscepissent.* (2) Quo magis apponenda his omnibus Platonis doctrina videtur, quae ex ipso hominis animo ducta, illuc nos, ni fallimur, adducet aliquan-

(1) *De Rep.* II. 365. D. — 366. B. (2) Cic. *de divin.* II. 72.

quando, quo per omnes has de pulcro, de vero, deque justo disquisitiones constanter tetendimus, id est, ad sanum quoddam de rebus divinis judicium. Hinc Cicero ut profecerat quam plurimum, ita optimas quasque duxit de puriore religione sententias, quas in libris *de natura Deorum* ac *de divinatione* prodidit, ut, his ad finem perductis, sic scriberet. *Explodatur haec quoque somniorum divinatio pariter cum ceteris. Nam, ut vere loquamur, superstitio fusa per gentes, oppressit omnium fere animos, atque hominum imbecillitatem occupavit: quod et in iis libris dictum est, qui sunt de natura Deorum, et hac disputatione id maxime egimus. Multum enim et nobismet ipsis et nostris profuturi videbamur, si eam funditus sustulissemus.* (1) Addit his autem, quod Socraticae plane et Platonicae philosophiae convenit. *Nec vero (id enim diligenter intelligi volo) superstitione tollendâ religio tollitur. Nam et majorum instituta tueri sacris caerimoniisque retinendis, sapientis est, et esse praestantem aliquam aeternamque naturam, et eam suspiciendam admirandamque hominum generi, pulcritudo mundi ordoque rerum coelestium cogit confiteri. Quamobrem, ut religio propaganda etiam est, quae est juncta cum cognitione naturae, sic superstitionis stirpes omnes ejiciendae.* (2) Nos autem, ut in exponendâ philosophiâ sancti, sicuti proditum in Platonis scriptis est, ordine progrediamur, ab ejus principio ordiamur.

De

(1) Cic. eod. l. (2) Cic. eod. l.

De sancti divinique studio, homini naturâ insito.

Divina est, ut in sublimi philosophiae prooemio, quod *Phaedro* continetur, nos docuit Plato, animi humani indoles. Nam, anteaquam hoc corpus indueret, versatus in Deorum choris est, ubi una cum illis puram intaminatamque veritatem in coeli culmine spectaret: quo factum, ut, exclusus deinde, propter rerum sensibilium appetitum, sacris hisce omnium maximis, desideraret ea tamen, quippe naturâ ipse suâ veritatis rerumque sanctarum ac divinarum cupidus. (1) Respondet prooemio ipsa Platonis philosophia, uti exposita ab eo in *Phaedone* est. Nam, missâ ratione poëticâ, demonstrat illic philosophus, nil aliud esse discere, nisi reminisci, quod ex eadem illâ superiore animi vitâ repetit. Hîc autem, divinam esse animi indolem, adhibita ejus cum corpore comparatione, datâ operâ efficit. Duo, ait Socrates illic, rerum genera ponamus', alterum visibilium, invisibilium alterum, quorum hoc eodem se semper modo habeat, illud numquam eodem. Invisibili animus similior est, visibili corpus. Animus enim quoties ad considerandum cognoscendumque aliquid corpus ejusque sensus tamquam socios assumit, toties trahitur a corpore ad ea, quae nunquam eodem modo sunt, va-

(1) V. supra Vol. I. p. 87. sqq.

vagatur incertus ac perturbatur et quasi ebrius vacillat. *Ὅταν δέ γε αὐτὴ καθ' αὑτὴν σκοπῇ, ἐκεῖσε οἴχεται εἰς τὸ καθαρόν τε καὶ ἀεὶ ὂν καὶ ἀθάνατον καὶ ὡσαύτως ἔχον· καὶ, ὡς συγγενὴς οὖσα αὐτοῦ, ἀεὶ μετ' ἐκείνου γίγνεται, ὅτάν περ αὐτὴ καθ' αὑτὴν γένηται· Quoties vero animus per semet ipsum cogitat, illuc tendit, ad purum, sempiternum, immortale, semper eodem modo se habens: et tamquam ipsius cognatus semper inhaeret illi, quoties ipse redierit in seipsum.* Unde nemo non efficit sponte, similiorem animum esse ei, quod semper eodem se modo habet, quam rebus mutabilibus. Sed huc item specta: quamdiu in eodem sunt animus et corpus, hoc quidem servire natura jubet, illum vero praeesse atque dominari. Quamobrem nonne divino animus, corpus vero mortali simile esse videatur? Ex his igitur omnibus colligamus, *τῷ μὲν θείῳ καὶ ἀθανάτῳ καὶ νοητῷ καὶ μονοειδεῖ καὶ ἀδιαλύτῳ καὶ ἀεὶ ὡσαύτως καὶ κατὰ ταυτὰ ἔχοντι ἑαυτῷ, ὁμοιότατον εἶναι ψυχήν· divino, immortali, intelligibili, uniformi, indissolubili, semper eodem modo et secundum eadem seipsum habenti, animum esse simillimum;* humano vero, mortali, non intelligibili, multiformi, dissolubili, nunquam eodem modo se habenti, simillimum esse corpus. (1)

Haud facile quis, opinor, lectis hisce riteque perspectis, dubitabit, undenam Plato philosophiae sancti principium duxerit. Non finxit ille, ut poste-

(1) *Phaedone* 79. A. — 80. B.

terioris aevi philosophis placuit, Deum continuo, e cujus, quam informasset, naturâ omnem repeteret explicaretque rerum divinarum doctrinam. Modestius Plato: utque philosophum decebat, e Socraticâ schola profectum, semet ipsum, i. e. animum hominis cognoscere studuit, quo magis ex ejus naturâ atque indole, non, quid esset Deus, efficeret continuo pronunciaretque, sed ad divinae naturae cognitionem sensim paulatimque progrederetur. Sic autem philosophiae non posuit pro arbitrio principia quaedam, quibus, tamquam fundamentis, doctrinae aedificium superstrueret, sed summo ejus principio ex ipsâ *hominis* naturâ, e sancti divinique studio, quod nobis inest, ducto, facile simimet ipse viam aperuit, qua apte deinceps ad sanctum divinumque procederet, ut tandem aliquando in *Timaeo* sublimia illa de Deo, tamquam mundi opifice et gubernatore, effata ederet. Haec via quaenam sit, proximum est ut inquiramus: erit autem nobis ad hoc in primis argumentum recte tractandum, summa discernendi diligentia adhibenda.

Philosophiae Platonicae via, qua nos ad sanctum divinumque evehit.

Haud praeclare profecto de philosophia Platonis meriti sunt, qui, aliquot post eum saeculis, ipsius placita cum alia, tum maxime de sanctitate hominis cum novitiorum Pythagoreorum placitis con-

confunderent. Horum factum intempestivo dogmatum conciliandorum studio est, ut et corrumperetur prorsus doctrina Platonis et salutaris homini, quae nata erat, religio, quippe commixta cum illâ et alienâ sic specie prodiens, vi suâ magnam partem destitueretur. Quamobrem nos, in ipso jam disquisitionum nostrarum exordio, cavendum esse ab hac hominum perversitate etiam atque etiam monuimus. (1)

Corruptioni doctrinae suae ipse videtur Plato ansam praebuisse. Nam in *Phaedone*, ubi divinam animi naturam celebrat, sic sprevisse eum et corpus et res omnes corporeas dixeris, ut potuerit hinc facile posteriorum philosophorum, ut Porphyrii, Jamblichi, similium, imo monachorum et anachoretarum disciplina exsistere. Statuit illic adeo, vitam philosophi *θανατοῦ μελετὴν*, *mortis meditationem*, sive, ad moriendum exercitationem quandam esse. Hoc autem placito quid esse efficacius ad tristem illam excitandam homineque indignam *de abstinentiâ* doctrinam potuit? Sed, quo rem rectius dijudicemus, ipsa haec *Phaedonis* loca et legamus et recte interpretari conemur.

De germani philosophi vita.

Placitum continuo in hoc dialogo profert Socrates, quod et caeteris, qui in carcere adsunt, et Sim-

(1) Vol. I. p. 80 sqq.

Simmiae in primis ac Cebeti mirum accidit, *mori praestare, quam vivere.* Nam Simmiae mandaverat, ut Evenum valere juberet, ac, si recte is agere cuperet, se sequi. Hic ille, quale id est, o Socrates, quod Eveno mandas? Saepe enim in illum incidi, et quantum de eo cognovi, nullo tibi modo lubens parebit. Cui Socrates, quid vero, inquit, nonne philosophus Evenus est? — Mihi quidem esse videtur. — Volet igitur et Evenus et quicunque recte huic rei est deditus: quamquam vim quidem sibi non inferet: non enim fas esse ajunt. (1) Sequitur hic praeclara in *αὐτοχειρίαν* disputatio, e Pythagoreorum fonte ducta, ut mirari subeat, fuisse apud Veteres, prouti de Catone Uticensi et Cleombroto Ambraciota memoriae proditum est, qui, lecto *Phaedone*, violentas sibi manus inferrent. Memorat Socrates celebratissimum decretum: *ὡς ἔν τινι φρουρᾷ ἐσμὲν οἱ ἄνθρωποι, καὶ οὐ δεῖ δὴ ἑαυτὸν ἐκ ταύτης λύειν οὐδ᾽ ἀποδιδράσκειν· esse nos homines in custodiâ quadam, nec decere quemquam ex hac seipsum solvere neque aufugere.* (2) Tum alterum hoc non minus praeclarum, *τὸ θεοὺς εἶναι ἡμῶν τοὺς ἐπιμελουμένους, καὶ ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους ἓν τῶν κτημάτων τοῖς θεοῖς εἶναι· Deos esse, qui nostri curam habeant, nos autem homines unam quandam e possessionibus esse Deorum.* (3) Ergo, ait, tune, o Cebes, si servorum quis tuorum tuo injussu semet ipsum interfecisset, probares, nec, si posses,

(1) *Phaedone* 61. C. (2) Eod. l. 62. B. (3) Eod. l.

ses, poenâ eum afficeres? Sed, ad ipsum hoc argumentum revocato sermone, videntur mihi, ait Socrates, quotquot germani sunt philosophi, nihil aliud consequi studere, quam ut moriantur ac mortui sint. Quod sic demonstrat. Monet primum, mortem esse animi a corpore solutionem; tum quaerit: videturne tibi, qui vere est philosophus, rerum corporearum, sensuum, voluptatum, cibi potusque studio teneri magnopere? An vero ita se res habet, ut ab iis, quoad ejus fieri potest, abstineat? — Sic omnino. — Quid vero? ad cogitandum recte, ut ad sapientiam perveniamus, impedimentum corpus est? veluti sensus, visus, auditus, caeteri, veritatem nobis percipiendam praebent, an vero recte nobis tradunt poëtae, nihil nos videre, nihil audire sincere accurateque? — Recte omnino illi. — Nonne igitur optime cogitat ac ratiocinatur animus, ubi istorum nihil ipsum conturbat, nec visus nec auditus nec dolor nec voluptas, *ἀλλ' ὅτι μάλιστα αὐτὴ καθ' αὐτὴν γίγνηται, ἐῶσα χαίρειν τὸ σῶμα, καὶ καθόσον δύναται μὴ κοινωνοῦσα αὐτῷ μηδ' ἁπτομένη, ὀρέγηται τοῦ ὄντος; sed quam maxime semet in se recipiens, deserit corpus, et, quoad ejus fieri potest, nec communicans se cum eo nec attingens, ad verum contendit?* — Ita se res habet. — Quid vero illa, quae vocamus, *pulcrum*, *bonum*, *justum?* Horum tu quidquam oculis vidisti? an vero quicunque nostrum, repudiatâ sensuum ope, ipse per se illa contemplari studuit, is optime illa animo percepe-

 rit?

rit? — Prorsus. — Iccirco vere nobis demonstratum est, *ὅτι, εἰ μέλλομέν ποτε καθαρῶς τι εἴσεσθαι, ἀπαλλάκτεον τοῦ σώματος καὶ αὐτῇ τῇ ψυχῇ θεατέον αὐτὰ τὰ πράγματα· καὶ τότε, ὡς ἔοικεν, ἡμῖν ἔσται οὗ ἐπιθυμοῦμέν τε καὶ φαμὲν ἐρασταὶ εἶναι, φρονήσεως, ἐπειδὰν τελευτήσωμεν, ζῶσι δὲ οὔ·* *si quid sincere intellecturi simus, discedere nos a corpore oportere atque ipso animo ipsas res contemplari: tum demum, ut videtur, consequemur, quod appetimus cujusque nos dicimus amantes esse, sapientiam videlicet, quum mortui fuerimus, dum autem vivemus, nequaquam.* (1)

Facile his aliquem ad *abstinentiae disciplinam*, quae Neoplatonicorum et vero Christianorum quorumdam fuit, adduci potuisse, sponte cernimus. Et vero, spretis ita et sensibus et voluptatibus et rebus omnino corporeis, quidni inde hoc item ducere posteritas debuerit, unam homini respiciendam futuram vitam esse, hanc negligendam, quoque magis quis animo prospiceret suo, eo magis ipsi esse a cibo potuque, ab amore, ab ipso matrimonio abstinendum? Horum vero nihil apud Platonem. Contra se res habet. Ipsi adeo religioni nostrae, ut prodita a divino auctore est, conveniunt, si recte accipiuntur, philosophi placita. Nam spectant haec in primis *veritatem*, *libertatem*, *virtutem*; Plato autem in illis, quemadmodum ad tria illa perveniendum philosopho esset, de-

(1) *Phaedone* 64 C. — 66 E.

declarare studuit. Non abstinendum prorsus a sensibus docuit, sed philosopho negavit indulgendum iis gratificandumque in eum modum esse, ut cum in *veritatis* studio conturbaretur, tum serviret iis ac suâ destitueretur *libertate*, tum vero in omnes libidines voluptatesque pronus, *virtute* excideret. Id vero praecipiens, quae germani esset philosophi vita, quaeque integra ac pura sanctitas, demonstravit. A *veritatis* eam studio repetebat, et vero sic statuit, nullam esse sive *libertatem* hominis sive *virtutem* sive *sanctitatem*, nisi quae cum *veri* amore et sapientiâ arctissime esset conjuncta: quod ex iis patet maxime, quae porro apud eum Socrates de *purgatione animi* in hoc dialogo persequitur. Κάθαρσιν vocat, quam saepius memoravit, animi a corpore separationem, ut ipse per se vivat agatque, a corpore, tamquam vinculis, solutus, ut in suam se receperit libertatem. Quod ut consecutus fuerit, et veritatem adsequetur facile, et sponte suâ virtutibus primariis, sapientiâ, fortitudine, temperantiâ, justitiâ excellet. (1)

Qua homini ratione ad vitae sanctitatem perveniendum est?

Quantum ad vitae sanctitatem veri studio ac sapientiae tribuerit Plato, ex hisce Socratis in carce-

(1) *Phaedone* 67 E. — 68 C.

cere sermonibus intelligitur. Animadvertere id debuerant philosophi, qui, quamvis ex ipsâ philosophi scholâ profecti, tamen nec disciplinas graviores, quae ad veritatem ducunt, nec virtutes adeo, quas diximus, curarunt magnopere, unam scilicet, nescio quam, sanctitatem affectantes. De virtutum autem cum vitae sanctitate necessitudine copiosus deinde Socratis est ac sublimis in eodem dialogo sermo. Caeterorum hominum, ait, si velis fortitudinem ac temperantiam considerare, videbitur tibi illa absurda plane. Mortem existimant omnes unum e maximis malis esse. Majorum autem metu malorum, quicunque in iis fortes sunt, sustinent mortem, quando sustinent. Metuendo igitur ac metu fortes omnes sunt, praeter philosophos: quamquam absurdum est, metu aliquem vel timiditate fortem esse. Sed qui inter eos temperantes dicuntur, nonne simili quodam modo se habent, ut intemperantiâ quadam temperantes sint? quamquam id fieri non posse videtur. Veruntamen accidit iis illud, in fatuâ ipsorum temperantiâ. Timentes scilicet, ne suis careant voluptatibus, a ceteris abstinent, et hunc in modum fiunt per intemperantiam temperantes. Atqui haec haudquaquam recta est, mi Simmia, ad virtutem via, voluptates voluptatibus, dolores doloribus, metum metu, majus minori, tamquam nummos, permutare; sed ille duntaxat rectus sit nummus, quo haec omnia oporteat commutari, nempe *sapientia:* hoc nummo emta venditaque omnia reapse erunt for-

fortitudo, temperantia, justitia, omninoque vera virtus cum sapientia, sive adsint, sive discesserint voluptates, timores, caeteraque hujus generis; *χωριζόμενα δὲ φρονήσεως καὶ ἀλλαττόμενα ἀντὶ ἀλλήλων, μὴ σκιαγραφία τὶς ᾖ ἡ τοιαύτη ἀρετὴ, καὶ τῷ ὄντι ἀνδραποδώδης τε, καὶ οὐδὲν ὑγιὲς οὐδε ἀληθὲς ἔχῃ· τὸ δ' ἀληθὲς τῷ ὄντι ᾖ κάθαρσίς τις τῶν τοιούτων πάντων, καὶ ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀνδρεία, καὶ αὐτὴ ἡ φρόνησις μὴ καθαρμός τις ᾖ· sin autem a prudentia segregata atque invicem permutata sint, vide, ne inanis quaedam umbrae descriptio talis virtus sit ac reapse servilis, nec sanum quid aut verum habeat: horum autem omnium verissime purgatio sit cum temperantia, tum justitia, tum fortitudo, ipsa autem sapientia remedium sit aliquod.* (1)

Talis apud Platonem est sapientiae caeterarumque virtutum cum sanctitate necessitudo. Quo magis cernimus, alienam plane ejus doctrinam ab omni superstitione esse. Nam superstitio unde crebrius, quam e rerum ignorantiâ praejudicatisque opinionibus exsistit? Horum autem philosophus, qui idem est veritatis amantissimus rectissimaque viâ ad sapientiam contendit, maxime est immunis. Sed id priusquam accuratius exploremus, persequi juvat sublimem Platonis de hoc ipso philosophiae munere sententiam. In Deorum vero genus, haec Socrates porro Cebeti, nulli fas est pervenire, praeter-

(1) *Phaedone* 68 D. — 69 C.

terquam illis, qui *discendi* cupiditate flagrantes, puri d scesserunt. Horum illi gratia ab omnibus corporis cupiditatibus abstinent. Sciunt enim, philosophiam ipsorum animum, vinctum plane in corpore, ac per corpus, tamquam per carcerem quendam, res considerare coactum: sciunt, inquam, sic se habentem ipsorum animum philosophiam suscipere, sensimque admonere ac solvere conari, ostendentem, fallax esse oculorum, fallax aurium caeterorumque sensuum judicium, tum vero suadentem, ut discedat ab his, se ipsum revocet inde atque colligat, nec ulli, praeterquam sibi, fidem habeat. Hunc autem in modum cum solverit ipsorum animum philosophia, haud arbitrantur oportere, iterum illum voluptatibus ac doloribus dedere, iterumque vincire atque irritum opus facere, quasi telam Penelopes retexentes. Imo vero horum tranquillitati studens philosophorum mens, *ἑπομένη τῷ λογισμῷ καὶ ἀεὶ ἐν τούτῳ οὖσα, τὸ ἀληθὲς, καὶ τὸ θεῖον, καὶ τὸ ἀδόξαστον θεωμένη, καὶ ὑπ' ἐκείνου τρεφομένη, ζῆν τε οἴεται οὕτως, ἕως ἂν ζῇ· καὶ ἐπειδὰν τελευτήσῃ, εἰς τὸ ξυγγενὲς καὶ εἰς τὸ τοιοῦτον ἀφικομένη, ἀπηλλάχθαι τῶν ἀνθρωπίνων κακῶν· rationem secuta et semper in eo versata, verum, divinum, certum contemplatur: a quo nutrita ita vivendum censet, quamdiu vivat: ac postquam hinc discesserit, in cognatum se sperat locum venturam atque ita malis exemtum iri humanis.* (1)

De

(1) *Phaedone* 82 B. — 84 B.

De divina natura.

Hac igitur via ac ratione philosophia nos apud Platonem ad sanctum divinumque educit. Quod autem diximus, immunem ejus doctrinam cum superstitionis esse, tum praejudicatarum opinionum, id, uti e dictis intelligitur, ita tum nobis maxime patebit, ubi praeclaram philosophi de divinâ naturâ sententiam exposuerimus. Prodidit eam Plato in *Timaeo;* sed non negligenda nobis sunt haec ipsa in *Phaedone*, quae attulimus, de sancto divinoque loca: nec vero silentio praetermittendum, quod de divinâ naturâ in libris *de Republica* pronunciavit. Memoratis illic poëtarum de Diis atque heroibus fabulis, efficit inde Socrates, uti vidimus supra, quantopere illae abjectam alere hominum superstitionem debeant. Peccare, ait, non verentur, quandoquidem, ut a teneris didicerunt, *λύσεις τε καὶ καθαρμοὶ ἀδικημάτων, διὰ θυσιῶν καὶ παιδιᾶς ἡδονῶν, εἰσὶ μὲν ἔτι ζῶσιν, εἰσὶ δὲ καὶ τελευτήσασι· solutiones purgationesque sunt scelerum per sacrificia atque ludorum oblectamenta, cum iis qui vivunt, tum etiam mortuis.* (1) Falsam hanc Plato et vero turpem de divinâ naturâ opinionem senex de industriâ refutavit, cum *Leges* scriberet: in hoc autem *de Re-*

(1) *De Rep.* II. 364. E. Similiter *de Legg.* X. 885 P. *εὐπαραμυθήτους εἶναι τοὺς θεοὺς, θυσίαις τε καὶ εὐχαῖς παραγομένους.*

Republica opere refutat sic, ut veram ei uniceque sublimem doctrinam opponat, Deique veluti τυπους exprimat, quos in sua civitate imitari poëtas jubet. Sed ipsos hic attendamus Socratis cum Adimanto sermones.

Τύποι περὶ θεολογίας·
quinam sunt servandi maxime?

Nam, ut rogaverat Adimantus, quinam essent maxime *περὶ θεολογίας τύποι*, sic Socrates: *οὐκοῦν ἀγαθὸς ὅ γε θεὸς τῷ ὄντι τε, καὶ λεκτέον οὕτω; nonne re verâ bonus Deus est, atque ita dicendum?* — Procul dubio. — Atqui nullum bonum noxium est? — Nullum, ut arbitror. — Quod innoxium est, numquid nocet? — Nequaquam. — Quod non nocet, numquid mali facit? — Neque istud quidem. — Quod autem nihil mali facit, nullius mali est caussa. — Nullius. — Quid porro? nonne utile bonum est? — Prorsus. — Ergo bene feliciterque agendi caussa est? — Est. — Non igitur omnium caussa bonum est, sed eorum duntaxat, quae bene se habent: eorum vero, quae male, nequaquam? — Sic est omnino. — *Οὐδ' ἄρα ὁ θεὸς, ἐπειδὴ ἀγαθὸς, πάντων ἂν εἴη αἴτιος, ὡς οἱ πολλοὶ λέγουσι· ἀλλ' ὀλίγων μὲν τοῖς ἀνθρώποις αἴτιος, πολλῶν δὲ ἀναίτιος· πολὺ γὰρ ἐλάττω τἀγαθὰ τῶν κακῶν ἡμῖν· καὶ τῶν μὲν ἀγαθῶν οὐδένα ἄλλον αἰτιατέον· τῶν δὲ κακῶν ἄλλ' ἄττα δεῖ ζητεῖν τὰ αἴτια, ἀλλ' οὐ τὸν θεόν·* — *Non igitur Deus, cum bonus sit, omnium caussa est,*

ut

ut vulgo dicunt; sed paucorum quidem hominibus in caussa est, multorum vero extra caussam: multo enim pauciora nobis sunt bona, quam mala: et bonorum quidem solus Deus caussa est dicendus; malorum vero quamlibet aliam praeter Deum caussam quaerere decet. (1) Hic digreditur Socrates in loca Homeri, quibus Dii occurrunt malorum auctores, tum Aeschyli dictum exagitat:

— θεὸς μὲν αἰτίαν φύει βροτοῖς,
Ὅταν κακῶσαι δῶμα παμπήδη θέλῃ.

Quibus subjungit: vel sinendum non est, poëtam dicere, Dei haec esse opera; vel, si Dei sunt opera, invenienda est in his ea, quam nunc quaerimus, ratio: dicendumque, ὡς ὁ μὲν θεὸς δίκαιά τε καὶ ἀγαθὰ εἰργάζετο, οἱ δὲ ὠνίναντο κολαζόμενοι· *Deum quidem justa ac bona perfecisse, mortalibus autem poenas profuisse.* Miseros hos esse, quod poenas luant, hujus autem rei auctorem Deum esse, id dicere non permittendum poëtae est; sin vero diceret, miseros esse malos propterea, quod poenis egeant, luentes autem poenas juvari a Deo, permittendum. (2) Κακῶν δὲ αἴτιον φάναι θεόν τινὶ γίγ-

(1) *De Rep.* II. 579 A — C. (2) Vulgo haec male accipiuntur, quasi voluerit Plato: *sed si dicant, illis poena opus fuisse, quum miseri sint mali.* Fuit, cum verba transponerem: ἀλλ' εἰ μὲν λέγοιεν, ὡς ἄθλιοι οἱ κακοὶ, ὅτι ἐδεήθησαν κολάσεως, διδόντες δὲ — Sed interpungendo restituimus locum in hunc modum: ἀλλ' εἰ μὲν, ὅτι

γίγνεσθαι, ἀγαθὸν ὄντα, διαμαχετέον παντὶ τρόπῳ, μήτε τινὰ ταῦτα λέγειν ἐν τῇ αὐτοῦ πόλει, εἰ μέλλει εὐνομήσεσθαι, μήτε τινὰ ἀκούειν, μήτε νεώτερον, μήτε πρεσβύτερον, μήτε ἐν μέτρῳ, μήτε ἄνευ μέτρου μυθολογοῦντα· ὡς οὔθ' ὅσια ἂν λεγόμενα, εἰ λέγοιτο, οὔτε ξύμφορα ἡμῖν, οὔτε ξύμφωνα αὐτὰ αὐτοῖς. *Malorum autem alicui caussam esse Deum, cum bonus sit, refellendum omnino est: neque permittendum, hoc quemquam vel dicere in civitate sua, si bonis institui legibus civitas debet, vel audire, sive sit ille junior, sive senior, sive carminibus haec inserantur, sive solutâ oratione enarrentur: quippe quae nec sancta honestave sint, si dicantur, neque utilia nobis, neque inter se consona.* (1)

Locus hic sane apud Platonem, ut sublimem ipsius de divinâ naturâ sententiam percipiamus, unus in paucis maxime notandus nobis est: valet adeo ad nostrum de sublimi argumento judicium cum illustrandum, tum confirmandum. Nam distinguenda nobis est, quod negligitur a multis, duplex vocis *bonitas* significatio. Usurpamus eam de Dei erga nos clementiâ, ut apud Ciceronem non semel occurrit; v. c. ubi de Dionysio narrat: *Jam mensas argenteas de omnibus delubris jussit auferri: in quibus quod more veteris Graeciae inscriptum esset*, BONORUM DEORUM, *uti se eorum bonitate vel-*

ὅτι ἐδεήθησαν κολάσεως, λέγοιεν, ὡς ἄθλιοι οἱ κακοί, διδ. (1) *De Rep.* II. 379 C. — 380 C.

velle dicebat. (1) Fit ita, ut nos fere de Dei attributis agentes, *bonitatem* Dei de munificentia ejus inque hominem voluntate accipiamus. Et recte nos quidem. (2) Verumtamen est alia item ejusdem vocis vis, ubi de *bonitate* v. c. *ingenii*, *vocis*, *caussae*, similium agimus. Significat ita rei *virtutem*, *praestantiam*, *perfectionem*. Id sic traducendum ad divinam naturam est, ut *moralem*, quam nos vocamus, *bonitatem*, i. e. virtutem summam perfectamque intelligamus, eamque non minus, quam clementiam et benignitatem, ad Dei attributa, imo vero ad divinae naturae *οὐσίαν* referamus. Id scilicet intelligebat divinus divinae naturae interpres, quum juveni, qui ipsum vulgari ratione *bonum magistrum* appellaverat, illud reponebat: *Τί με λέγεις ἀγαθόν; οὐδεὶς ἀγαθὸς, εἰ μὴ εἷς, ὁ Θεός.* (3) Sed nos de altero item Platonis *περὶ θεολογίας τύπῳ* videamus.

Bonus igitur Deus est, ait Socrates, eique contraria sunt quaecunque nos *mala* vocare solemus: horum homines auctores existimandi sunt, Deus non auctor est. Quid vero secundus hic *τύπος*? Num existimas praestigiatorem esse Deum, et, veluti ex insidiis, alias alia sub specie apparere? an vero simplicem esse potius minimeque omnium speciem

(1) Cic. *de Nat. Deor.* III. 34. (2) Nuper de hoc loco, in omni theologia gravissimo, elegans apud nos prodiit disquisitio J. H. Scholteni: *de Dei erga hominem amore.* Traj. ad Rh. 1836. (3) *Euang. Lucae* XVIII. 19.

ciem mutantem? (1) Ingreditur ita Socrates de *immutabilitate* Dei ac *veracitate* dicere: utramque autem e divinae naturae indole repetit. Quidquid, ait, speciem mutat suam, vel per semet ipsum intrinsecus, vel extrinsecus ab alio mutatur. Quod vero optime se habet, minime est mutationi obnoxium. Atqui *ὁ θεός τε καὶ τὰ τοῦ θεοῦ πάντῃ ἄριστα ἔχει· ταύτῃ δὴ ἥκιστα ἂν πολλὰς μορφὰς ἴσχοι ὁ θεός. Deus resque divinae optime se habent: quamobrem minime Deus multas aliunde formas suscipiat.* Numquid vero per semet ipsum Deus se immutet? Sed, id si fieret, in pejus se mutaret: nam indigum pulcritudinis vel virtutis Deum esse, haud dicamus. Pejorem vero se reddere nec Deus nec homo velit. Quod autem vulgo dicunt, mentiri subinde Deos, ut alienâ sub specie hominibus apparentes, prosint iis: duplex mendacium est, alterum verum, veri alterum imago: illud omnes omni aevo et Dii et homines oderunt: est enim ignorantia rerum, ut semet ipsum quis decipiat: imago autem veri mendacii, quae verbis factisque se prodit fallacibus, neque haec etiam in Deum cadit: nam cum ad alios decipiendos pertineat, tali mendacio, ut hominibus prosit, Deus non utitur; *κομιδῇ ἄρα ὁ θεὸς ἁπλοῦν καὶ ἀληθὲς ἔν τε ἔργῳ καὶ ἐν λόγῳ· καὶ οὔτε αὐτὸς μεθίσταται, οὔτε ἄλλους ἐξαπατᾷ, οὔτε κατὰ φαντασίας, οὔτε κατὰ λόγους, οὔτε κατὰ σημείων πομπάς, οὐθ' ὕπαρ οὐδ' ὄναρ. Quare et simplex omnino Deus est*

(1) *De Rep.* II. 380 D.

est et verax dictis factisque: neque mutatur ipse, neque alios decipit, neque per visiones, neque per sermones, neque signis immittendis, neque dormientibus nobis neque vigilantibus. (1)

De Deo,
universi cum auctore,
tum gubernatore.

Sic Plato in *Politia* cum vulgi superstitioni, tum poëtarum fabulis saniorem purioremque opposuit de divinâ naturâ doctrinam. In *Timaeo* autem Deum ipsum ad *τύπους* hosce divinitatis effinxit, nobisque, ut universum hocce cum informantem, tum gubernantem, sublimi oratione veluti ob oculos proposuit. Sed ad hunc dialogum priusquam accedamus, respondendum jam philosophis est, qui, quo facilius se ex omnis *μυθολογίας* ac *θεολογίας* difficultatibus expedirent, simpliciter vel esse Deos negarunt, vel si cum maxime essent, nil eos curare res humanas, statuerunt. Ad impias istorum de Deo opiniones tollendas, non vim adhibendam esse dicit Hospes ille in *Legibus* Atheniensis, sed persuasionem, fingitque adolescentem sibi obvium, istâ jam doctrinâ imbutum corruptumque, quem sic alloquitur: *ὦ παῖ, νεὸς εἶ· προϊὼν δέ σε ὁ χρόνος ποιήσει πολλὰ ὧν νῦν δοξάζεις μεταβαλόντα, ἐπὶ τἀναντία τίθεσθαι· περίμεινον οὖν εἰς τότε κρι-*

(1) *De Rep.* II. 380 E. — 382 E.

κριτὴς περὶ τῶν μεγίστων γίγνεσθαι· μέγιστον δὲ, ὃ νῦν οὐδὲν ἡγῇ σὺ, τὸ, περὶ τοὺς θεοὺς ὀρθῶς διανοηθέντα, ζῆν καλῶς ἢ μή. Juvenis etiamnunc es, fili: nec dubito, quin progressio temporis efficiat, ut de multis aliter, quam nunc, sentias: exspecta igitur, quaeso, ut tunc de rebus maximis judices: maximum autem est, quod tu nunc nihil esse arbitraris, ut recte de Diis sentientes, bene vivamus. Primum de illis tibi permagnum quid indicans, haud fallax reperiar: est autem hocce. Non tu solus, nec amici tui primum, hanc de Diis opinionem habetis; sed aliqui semper, cum plures, tum pauciores, hoc morbo laborarunt. Quod vero plurimis eorum contigit, tibi narrabo. Nullus scilicet eorum ab adolescentia usque ad senectutem in hac opinione, Deos non esse, perseveravit; reliqui autem duo morbi quamvis non multis, nonnullis tamen permanserunt, esse quidem Deos, sed de rebus humanis nihil curare: vel curare eos quidem, sed facile precibus sacrificiisque placari. Tu igitur, si mihi credis, exspectabis, donec plane constet tibi pro viribus, quid de his judicandum sit: utque id assequare, diligenter considerabis, sic, an vero aliter, se res habeat. Noli interea tam temerarius esse, ut impie de Diis sentias. (1)

Praemisso hoc monito gravissimo, quod senectutis cum experientiam, tum sapientiam refert, cavillationibus deinceps sophistarum ac philosophorum sic

(1) *De Legibus* X. 838 A – D.

sic respondet, ut ex animi naturâ efficiat, potiorem animum ac priorem corpore esse: quo ad mundum hunc adspectabilem traducto, qui rebus corporeis constat, pariter inde concludit, anteaquam mundus exstitisset, animi affuisse divini cujusdam vim, quâ φύσις sit, quam loquuntur, orta. Id autem postquam fusâ demonstratione confecit, haec addit. Ei ergo, qui Deos esse negat, positis terminis, sermonem jam relinquamus; sunt autem illi hujusmodi, ut vel doceat, nos non recte opinari, cum animum dicimus prae caeteris omnibus primum exstitisse, quaeque a nobis consequenter dicta sunt, vera non esse, vel, si nihil melius, quam nos, dicere potest, nobis credat, atque ita in posterum vivat, ut de Diis non ambigat. (1)

Et hinc quidem ducere continuo Plato potuit, quod aliis negare placebat, esse providentiam Deorum, eosque res minimas non minus, quam maximas, curare. Sed his item hominibus meliorem sententiam persuadere, quam monstrare et probare, malebat. Sic igitur porro Atheniensis ille. Adversus istos finem jam habeat disputatio nostra: qui autem esse quidem Deos existimat, sed non curare res humanas, huic sic persuadeamus. Ὦ ἄριστε δή, φῶμεν, ὅτι μὲν ἡγῇ θεοὺς, συγγένειά τις ἴσως σὲ θεία πρὸς τὸ ξύμφυτον ἄγει τιμᾷν καὶ νομίζειν εἶναι. *Virorum optime, dicamus, natura quaedam divinitati cognata ad rem tibi conjunctam affir-*

(1) *De Legg.* X. 899 C.

firmandam colendamque ducit, quum Deos esse asseris. Sed improborum injustorumque hominum publice privatimque successus, qui, licet revera felices non sint, vulgo tamen felices habentur, et carminibus frequenter ac sermonibus extolluntur, temere ad impietatem te praecipitem agunt: vel etiam, cum scelestos homines videas sic ad senectutem pervenire, ut filios atque nepotes maximis condecoratos honoribus relinquant, perquam turbaris. Propterea cum Deos harum rerum auctores esse, propter ipsam cum illis cognationem, incusare, inque eos peccare nolis, huc tandem delapsus es, ut, licet Deos esse arbitrere, humanas tamen res ab illis negligi credas. Ne igitur haec opinio ad graviorem te ducat impietatis morbum, remedium, pro viribus opinionem hanc refutantes, adhibeamus. (1)

Proficere ex his Platonis locis Stoici debuerant, quum adversus Epicureos sententiam suam de Diis eorumque providentia propugnarent. Humanius sane et profecto majore cum persuasione dixissent. Nec vero Plato, quod ipsam attinet rei demonstrationem, minore, quam illi, disputandi diligentiâ usus est. Praeivit iis optimam, quam sequerentur ac tenerent, viam. Sic apud eum porro Hospes ille, vel ipse potius senex. Non erit forsan difficile demonstrare, Deos non minus minimarum rerum, quam maximarum, curam habere. Age, nonne temperantem esse ac sa-

(1) *De Legg.* X. 899 D. — 900 E.

sapientem, virtuti tribuitur, contrarium vero vitio? — Certe. — Quid? nonne fortitudo etiam tribuitur virtuti, ignavia vitio? — Quidni? — Ex iis haec turpia, illa vero honesta dicuntur? — Dicuntur. — Καὶ τῶν μὲν προσήκειν ἡμῖν, ὁπόσα Φλαῦρα· θεοῖς δὲ οὔτε μέγα οὔτε σμικρὸν τῶν τοιούτων μετὸν ἐροῦμεν; *Et quae in his vitia sunt, nobis inesse posse; Deos vero eorum participes nullo modo dicemus?* — Et haec quivis concesserit. — Numquid negligentiam, desidiam, delicias, animi virtutem putabimus? an contrarium? — Contrarium. — Qui deliciis, negligentiae desidiaeque deditus est, quem poëta ignavis maxime fucis similem rectissime dicit, (1) nonne odio nobis habendus? — Omnino. — Οὐκοῦν τόν γε θεὸν οὐ ῥητέον ἔχειν ἦθος τοιοῦτον ὅ γέ τοι αὐτὸς μισεῖ· τῷ τέ τι τοιοῦτον Φθέγγεσθαι πειρωμένῳ οὐκ ἐπιτρεπτέον. *Non ergo dicendus Deus tales mores habere, quos ipse odit: nec concedendum ulli est ita dicere.* — Nullo modo. — Porro, quod rerum minimarum curam attinet, si cui magnum negotium perficiendum est, is vero maxima quaeque curat, minima negligit, quomodo hunc laudantes non errabimus? nam aget ita, vel, quia nihil interesse totius putat, si parva negliguntur, vel, quia, licet interesse opinetur, inertiâ mollitieque detentus, negliget. — Sic se res habet. — Sed nunc illi duo tribus nobis respondeant, qui, licet esse Deos concedant, alter tamen facile placa-

(1) Hesiodus *Op. et dier.* vs. 300 Cf. Ruhnk. *ad Tim.* p.157.

cabiles, alter in rebus parvis negligentes putat: primumque sic interrogentur: ambo vos Deos asseritis scire, videre, audireque omnia: nihil posse ipsos effugere eorum, quae aut sensu aut intellectu percipiuntur? Haeccine ita esse dicitis, an aliter? — Sic. — Deinde omnia eos posse, quaecunque mortales immortalesve possunt? — Quidni et haec concedent? — Bonos etiam, imo optimos esse, nos quinque confessi sumus. — Omnino. — Nullâ ergo inertiâ capi, nullâ mollitie possunt, quandoquidem tales sunt, quales esse consensimus: nam ex ignavia nobis inertia oritur: negligentia autem ex inertia atque mollitie. — Vera loqueris. — Ἀργίᾳ μὲν δὴ καὶ ῥαθυμίᾳ οὐδεὶς ἀμελεῖ θεῶν· οὐ γὰρ μέτεϛι αὐτῷ που δειλίας. *Nullus ergo Deorum inertiâ ac negligentiâ quidquam negligit: nullius enim ignaviae Deus est particeps.* — Recte. — Utrum vero, o bone, te dicere existimabimus? Deosne propter ignorantiam, cum providere debeant, non providere, an, sicuti improbos homines dicimus, meliora quidem videre, deteriora sequi, sic Deos, quamvis sciant providendum esse, similiter non providere? — Quomodo id fieri possit? — Οὐκοῦν δὴ τάγε ἀνθρώπινα πράγματα τῆς τε ἐμψύχου μετέχει Φύσεως ἅμα, καὶ θεοσεβέϛατον αὐτό ἐϛι πάντων ζώων ἄνθρωπος. *Praeterea res humanae viventis naturae participes sunt: et homo ipse prae caeteris animalibus Dei cultor diligentissimus est.* Quin etiam mortalia cuncta viventia a Diis possideri, quemadmodum et coelum univer-

sum,

sum, dicimus. — Procul dubio. — Jam igitur, sive parva haec, sive magna quis dixerit Diis esse, nullo modo, cum providentissimi atque optimi sint, negligenda illis ipsorum possessio est. — Nullo modo. — Quid vero? si medicus in corpore curando magnis providerit, parva contemserit, bene se corpus habebit? — Non sane. — Sed nec gubernatores, nec imperatores, nec patresfamilias, nec civitatum moderatores, neque ulli omnino tales, paucis ac parvis neglectis, recte multa et ingentia regent: *οὐδὲ γὰρ ἄνευ σμικρῶν τοὺς μεγάλους φασὶν οἱ λιθολόγοι λίθους εὖ κεῖσθαι· nam lapides quoque magnos sine parvis bene strui negant architecti.* — Et recte quidem illi. — *Μὴ τοίνυν τόνγε θεὸν ἀξιώσωμέν ποτε θνητῶν δημιουργῶν φαυλότερον. Caveamus autem, ne Deum mortalibus opificibus viliorem putemus.* Illi scilicet, quanto peritiores artis sunt, tanto in propriis ipsorum operibus et parva simul et magna exquisitius absolutiusque perficiunt: Deus vero, qui sapientissimus est, et curare vult ac potest, magnis quidem providebit solum, parva autem, quae facilius gubernari possunt, propter ignaviam ac socordiam negliget? — Nullo modo hanc, Hospes, de Diis opinionem admittendam putamus: nefaria est enim illa ac prorsus falsa sententia. (1)

Lubens sane equidem, nec solummodo ad interpretandam Platonis de Deo, universi auctore ac mo-

(1) *De Legg.* X. 900 C. — 903 A.

moderatore, doctrinam, haec philosophi loca ex ejus *Legibus* adduxi. Nam habet hoc opus Platonis senile quam plurimum, quo vehementer nos capiat ac teneat. In caeteris ejus dialogis vel Socrates, vel hospes aliquis Eleates, vel unus e Pythagoreorum principibus summas habet partes, ut lateat nos auctor. Hîc vero non obscure se ipsum significavit Plato, quum Atheniensem induceret hospitem cum Crete illo et Lacedaemonio agentem, Atticaeque gentis ac civitatis prae Cretensibus ac Lacedaemoniis praestantiam celebrantem. Atticae rationis elegantiam, humanitatem, tum vero etiam solertiam prudentiamque in singulis fere dictis sententiisque agnoscimus. Quid autem nobis suavius potest accidere, quam ipsum Platonem, sicuti hîc se tandem nobis prodidit, paulo interius cognoscere? Philosophorum enim principum ut doctrinam accipimus lubenter, ita indolem in primis, quales ingenio moribusque fuerint, perspicere avemus. Apparet autem hîc nobis Plato non solum ingenii illâ sagacitate ubertateque insignis, quam referunt probantque caetera item ejus scripta; sed illâ se etiam commendans humanitate atque in genus humanum benivolentiâ, ut, quem suspexeramus fere atque admirati fueramus, eundem nunc amemus atque colamus. Quamobrem, quo magis ipse aetate provehor, eo lubentius equidem et lego hoc opus et in aliorum usum loca ex eo commemorare soleo. Quae autem nunc ex eo protuli, valere quam plurimum ad ipsius *Ti-*

maeum

maeum intelligendum putavi. Nam, ut in dialogo illo Dei veluti imaginem informaverat, ita senex tandem, in *Legibus* scribendis, hanc suam de divinâ naturâ sententiam rationibus persuadere studuit. Nos igitur his, ut speramus, praeparati, ad dialogum illum illustrem, omnium, qui scripti a Platone aliisque sunt, longe celebratissimum, nunc tandem accedamus.

De Timaeo Platonis.

Vere profecto Cicero, difficillimam esse hujus dialogi interpretationem, judicat: res enim ipsas, de quibus agitur, obscuras esse. *Interdum*, ait, *rerum obscuritas, non verborum, facit, ut non intelligatur oratio, qualis est in Timaeo Platonis.* (1) Accedit musicae, ut illic cum mathematicorum rationibus conjuncta est, difficultas: quod Quinctilianus animadvertit. *Plato*, ait, *cum in aliis quibusdam, tum praecipue in Timaeo ne intelligi quidem, nisi ab iis, qui musicam quoque diligenter perceperint, potest.* (2) Quae cum communis sit Veterum de *Timaeo* sententia, frustraque adhuc laborarint recentiores, ut superarent difficultates istas, ego sane audax esse et temerarius viderer, si interpretando explicare totum hunc dialogum aggrederer. Nec vero id ab initio negotii suscepi, ut scripta Platonis deditâ opera interpretarer, sed hoc

(1) *De Fin.* II. c. 5. (2) *Quinct.* I. 10.

hoc scilicet maxime, ut, philosophiâ ejus ex ipsius scriptis explicandâ, hisce ita simul nonnihil lucis affunderem. Itaque nos adhuc, ut singulos tractavimus philosophiae Platonicae locos, ita singulâ ejus, quae illuc pertinent, dialogorum genera, eroticum, dialecticum, politicum, ethicum illustrare studuimus. Nec dubito, quin nunc de *Timaeo* Platonis eo rectius judicaturi simus, quo magis omnem philosophi doctrinam de rebus divinis atque humanis adsecuti fuerimus. Videamus continuo, quid eo scribendo auctor spectaverit.

Confectâ *Politia*, scriptoque deinceps, ut mihi quidem videtur, *Phaedone*, opus maximum et apte cum *Politiâ* conjunctum aggressus Plato est: quod ex ipso *Timaei* exordio patet. Nam fingitur Socrates sermones illos, quos de justo deque optimâ civitate cum Glaucone, Adimanto caeterisque, qui adfuerant, habuerat aliquando, pridie Timaeo, Critiae, Hermocrati, tum etiam quarto cuidam, qui nunc valetudinis caussâ abest, enarrasse: finguntur hi item, auditis sermonibus illis, sic convenisse inter se, ut, prouti nunc hisce dapibus excepti a Socrate fuerant, ita ipsi crastino die vice suâ Socratem suis sermonibus excepturi essent. Sic nempe accipiendum prooemii initium est, quod ita se habet. Εἷς, δύο, τρεῖς· ὁ δὲ δὴ τέταρτος ἡμῖν, ὦ φίλε Τίμαιε, ποῦ, τῶν χθὲς μὲν δαιτυμόνων, τανῦν δὲ ἑστιατόρων; Τιμ. Ἀσθένειά τις αὐτῷ συνέπεσεν, ὦ Σώκρατες· οὐ γὰρ ἂν ἑκὼν τῆσδε ἀπελείπετο τῆς συνουσίας. Σω. Οὐκ-

οῦν

οὖν σὸν τῶνδέ τε ἔργον, καὶ τὸ ὑπὲρ τοῦ ἀπόντος ἀναπληροῦν μέρος. Τιμ. *Πάνυ μὲν οὖν· καὶ κατὰ δύναμίν γε οὐδὲν ἐλλείψομεν· οὐδὲ γὰρ ἂν εἴη δίκαιον, χθὲς ὑπὸ σοῦ ξενισθέντας οἷς ἦν πρέπον ξενίοις, μὴ οὐ προθύμως σὲ τοὺς λοιποὺς ἡμῶν ἀντεφεστιᾶν. Unus, duo, tres: quartus vero, o amice Timaee, eorum, qui a me heri sermonum convivio excepti sunt, nunc autem me vicissim excipiunt, ubinam est? Tim. Adversâ aliquâ valetudine laborat, o Socrates: non enim sponte ab hoc coetu et disputatione abstinuisset. So. Ergo tuum, o Timaee, et horum erit officium, quarti illius absentis partes explere. Tim. Erit omnino: nec quidquam, quoad ejus fieri poterit, praetermittemus: nam, cum laute a te heri excepti fuerimus, haud aequum sit, si non pari te alacritate, qui hic sumus, vicissim excipiamus.* (1) Quis sit quartus ille, quem memorat Socrates, a multis quaesitum est. Mihi Plato, uti jam significavi, semet ipsum videtur spectasse. Similiter de se in *Phaedone* scripserat: Πλάτων δὲ, οἶμαι, ἠσθένει. *Plato autem, ut arbitror, adversâ valetudine laborabat.* (2) Aegerrime scilicet philosophus eo videtur traduci potuisse, ut in dialogis suâ ipse personâ prodiret. Sic item Cicero. In dialogis *de oratore*, *de claris oratoribus*, *de republicâ* Crassi, Scipionis aliorumque personam induerat, se occultaverat, donec tandem in libris *de Legibus* aliisque bene multis suo ipse prodiit nomine. Quod non mo-

(1) *Timaeo* 17. A. B. (2) *Phaedone* 59 B.

modestiae equidem tribui velim: hanc non magnopere in Veteribus, minime omnium in Cicerone, agnosco; sed repugnare id dialogorum rationi videbatur, in quibus non magis, quam in dramatibus tragicis, existimabatur decorum, se ipsum ostendere. Iccirco Plato postremo demum sub Hospitis Atheniensis nomine se prodidit, eoque pervenisse ita videtur, ut primum in *Apologiâ* et *Phaedone* nominis sui mentionem faceret, tum in *Timaeo* scribendo hoc faceret Socratem Timaeo dicentem: *οὐκοῦν σὸν τῶνδέ τε ἔργον, καὶ τὸ ὕπερ τοῦ ἀπόντος ἀναπληροῦν μέρος*: quo nempe haud obscure indicaret, suam ab illo sententiam explicitam fuisse. Sed de sermonum dapibus videamus, quibus Socratem illi excepturi erant. Cupio, ait Socrates, civitatem hancce, quam verbis condidimus, reapse vigentem atque in motu et actione contemplari, sicuti quis animalia, sive picta sive quiescentia, cernere aveat viventia et agentia. Quod postquam dixerat, roganti ei recipit Critias, ut Atheniensium civitatem, qualis secundum traditiones Aegyptiorum sacerdotum, a Solone celebratas, summo olim vigore fuerat, quum bella cum Atlantidis incolis ageret, describat. Tum sic pergit: vide, Socrates, convivii, quod tibi paramus, dispositionem. Placuit nobis, ut Timaeus, *ἅτε ἀστρονομικώτατος ἡμῶν, καὶ περὶ φύσεως τοῦ πάντος εἰδέναι μάλιστα ἔργον πεποιημένος*, *quippe astronomiae nostrorum omnium peritissimus, maximeque in rerum naturâ cognoscendâ versatus*, primus dicat, ita ut, ducto

a

a mundi generatione initio, ad genus humanum perveniat: ego autem deinceps, suscipiens homines a Timaeo genitos, a te vero institutos, secundum Solonis sermonem legemque in judicium vestrum adducam, civitatisque hujus cives efficiam eos, qui prisci illi Athenienses fuerunt, quos jam exstinctos sacrae Aegyptiorum literae in lucem e tenebris eduxerunt, ut de illis, tamquam de veteribus Atheniensibus, verba fiant. (1) Cernimus hinc, quam vastum post *Politiam* opus susceperit Plato. Et *Critiam* quidem dialogum, quo et auream illam Athenarum aetatem et insulam Atlantidem celebraturus erat, inchoatum reliquit; *Timaeum* vero ipsum, quo hanc instantium operum distributionem instituit, sic absolvit, ut suam omnem in illo de mundo, de Deo ac de homine doctrinam explicaret.

Interpretati hunc dialogum multi ita sunt, ut minus Platonis de rebus divinis et humanis placita, quam suam ipsi cum philosophicam, tum theologicam doctrinam attenderent, eamque interpretando antiquitati ac Platoni obtruderent. (2) A qua nos temeritate eo facilius cavebimus, quo diligentius ipsa Platonis placita ex ejus scriptis declarare studuimus. Sed ipsum continuo Timaeum dis-

(1) *Tim.* 27 A. B. (2) V. Cudworth, *System. intell.* ed. Moshemio: quamquam Moshemius, qua erat cum ingenii sagacitate, tum doctrinae copiâ, rectius, quam Patres Ecclesiae ipseque Cudworthius, his de rebus judicavit.

disserentem audiamus, ubi de Deo ac mundo dicere aggreditur.

Cum omnes, ait, qui mentis quoquo modo compotes sunt, in operis cujuslibet vel magni vel parvi principio invocare Deum soleant, quanto nos aequius est, de universo, sive genitum sit, sive non genitum, disputaturos, invocare divinam opem! Ergo Deos omnes Deasque precamur, maxime quidem, ut ea dicantur a nobis, quae illis placeant, deinde, ut nobismet ipsi consentiamus. Et sic quidem Diis invocatis, nobis consulendum, ut constet, quemadmodum et vos percipiatis facillime, quae traditurus sum, et ego, quae sentio, optime declarem. Sunt igitur de mea sententia haec distinguenda continuo: *τί τὸ ὂν μὲν ἀεὶ, γένεσιν δ' οὐκ ἔχον· καὶ τί τὸ γιγνόμενον μὲν, ὂν δὲ οὐδέποτε.* Τὸ *μὲν δὴ, νοήσει μετὰ λόγου περιληπτὸν, ἀεὶ κατὰ ταυτὰ ὂν, τὸ δ' αὖ δόξῃ μετ' αἰσθήσεως ἀλόγου, δοξαστὸν, γιγνόμενον καὶ ἀπολλύμενον, ὄντως δὲ οὐδέποτε ὄν· quid sit, quod semper est neque ullum habet ortum, quid item, quod gignitur nec umquam est. Horum alterum intelligentiâ et ratione comprehenditur, quod unum semper atque idem est: alterum, quod affert opinionem per sensus, rationis expers: quod totum opinabile est, id gignitur et interit neque umquam esse vere potest.* Omne autem, quod gignitur, ex aliquâ caussa gigni necesse est: nullius enim rei, caussâ remotâ, reperiri origo potest. Quocirca si is, qui aliquod munus efficere molitur, eam speciem, quae semper est eadem, intuebitur at-

atque eam sibi proponet exemplar, praeclarum opus efficiat necesse est; sin autem illam, quae gignitur, nunquam illam, quam expetet, pulcritudinem consequetur. Omne igitur coelum, sive mundus, sive quovis alio vocabulo gaudet, hoc a nobis nuncupatum sit. De quo id primum consideremus, quod principio est in omni quaestione considerandum, semperne fuerit, nullo generatus ortu, an ortus sit ab aliquo temporis principatu. Ortus est: quandoquidem cernitur et tangitur et est undique corporeus. Omnia autem talia sensum movent: sensusque moventia quae sunt, eadem in opinione considunt, quae ortum habere gignique diximus: nihil autem gigni posse sine caussis. *Τὸν μὲν οὖν ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ παντὸς εὑρεῖν τε ἔργον, καὶ εὑρόντα, εἰς πάντας ἀδύνατον λέγειν· τόδε δ᾽ αὖ πάλιν ἐπισκεπτέον περὶ αὐτοῦ, πρὸς πότερον τῶν παραδειγμάτων ὁ τεκταινόμενος αὐτὸν ἀπειργάζετο· πότερον πρὸς τὸ κατὰ ταυτὰ καὶ ὡςαύτως ἔχον, ἢ πρὸς τὸ γεγονός. Εἰ μὲν δὴ καλός ἐστιν ὅδε ὁ κόσμος, ὅ, τε δημιουργὸς ἀγαθὸς, δῆλον ὡς πρὸς τὸ ἀΐδιον ἔβλεπεν· εἰ δὲ (ὃ μηδ᾽ εἰπεῖν τινι θέμις) πρὸς τὸ γεγονός· παντὶ δὲ σαφὲς ὅτι πρὸς τὸ ἀΐδιον· ὁ μὲν γὰρ κάλλιστος τῶν γεγονότων, ὁ δ᾽ ἄριςος τῶν αἰτίων. Atque illum quidem quasi parentem hujus universitatis invenire, difficile: et cum jam inveneris, indicare in vulgus, nefas. Rursus igitur videndum, ille fabricator tanti operis utrum sit imitatus exemplar, idne, quod semper unum et idem, et sui simile, an id, quod generatum, ortum-*

tumque dicimus. Atqui si pulcer est hic mundus, si probus ejus artifex: profecto speciem aeternitatis imitari maluit: sin secus, quod ne dictu quidem fas est, generatum exemplum est pro aeterno secutus. Non igitur dubium, quin aeternitatem maluerit exsequi, quandoquidem neque mundo quidquam pulcrius, neque ejus aedificatore praestantius. Sic ergo generatus, ad id est effectus, quod ratione sapientiaque comprehenditur, atque immutabili aeternitate continetur. Ex quo efficitur, ut sit necesse, hunc, quem cernimus, mundum simulacrum aeternum esse alicujus aeterni. (1)

Intelliguntur haec facile, ni fallimur, e Platonis doctrinâ de mundo νοητῷ ac de ideis, quam in veri philosophiâ exposuimus. Ipsa ejus de Deo atque universo placita e Pythagorica sunt disciplinâ repetenda: et vero Pythagoreus ac princeps adeo hujus scholae ille est, quem haec exponentem Plato induxit. Attamen Platonica sunt, quae hîc de τοῦ ὄντος et τοῦ γιγνομένου, de νοήσεως et δοξῆς discrimine dicuntur. Platonica in primis, quae cum ideas, tum maxime τὸ ἀγαθὸν spectant. Nos cum locum illum in philosophia Platonis, qui de ideis est et de idealibus, quae vocantur, explicaremus, non aliunde, sed hinc unice interpretationem nostram duximus. Et nunc quidem, postquam haec dicentem Timaeum audivimus, non dubitabimus, quin Deus apud Platonem ipsius sit veritatis exem-

(1) *Timaeo* 27 C. — 29 A.

emplar, nec vero opinabimur, quod multis placuit, τὸ ἀγαθὸν apud Platonem de ipso Deo accipiendum esse. Artificis enim perfecti instar Deus hîc occurrit, ad τοῦ ἀγαθοῦ ideam rudem informemque materiem informans. Quod autem illic de mundi primordiis leviter significavimus, hîc ex ipso Timaeo plenius interpretari licet. Inepte posteri sententiam hac de re Platonis acceperunt: veluti Epicurei, quum Deum Platonis fabri, nescio cujus, instar, mundum, tamquam aedificium aliquod construentem et aedificantem sibi proponerent: unde facile erat, adversus Platonem inanes cavillationes petere: quod facit apud Ciceronem Vellejus Epicureus. *Tum Vellejus, fidenter sane, ut solent isti, nihil tam verens, quam ne dubitare aliqua de re videretur: tamquam modo ex Deorum concilio et ex Epicuri intermundiis descendisset: audite, inquit, non futiles commentitiasque sententias, non opificem aedificatoremque mundi, Platonis de Timaeo Deum. — Quibus enim oculis animi intueri potuit vester Plato fabricam illam tanti operis, qua construi a Deo atque aedificari mundum facit? Quae molitio? quae ferramenta? qui vectes? quae machinae? qui ministri tanti muneris fuerunt? quemadmodum autem obedire ac parere voluntati architecti aër, ignis, aqua, terra potuerunt?* (1) Non ita ipse Cicero, qui et vertit Latine *Timaeum* et locis inde sumtis sublimibus scrip-

(1) Cic. *de Nat.* D. I. 8.

scripta sua illustravit: de statuae accepit auctore, qui intuens ideas perfectamque sibi inde formam proponens, hujus ad similitudinem opus suum conficeret. Rectissime ita ille: uniceque inde intelligitur, quo sensu mundum hunc Plato *τῶν ἀϊδίων θεῶν ἄγαλμα* vocaverit. (1) Sed, quo minus in his interpretandis de vectibus et machinis cogitemus, pergat deinceps apud Platonem Timaeus.

Quaeramus autem caussam, quae eum impulerit, qui haec machinatus sit, ut originem rerum et molitionem novam quaereret. *Ἀγαθὸς ἦν, ἀγαθῷ δὲ οὐδεὶς περὶ οὐδενὸς οὐδέποτε ἐγγίγνεται φθόνος: τούτου δ' ἐκτὸς ὢν, πάντα ὅτι μάλιστα ἐβουλήθη γενέσθαι παραπλήσια αὐτῷ. Bonus erat: bonus autem invidet nemini: itaque omnia sibi similia generavit.* Haec nimirum gignendi mundi caussa justissima. *Βουληθεὶς γὰρ ὁ θεὸς ἀγαθὰ μὲν πάντα, φλαῦρον δὲ μηδὲν εἶναι κατὰ δύναμιν, οὕτω δὴ πᾶν ὅσον ἦν ὁρατὸν, παραλαβὼν, οὐχ ἡσυχίαν ἔχον, ἀλλὰ κινούμενον πλημμελῶς καὶ ἀτάκτως, εἰς τάξιν αὐτὸ ἤγαγεν ἐκ τῆς ἀταξίας, ἡγησάμενος ἐκεῖνο τούτου πάντως ἄμεινον· Θέμις δὲ οὔτ' ἦν οὔτ' ἔστι τῷ ἀρίστῳ δρᾷν ἄλλο πλὴν τὸ κάλλιστον· λογισάμενος οὖν εὕρισκεν ἐκ τῶν κατὰ φύσιν ὁρατῶν οὐδὲν ἀνόητον, τοῦ νοῦν ἔχοντος ὅλον ὅλου κάλλιον ἔσεσθαί ποτ' ἔργον· νοῦν δ' αὖ χωρὶς ψυχῆς οὐ δύνατον παραγενέσθαί τῳ· διὰ δὴ τὸν λογισμὸν τόνδε, νοῦν μὲν ἐν ψυχῇ, ψυχὴν δὲ ἐν σώματι συνιστὰς, τὸ πᾶν ξυνετεκταίνετο, ὅπως ὅτι καλ-*

λ.-

(1) *Timaeo* 37 C. Cf. Ruhnk. *ad Tim.* p. 6.

λιστον εἴη κατὰ Φύσιν ἄριστόν τε ἔργον ἀπειργασμένος· οὕτως οὖν δὴ κατὰ λόγον τὸν εἰκότα δεῖ λέγειν, τόνδε τὸν κόσμον, ζῶον ἔμψυχον ἔννουν τε τῇ ἀληθείᾳ διὰ τὴν τοῦ θεοῦ γενέσθαι πρόνοιαν. Nam cum constituisset Deus bonis omnibus explere mundum, mali nihil admiscere, quoad natura pateretur: quidquid erat, quod in cernendi sensum caderet, id sibi assumsit, non tranquillum et quietum, sed immoderate agitatum et fluctuans, idque ex inordinato in ordinem adduxit: hoc enim judicabat esse praestantius. Fas autem nec est nec umquam fuit, quidquam nisi pulcerrimum facere eum, qui esset optimus. Cum rationem igitur habuisset, reperiebat, nihil esse eorum, quae naturâ cernerentur, non intelligens, intelligente, in toto genere praestantius; intelligentiam autem ulli rei adjunctam esse, sine animo, nefas esse. Quocirca intelligentiam in animo, animum conclusit in corpore. Sic ratus est opus illud effectum esse pulcerrimum. Quam ob caussam non est cunctandum profiteri, si modo investigari aliquid conjecturâ potest, hunc mundum animal esse, idque intelligens et divinâ providentiâ constitutum. (1)

Sublimis haec sane apud Platonem est cum Dei, tum mundi, ut a Deo informatus fingitur, imago. Nec audiendi nobis posterioris aetatis philosophi sunt, qui haec omnia, ut apud Ciceronem loquuntur, *portenta et miracula non disserentium phi-*

(1) *Timaeo* 29 D. — 30 C.

philosophorum, *sed somniantium* (1) dixerunt. Sit nobis ipse Cicero denuo philosophiae Platonicae interpres. Sententiam ejus de Phidiâ ejusque operibus hanc adduximus supra. *Nec vero ille artifex, cum faceret Jovis formam aut Minervae, contemplabatur aliquem, e quo similitudinem duceret; sed ipsius in mente insidebat species pulcritudinis eximia quaedam, quam intuens in eaque defixus, ad illius similitudinem artem ac manum dirigebat.* (2) Talis instar artificis Deus nobis in Timaeo proponitur. Sed, ut Phidias in operibus suis perficiendis *pulcrum*, ita Deus, quippe naturâ suâ bonus, *bonum*, *τὸ ἀγαθὸν*, in mundo informando perficiendoque contemplatus fingitur. Quo propria *τοῦ καλοῦ τε καὶ ἀγαθοῦ* necessitudo intelligitur. Nam mundus hic propterea, de Platonis sententiâ, *pulcerrimus* est, quod *bonus*, imo, *optimus* ejus auctor est. Ὁ *μὲν γὰρ κάλλιστος τῶν γεγονότων, ὁ δὲ ἄριστος τῶν αἰτίων.* (3) Scilicet, ut item contendit, *θέμις οὔτ' ἦν οὔτ' ἔστι τῷ ἀρίστῳ δρᾷν ἄλλο πλὴν τὸ κάλλιστον.* (4) Pertinent haec autem illuc potissimum, ut *malum* cuivis sive rei sive naturae potius, quam Deo, tribuatur. Fluxerunt inde recentiorum cum poëtarum, tum philosophorum de *optimo mundo* deque *optimismo*, quem dixerunt, sententiae, quae ita se nobis maxime commendabunt, ut proxime nos ad earum fontem accesserimus.

(1) Apud Ciceronem. (2) *Oratore* c. 2. Cf. supra Vol. II. P. 2. p. 107. (3) *Tim.* 29. A. (4) Eod. 30. A.

mus. Quae vero deinceps in hoc dialogo de numerorum rationibus occurrunt, non confundenda cum posterioris aevi placitis de numerorum vi et efficacitate videntur: ad musicam, sive harmoniam referuntur, quae artes apud Veteres ad mutuum exprimendum rerum universarum concentum adhibebantur. Praeclarus Ciceronis est in *somnio Scipionis* locus, ubi Scipio in coelum traductus, miratur, quis sit qui complet ipsius aures tantus et tam dulcis sonus. *Hic est*, ut ipsius avus interpretatur, *qui intervallis conjunctus imparibus, sed tamen pro ratâ portione distinctis, impulsu et motu ipsorum orbium conficitur: qui acuta cum gravibus temperans, varios aequabiliter concentus efficit: nec enim silentio tanti motus incitari possunt: et natura fert, ut extrema ex alterâ parte graviter, ex alterâ autem acute sonent.* (1) Ductum id e Pythagorae et Platonis doctrinâ, ac valet ad haec *Timaei* loca recte intelligenda. Nam quaeritur in iis *δεσμὸς*, quo apte juncta sint omnia. *Δεσμῶν δ' ὁ κάλλιστος, ὃς ἂν αὑτὸν καὶ τὰ ξυνδούμενα ὅτι μάλιστα ἓν ποιῇ· τοῦτο δὲ πέφυκεν ἀναλογία κάλλιστα ἀποτελεῖν.* Quae sic vertit Latine Cicero. *Sed vinculum id est aptissimum atque pulcerrimum, quod ex se, atque de his, quae adstringit, quam maxime unum efficit. Id optime assequitur, quae Graece ἀναλογία, Latine (audendum est enim, quoniam haec primum a nobis novantur) comparatio, proportiove dici potest.* Quando enim trium

(1) *De Rep.* VI. 11.

trium vel numerorum, vel figurarum, vel quorumcunque generum, contingit, ut quod medium sit, uti primum proportione, ita id postremo comparetur, vicissimque ut postremum cum medio, sic medium cum primo conferatur: id quod medium est, tum primum sit, tum postremum; postrema vero et prima media fiunt, ita necessitas cogit, ut eadem sint ea, quae disjuncta fuerunt; eadem autem cum facta sint, efficitur, ut omnia sint unum. (1) Opportunitatem haec posteris dederunt, ut ad ineptissima quaeque commenta, ad portenta et miracula, quae Vellejus loquitur, venirent: apud Platonem ad naturae vim et pulcritudinem exprimendam valent. Spectant illuc pariter, quae de amore prodiderunt vetustissimi poëtae: hunc fuisse, quo orto, chaos, rudis ista indigestaque moles, in pulcerrimum huncce mundum aptissimeque sibi concinentem, commutaretur. A nullis non rebus Veteres sive imagines, sive metaphoras, sive notiones etiam, petierunt, quo clarius sibi, quicquid intus sentiebant, quasi ob oculos proponerent. Veluti quod mundum dixit Plato *ζῶον* esse *ἔμψυχον ἔννουν τε τῇ ἀληθείᾳ*, videatur illud absurdum plane et visum ita Vellejo est: nam *mundum animo et sensibus praeditum*, *rotundum*, *ardentem*, *volubilem Deum*, in somniis censet philosophorum. Sed abhorrebat antiquitas a placitis illis, quae recentiore in primis aevo domi-

(1) *Tim.* 31 C — 32. A.

minata sunt, quasi mechanica unice esset universi conditio, nihil vel ipsi, quo vigeret, vel ejus partibus, quo moverentur, inesset, omnia vero, ut in mechanico, quod dicitur, systemate, mechanicae legibus obtemperarent. Quamobrem vim illam, quam naturae non poterant non tribuere, variis modis exprimere conabantur. *Spiritum* vocabant illam, ut in Virgiliano illo:

> *Spiritus intus alit, totamque infusa per artus*
> *Mens agitat molem.* (1)

Alii vim illam cum igne comparabant, quod Heraclitus ac postea Stoici diligentius explicare studuerunt. Nec vero discessit ab hac vetustissimâ ratione Platonis physiologia. Sed is scilicet universo, ut νοῦν Anaxagoras, ψυχὴν tribuit; hanc autem ab ipso Deo inditam esse mundo pronunciavit. Ducta in hisce ab homine similitudo est, cujus ut corpori ψυχὴν, ita ψυχῇ inesse νοῦν contendit Plato: factumque est ita, ut mundum vocaret ζῶον ἔμψυχον ἔννουν τε. Id autem quamvis sit a nostrâ cogitandi loquendique ratione alienum, tamen, si principium, unde manavit, spectamus, non potest nobis totum displicere. Nam, ut optimus quisque apud Veteres physiologus, ita Plato, non e lege quadam mechanicâ naturae principium, sed altius, ab ipso naturae universique auctore repetiit.

Sunt haec nobis et singula et universa diligenter animadvertenda, si *Timaeum* ipsamque philosophi phy-

(1) *Aen.* VI. 726.

physiologiam interpretari recte velimus; quod autem ejus de divinâ naturâ sententiam attinet, vim omnino divinam toti rerum universitati inesse existimavit, ut non sit, quod miremur, si, antiquae auctoritate cum *μυθολογίας*, tum *θεολογίας*, plures memoravit Deos. Veruntamen, quin unum reapse, qui mundi et auctor et gubernator esset, Deum habuerit Plato, non est quod dubitemus. E totâ id viri de rebus divinis doctrinâ, ut prodita est in *Politia*, in *Legibus*, in hoc ipso de universo dialogo est, sponte efficitur. Nec desunt profecto doctrinae huic Platonicae, e quibus hodieque etiam nobis proficere liceat: in quibus modestia in primis philosophi censenda est, ubi de Deo rebusque divinis agit. Recentioris aetatis cum philosophi, tum maxime theologi sic de naturâ divina pronunciarunt fere, quasi ipsi eam totam penitusque cognovissent. Non ita Plato. Timaeum, de Deo verba facturum, hoc praemonentem induxit: *meminisse vos scilicet oportebit*, *ὡς ὁ λέγων, ὑμεῖς τε οἱ κριταὶ, φύσιν ἀνθρωπίνην ἔχομεν· ὥστε περὶ τούτων τὸν εἰκότα μῦθον ἀποδεχομένους, πρέπει μηδὲν ἔτι πέρα ζητεῖν· et me, qui disseram, hominem esse, et vos, qui judicetis: ut, si probabilia dicentur, nil ultra requiratis.* (1)

Sed accedendum tandem nobis est ad philosophiae apud Platonem finem, qui hominis est *ὁμοίωσις θεῷ κατὰ τὸ δυνατὸν*, ut e *Theaeteto* cognovimus. (2)

De

(1) *Timaeo* 29 D. (2) Supra p. 195. V. hac de re docta disp., quae nuper prodiit auctore Van de Velde, Gron. 1835.

De hominis cum Deo similitudine.

Diximus de *Timaeo* Platonis, quatenus doctrinam philosophi de Deo, mundi auctore atque gubernatore, continet; sed, quae sit hominis cum Deo similitudo, et vero, quemadmodum contendendum homini sit, ut quam proxime ad divinae naturae perfectionem accedat, idem nos dialogus docet. Hic autem locus primum nobis e totâ Platonis philosophiâ explicandus est.

Nam quod in *Timaeo* genus humanum φυτὸν dicitur οὐκ ἔγγειον, ἀλλ' οὐράνιον· *non terrestris planta, sed coelestis*, (1) id in ipso philosophiae Platonicae prooemio explicitum vidimus. A coelo repetuntur illic animorum origines. Versati in Deorum choris sunt, anteaquam terrenum hoc corpus induerent et sacris interfuerunt omnium augustissimis: ὅ τε σὺν εὐδαίμονι χορῷ μακαρίαν ὄψιν τε καὶ θέαν ἑπόμενοι μετὰ μὲν Διὸς ἡμεῖς, ἄλλοι δὲ μετ' ἄλλου θεῶν, εἶδόν τε καὶ ἐτελοῦντο τελετῶν ἣν θέμις λέγειν μακαριωτάτην· ἣν ὠργιάζομεν ὁλόκληροι μὲν αὐτοὶ ὄντες, καὶ ἀπαθεῖς κακῶν ὅσα ἡμᾶς ἐν ὑστέρῳ χρόνῳ ὑπέμενεν· ὁλόκληρα δὲ καὶ ἁπλᾶ καὶ ἀτρεμῆ καὶ εὐδαίμονα φάσματα μυούμενοί τε καὶ ἐποπτεύοντες ἐν αὐγῇ καθαρᾷ καθαροὶ ὄντες καὶ ἀσήμαντοι τούτου ὃ νῦν δὴ σῶμα περιφέροντες ὀνομάζομεν ὀστρέου τρόπον δεδεσμευ-

(1) *Tim.* 90 A.

μεμυημένοι. (1) Inde autem orsus philosophus, rationem nos edocuit, qua redire nobis ad pristinam illam cum Deo similitudinem liceat. Amori in hâc disciplinâ primas partes tribuit. Nam ut illic nos nostrum quisque Deum, tanquam choregum, sumus secuti, ita hîc illum quaerimus colimusque amasium, qui nobis maxime Deum nostrum referat: eumque quo magis et colimus et vero nos ipsos ad ejus exemplum perficere conamur, eo propius accedimus denuo ad divinae naturae similitudinem. Quo autem quis majorem secutus Deum est, ita per amorem ad majorem contendit perfectionem. Jovis cultores eum sibi amasium quaerunt, qui Δῖος sit animo. *Σκοποῦσιν οὖν, εἰ φιλόσοφός τε καὶ ἡγεμονικὸς τὴν φύσιν· καὶ ὅταν αὐτὸν εὑρόντες ἐρασθῶσι, πᾶν ποιοῦσιν ὅπως τοιοῦτος ἔσται· ἐὰν οὖν μὴ πρότερον ἐμβεβῶσι τῷ ἐπιτηδεύματι, τότε ἐπιχειρήσαντες μανθάνουσί τε ὅθεν ἄν τι δύνωνται, καὶ αὐτοὶ μετέρχονται· ἰχνεύοντες δὲ παρ' ἑαυτῶν ἀνευρίσκειν τὴν τοῦ σφετέρου θεοῦ φύσιν, εὐποροῦσι, διὰ τὸ συντόνως ἠναγκάσθαι πρὸς τὸν θεὸν βλέπειν· καὶ ἐφαπτόμενοι αὐτοῦ τῇ μνήμῃ, ἐνθουσιῶντες, ἐξ ἐκείνου λαμβάνουσι τὰ ἔθη καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα, καθόσον δυνατὸν θεοῦ ἀνθρώπῳ μετασχεῖν. Considerant igitur, utrum ad philosophiam et imperium naturâ valeat; et quando illum inventum dilexerint, omni opere contendunt, talis ut fiat. Ac nisi prius ad studium incubuerint, tunc contendentes et discunt undecunque possunt, et spon-*

(1) *Phaedr.* 250 C. Cf. supra Vol. I. p. 89.

sponte sua progrediuntur. Investigantes autem apud semet ipsos Dei sui naturam, inveniunt eam, quod continenter Deum adspicere coacti fuerint; eumque memoriâ comprehendentes, divinitus afflati ex eo suscipiunt mores et studia, quoad quidem Dei participi esse homini licet. (1) Haec apud Platonem amoris disciplina est, eodemque tramite omnis apud eum philosophia procedit. Nam sive nos illa ad pulcrum, sive ad verum, sive ad justum, sive denique ad sanctum divinumque ducit, illuc tendit constanter, ut nos, quoad ejus fieri potest, Deo similes efficiat. Divinum enim id omne est. Τὸ γὰρ θεῖον, in *Phaedro* statuit Socrates, καλὸν, ἀγαθὸν καὶ πᾶν ὅ, τι τοιοῦτο· (2) ac Diotime in *Symposio*, ut ad pulcrum eduxit Socratem, ἐνταῦθα τοῦ βίου, ait, ὦ φίλε Σώκρατες, εἴπέρ που ἄλλοθι, βιωτὸν ἀνθρώπῳ, θεωμένῳ αὐτὸ τὸ καλόν. (3)

Sed ὁμοιώσει θεῷ κατὰ τὸ δυνατὸν quid spectaverit Plato, ut ex omni ejus doctrinâ patet, ita perspicere nobis maxime ex ejus *Timaeo* licet. Spectandum nobis in eo dedit, quemadmodum ad perfectum exemplum Deus mundum informaverit; sed in *hominem* maxime, tamquam divinam quamdam, non terrestrem plantam, mentem nostram convertit. Praeclara illic hominis descriptio exstat: qua ad finem perductâ fere, hoc additur: τὸ δὲ δὴ περὶ τοῦ κυριωτάτου παρ' ἡμῖν ψυχῆς εἴδους διανοεῖσθαι δεῖ τῇ-

(1) *Phaedr.* 252 E. (2) *Phaedr.* 246 D. (3) *Symp.* 211 C D.

τῇδε, ὡς ἄρα αὐτὸ δαίμονα θεὸς ἑκάςῳ δέδωκε τοῦτο, ὃ δή Φαμὲν οἰκεῖν μὲν ἡμῶν ἐπ' ἄκρῳ τῷ σώματι, πρὸς δὲ τὴν ἐν οὐρανῷ συγγένειαν ἀπὸ γῆς ἡμᾶς αἴρειν. *De praestantissimâ animi nostri specie ita sentiendum, hunc nobis singulis Deum, tamquam daemonem, tribuisse, eumdemque in summa corporis arce sedem habere, nosque per nostram cum coelo cognationem a terra extollere.* (1) Unde certatim cum poëtae, tum philosophi profecerunt. Ductum inde Ovidianum illud celebratissimum est in *Metamorphosibus:*

Pronaque cum spectent animalia cetera terram,
Os homini sublime dedit, coelumque tueri
Jussit, et erectos ad sidera tollere vultus. (2)

Tum Tullianum in *Legibus*. *Ipsum autem hominem eadem natura non solum celeritate mentis ornavit, sed etiam sensus, tamquam satellites, attribuit ac nuncios: et rerum plurimarum obscurarum necessarias intelligentias enudavit, quasi fundamenta quaedam scientiae: figuramque corporis habilem et aptam ingenio humano dedit. Nam cum caeteras animantes abjecisset ad pastum, solum hominem erexit, ad coelique quasi cognationis domiciliique pristini conspectum excitavit.* (3) Ut autem formâ atque indole apud Platonem homo, ita sensuum

(1) *Timaeo* 90 A. Cf. 44 C. 69 D. (2) L. I. vs. 84-86. (3) Cic. *de Legg.* I. 9.

suum destinatione, cum Deo similitudinem et cognationem refert. Eo consilio nos dicit in pulcerrimo mundo a Deo collocatos esse, ut ad universi ordinem concentumque partium omnium, nostrum ipsi animum, ad Dei exemplum, componeremus. Visum nobis, ait, propterea maxime largitus Deus est, *ἵνα τὰς ἐν οὐρανῷ τοῦ νοῦ κατιδόντες περιόδους, χρησαίμεθα ἐπὶ τὰς περιφορὰς τὰς τῆς παρ' ἡμῖν διανοήσεως, συγγενεῖς ἐκείναις οὔσας, ἀταράκτοις τεταραγμένας· ἐκμαθόντες δὲ, καὶ λογισμὸν κατὰ φύσιν ὀρθότητος μετασχόντες, μιμούμενοι τὰς τοῦ Θεοῦ, πάντως ἀπλανεῖς οὔσας, τὰς ἐν ἡμῖν πεπλανημένας καταστησαίμεθα· ut mentis conversiones, quae in coelo obtinent, intuiti, discursionibus mentis nostrae, ordinatas inordinatis perturbatisque, adhibeamus: iidemque, cognitis illis, ac percepto, quod naturâ rectum est, Dei motus, qui non aberrant, imitati, nostrae motus cogitationis in ordinem revocemus ac componamus.* (1) Pariter de caeteris sensibus nostris ac facultatibus statuit. Eum in finem maxime utendum iis censet, ut, quidquid in nobis divinitatis inest, id, percipiendo mundi spectaculo divino, cum excitemus, tum perficiamus. Est scilicet mundus, ut pronunciat apud eum Timaeus, ipsius naturae divinae *ἄγαλμα*. Haud fuit unquam philosophus, qui de mundo, de Deo, deque hominis indole praeclarius magnificentiusque, quam Plato, existimaret: nec vero con-

(1) *Timaeo* 47 B. C.

confudit haec, ut illi fecerunt, qui pantheismum docerent. A mundo atque homine diligenter ille Deum distinxit: quo unice nobis potuit, ad divinae naturae imitationem, Dei imaginem proponere. Id vero, quemadmodum et instituerit et peregerit, in *Timaeo* legendo, vidimus.

EPILOGUS.

Perduxi ad finem negotium, cui peragendo totam ferme vitam impendi. Nec tamen is ego sum, qui sic, me auctore, rem plane confectam arbitrer. Habebunt posteri, quae vel corrigant in hisce, vel suppleant, permulta. Sed quo id rectius agant ac Platonis aliquando philosophiam prorsus in luce ponant, critica adhibenda *philosopha* quaedam erit, ut ab erroribus, quibus lapsi superiorum aetatum interpretes sunt, caveant. Equidem, si proficere quis forte e meo exemplo velit, cavendum potissimum ab his censui: primum, ne *doctrinam* spectarem Platonis, *formam* negligerem: traderem dogmata philosophi, quasi essent haec singula singulatim ab auctore libro quodam metaphysico condita, non attenderem dialogi, imo Socraticam rationem, qua usus ille, interrogando, inquirendo, distinguendo, admirabilem in modum illustravit omnia: quam qui neglexerunt, Platonem nobis fere, non, ut lumen philosophiae, sed tamquam de schola philosophum aliquem, proposuerunt. Deinde, ne dividerem in partes et veluti dissecarem philosophiam Platonis, ac si contineretur haec *physicâ*, *dia-*

lec-

lecticâ, *ethicâ*: quod fecerunt a Xenocrate inde ad hanc nostram aetatem interpretes. Repugnat id ipsi Platonicae philosophiae indoli ac naturae, quae non partium systema, sed reapse institutio, imo vero *initiatio* quaedam est ad puram intaminatamque percipiendam veritatem. Itaque agitur quidem in eâ de dialecticâ, agitur de ethicâ, itemque de physicâ; sed sunt apud Platonem artes ac disciplinae, praesertim musica, dialectica, ethica, veluti *gradus* quidam, quibus ad sublimem de Deo ac de universo doctrinam, quam *physicam* vocarunt postea antiqui, escenditur. Non constat enim apud Platonem philosophia doctrinis; sed artibus doctrinisque utitur, ut hominem ad sapientiam ac Dei similitudinem evehat et perficiat. Quapropter ab illo divino nomine, *ἡ θεία φιλοσοφία* appellata est. Omnium vero maxime cavendum esse duxi, ne aetatis meae opiniones philosophandique normam in antiquum illud Platonis aevum traducerem. Hinc enim quantum et omnis antiquitatis et praesertim Platonis interpretatio detrimenti ceperit, dici non potest. Nam primum, alienis immiscendis corrupta plane est et obscurata philosophi doctrina, tum etiam, ut obtrusa Platoni sunt, quae non exstarent in ipsius scriptis, ita, quae exstarent maximeque viderentur memoratu digna, neglecta sunt. Veluti, quae de musicâ, de poësi, praesertim de amore et duplici quidem illo, *οὐρανίῳ* et *πανδήμῳ*, mirâ elegantia scripsit Plato, non ceperunt haec homines, recentiorum systematibus ad-

addicti, certe systemati haec suo non potuerunt accommodare. Quamobrem vel silentio praetermiserunt illa, vel, cum id non liceret, intempestive alieno loco interposuerunt. Quid dicam de artium omnium laudatarum ac disciplinarum instauratione, cujus auctor Plato fuit: de novo musicae ac poëseos, de novo geometriae ac dialecticae, de novo eloquentiae, imo vero de novo quodam et sublimiore ethicae, politicae, adde et theologiae genere, quod scriptis prodidit ac celebravit suis? Id omne, quale sit, ne suspicari quidem possunt, quotquot non totos sese et penitus in aetatem Platonis ipsiusque scripta insinuaverunt. Sunt autem haec nobis perdiligenter attendenda, si quidem et interpretari philosophiam Platonis, et ambitum ejus omnem mente complecti, et vero proficere inde ad temporum nostrorum usum velimus. Nam desiderare haec aetas commutationem philosophiae, quin etiam renovationem quandam videtur, ut nec *transscendentalis* sit, nosque *a priori* ratiocinari ac statuere pergamus, nec vero sit, quod dicitur, *empirica*, solâque contineatur observatione rerum externâ; sed, mediam tenens eandemque regiam viam, sic procedat, ut physici hodieque solent, qui *a posteriori* exquirunt, quid *a priori* sive intus in rerum naturâ lateat; hinc autem explicare naturae phaenomena conantur. Quod quemadmodum instituendum in animum humanum ac mundum intelligibilem et moralem sit, quidque inde ad indolem hominis ac naturales facultates et cognoscendas et per-

perficiendas, tum etiam ad ipsum, quem dixi, mundum intelligibilem et moralem explicandum, sperare atque exspectare liceat, e Platonis, ni fallor, philosophandi ratione, ut exposita a nobis est, efficitur facile. Nam quod antiquam illam philosophiam commendamus, non ita accipiendum, quasi retrogradi velimus, missisque, quae adsunt nobis, Veteribus defuerunt, doctrinae sapientiaeque adminiculis, iter nostrum iisdem, quibus Veteres, terminis definire jubeamus. Vetant hoc et alia permulta, et vero *religionis*, quae post illorum tempora exstitit, cum ubertas, tum ad sapientiae viam recte tenendam efficacitas. Sed sic velim ex antiquâ illâ philosophiâ proficiamus, ut, quid sit philosophia, qua sit viâ et ratione tractanda, quo maxime sit consilio propositoque excolenda, tum in primis, quemadmodum ad artes doctrinasque omnes provehendas adhibenda sit, discamus. Hoc illud est, quod ab initio scripsi, et hîc iterandum censeo: prodire e scholae angustiis ac generi humano prodesse philosophia debet, sed, hoc ut fiat, *philosophos* oportet rite esse in scholâ eruditos, Socratis maxime et Platonis institutione.

PHI-

PHILOSOPHIA JUSTI

SIVE

DE VITA BEATA.

De

DE

De

De

De

De

De

EMENDANDA.

p. 8 l. 2. *hominis erat* l. *hominis* erat.
— 9 sub fin. *qui l'irritabilité:* l. *que l'ir.*
— 31 l. 6. disceptúrus l. discerpturus.
— 195 l. 12 *ὐμᾶς* l. *ὑμᾶς*.